

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KVIŽNICA

štvrtročník
číslo 03
2025
ročník XXVI.

2025

KULTÚRNE DEDIČSTVO INKUNÁBUL.

S
N K

Fond inkunábul Slovenskej národnej knižnice

Čoskoro
v predaji!

Monografia *Kultúrne dedičstvo inkunábul. Fond inkunábul Slovenskej národnej knižnice* od autorov Daniely Škulovej a Martina Balogu predstavuje najvzácnejšie tlačené dokumenty uložené v Slovenskej národnej knižnici.

Najväčšia zbierka najstarších tlačených kníh na Slovensku ponúka zaujímavé zistenia, ktoré môžu zaujať širokú odbornú verejnosť či nadšencov starých tlačí alebo histórie. Jadrom publikácie sú kapitoly venované knižnici Matice slovenskej, knižniciam františkánov v Bratislave, Skalici, Kremnici, Nižnej Šebastovej, knižniciam kartuziánov z Červeného kláštora a Letanoviec a knižnici premonštrátov z Jasova.

Čitateľ nájde v knihe odpovede aj na tieto otázky:

- Čo je to inkunábula?
- Prečo sa aj tlačené knihy v 15. storočí ešte ručne zdobili? Existovala na území dnešného Slovenska tlačiareň ešte pred rokom 1500?
- Kto vlastnil a čítal tlačené knihy a aká bola ich hodnota v stredoveku?
- Aká bola knižná kultúra v Uhorsku v druhej polovici 15. storočia?
- Čím sú niektoré inkunábuly Slovenskej národnej knižnice výnimočné v svetovom kontexte?

Zodpovedný redaktor

Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.
e-mail: zuzana.struharikova@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304

Jazykový redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.
e-mail: darina.auxova@snk.sk

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica
Nám. J. Čigera Hronského 1
036 01 Martin
e-mail: redakcia@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304

Redakčná rada

Mgr. Eva Augustínová, PhD.
prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.
Mgr. Szabolcs Dancs
doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.
doc. Mgr. Marián Grupač, PhD.
Mgr. Iveta Hurná
prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.
PhDr. Vít Richter
Katarzyna Ślaska
Mgr. Michal Sliacky
Ing. Silvia Stasselová
Mgr. Marta Špániová, PhD.
Mgr. Norbert Végh
Ing. Danica Zendulková

Milé čitateľky, milí čitatelia,

každý z nás by sa mal z času na čas zamyslieť nad dôsledkami svojej činnosti. Nielen na základe vlastných subjektívnych pocitov, ale predovšetkým s ohľadom na potenciálny vplyv na jej príjemcov. Ak výsledok práce nezodpovedá ich potrebám alebo je s nimi dokonca v priamom rozpore, je namieste položiť si otázku, či naše aktivity majú opodstatnenie. Pokiaľ určitú činnosť vykonávame s dobrým úmyslom a chceme, aby mala zmysel, len ťažko by sme hľadali argumenty podporujúce stratégiu vyhýbania sa akejkolvek spätnej väzbe.

Zdanlivý problém spätnej väzby spočíva v tom, že nie je vždy pozitívna ani konštruktívna. Okrem toho je prakticky nemožné, aby sa negatívna spätná väzba „vyčerpala“ a po jednom či dvoch pokusoch o nápravu definitívne vymizla. Aj pri maximálnom úsilí sa môžeme zmýliť a aj pri tých najlepších úmysloch môžeme príjemcovi nevedome uškodiť. A je to v poriadku, pokiaľ sa k tomu postavíme čelom a rozhodneme sa vzniknutú situáciu adekvátne riešiť.

Skutočný problém vyhýbania sa spätnej väzbe sa týka predovšetkým tých, ktorí sú natoľko presvedčení o svojej neomylnosti, že nie sú schopní pripustiť, že sa mýlia, a to dokonca aj za cenu poškodenia konkrétnych ľudí či spoločnosti ako takej. Psychológovia často hovoria o tzv. egocentrizme, ktorý sa vyznačuje tým, že „jednotlivec berie do úvahy len vlastný názor, a to aj na úkor iných názorov z jeho okolia“ (Vágnerová 2008, s. 92). Egocentrizmus je pritom prirodzený v detskom veku. Bezpodmienečne presadzovanie vlastných záujmov – akokoľvek škodlivých a vzdialených realite – však nie je hodné dospelého človeka, ktorý sa považuje za odborníka v danej oblasti. Hoci v tomto kontexte možno argumentovať, že blázon jednoducho nevie, že je blázon.

My v redakcii si uvedomujeme význam spätnej väzby a pravidelnej komunikácie s čitateľmi. Neznamená to pritom, že sme neomylní – práve naopak. Oceňujeme, keď sa na nás obraciate s pripomienkami či dobre mienenými radami, ktoré si nesmierne vážime. Chyby nás posúvajú vpred, ak ich dokážeme prijať ako príležitosť na rast. Dôkazom toho je aj prieskum redakcie časopisu *Knižnica*, ktorého výsledky prezentujeme v tomto čísle.

Prajem vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Zuzana Struháriková
zodpovedná redaktorka

Zdroj: VÁGNEROVÁ, Marie. 2008.

Vývojová psychologie I.: Detství a dospívání. Praha: Karolinum.

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Všetky dôležité informácie nájdete na novej webovej stránke časopisu <https://casopiskniznica.snk.sk/>.

Obsah/ Table of Contents

ŠTÚDIE

Studies

- 6/ **Na vašom názore záleží.**
Prieskum redakcie časopisu *Knižnica*
Your opinion matters.
The Library journal editorial office survey
Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.

UMELÁ INTELIGENCIA

Artificial Intelligence

- 14/ **Umelá inteligencia v oblasti bibliografie. Skúsenosti SNK**
Artificial intelligence in the bibliography field. SNL experience
Mgr. Radoslav Maslík

OSOBNOSTI

Personalities

- 19/ **Tŕnisté putovanie životom Jozefa Cígera Hronského**
The thorny journey through the life of Jozef Cíger Hronský
doc. PhDr. Augustín Maťovčík, DrSc.
- 26/ **Milina Zochová Laciaková. Zabudnutá Slovenka**
Milina Zochová Laciaková.
The forgotten Slovak woman
Mgr. Lucia Kubrická

- 34/ **Storočnica narodenia Ľubomíra Ďuroviča.**
Medailón renomovaného jazykovedca
Centenary of the birth of Ľubomír Ďurovič.
Medallion of the renowned linguist
Mgr. Peter Cabadaj

KULTÚRNE DEDIČSTVO

Cultural Heritage

- 38/ **Z periférie do digitálneho centra: Solennia a knižničný fond Učenej spoločnosti malohontskej**
From the periphery to the digital center: *Solennia* and the library collection of Learned Society of Malohont
Mgr. Miroslava Soláriková

KNIŽNÁ VÄZBA

Bookbinding

- 44/ **Vrecková knižná väzba**
Paperback binding
Mgr. Peter Oravec
- 49/ **Prvá dáma umeleckej knižnej väzby. Životné jubileum Lidy Mlichovej**
The First Lady of Artistic Bookbinding. Anniversary of Lida Mlichová
Mgr. Peter Cabadaj

KNIŽNICE NA SLOVENSKU

Libraries In Slovakia

- 55/ **Knižnice ako centrá celoživotného vzdelávania v kontexte nového zákona**
Libraries as centers of lifelong learning in the context of the new law
Mgr. Iveta Babjaková

- 60/ **Analýza stavu školských knižníc za rok 2024**
Analysis of the state of school libraries in 2024
Mgr. Rozália Cenigová

- 71/ **Audiovizuálne dokumenty vo fonde Múzea židovskej kultúry**
Audiovisual documents in the collection of the Museum of Jewish Culture
PhDr. Emanuel Orban, PhD.

RECENZIE

Reviews

- 79/ **Nedeľné popoludnie na ostrove La Grande Jatte**
Sunday Afternoon on the Island of La Grande Jatte
Mgr. Kristína Tomanová

PODUJATIA

Events

- 82/ **Ďalší deň v náručí jazyka**
Another day in the arms of language
Mgr. Igor Válek

NA VAŠOM NÁZORE ZÁLEŽÍ PRIESKUM REDAKCIE ČASOPISU *KNIŽNICA*

MGR. ZUZANA STRUHÁRIKOVÁ, PHD.

zuzana.struharikova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Purpose: The aim of the paper is to present the results of a pilot survey carried out by the editorial office of *The Library* journal to gather readers' opinions on its content, including their perception of its credibility and the benefit they derive from it.

Methodology: The survey was conducted in the form of an anonymous online questionnaire divided into several thematic sections. The research sample consisted of 77 respondents, 11 of whom were excluded from the analysis based on their responses to filter questions.

Results: The survey highlighted the need for a greater focus on international authors and readers, which would also require changes in the thematic content. The relevance of subject matter was shown to be significant with regard to higher interest in the journal's content throughout the year. These findings are supported by the fact that most respondents prefer current topics such as information literacy, digital technologies and new developments in library and information science.

Conclusions: Given the increasing demand for quality in scholarly publications, attention must be paid to ensuring the adequate promotion and representation of topics that are relevant to the journal's actual and potential readers. One of the reasons for giving greater consideration to their interests is to ensure the journal has the good reputation that it needs in order to succeed.

Keywords: *The Library* journal, scholarly journals, readers' preferences, library and information science, online questionnaires, surveys, Slovak National Library

Časopis *Knižnica*, vydávaný Slovenskou národnou knižnicou, plní kľúčovú úlohu v informovaní odbornej, ale aj laickej verejnosti o novinkách a zaujímavostiach z oblasti knihovníctva, informačnej vedy a príbuzných disciplín. V rámci svojho vývoja kontinuálne prechádzal viacerými zmenami, najmä obsahovými, ktoré reflektovali postupnú transformáciu spoločnosti súvisiacu napríklad s rozširovaním digitálneho priestoru, nástupom nových technológií a s potrebou knižníc reagovať na meniace sa požiadavky používateľov. Napriek existencii viacerých periodických publikácií zaoberajúcich sa knižničným prostredím možno časopis *Knižnica* považovať za jediný svojho druhu na Slovensku. Jeho výnimočnosť spočíva predovšetkým v multidisciplinárnom charaktere a v zastúpení odborných článkov prezentujúcich aktuálne výsledky výskumov a textov informujúcich o činnosti knižníc.

Doteraz však nebol realizovaný prieskum, ktorý by čitateľom umožnil vyjadriť sa iným spôsobom než výlučne prostredníctvom e-mailovej komunikácie k obsahovým a formálnym špecifikám časopisu a zároveň by redakcii poskytol priestor na bilancovanie a sebareflexiu. Cieľom príspevku je predstaviť výsledky pilotného prieskumu, ktorým sme sa pokúsili napraviť jeho doterajšiu absenciu.

CIELE A METODOLÓGIA PRIESKUMU

Primárnym cieľom prieskumu bolo zmapovať postoje čitateľov v súvislosti s tematickým zameraním časopisu a vnímanie jeho dôveryhodnosti a celkového prínosu. Čiastkovým cieľom prieskumu bolo zistiť, s ktorými potenciálne konkurenčnými periodickými publikáciami mali respondenti skúsenosti, ako sa dostávajú k jednotlivým článkom časopisu *Knižnica* a ako hodnotia komunikáciu s redakciou. Prieskum bol teda skôr všeobecne orientovaný a jeho výsledky mali prispieť k identifikácii slabých stránok časopisu, ale aj k hodnoteniu samotného prieskumu.

Prieskum prebiehal od decembra 2024 do februára 2025 prostredníctvom anonymného online dotazníka, ktorý bol rozdelený do viacerých tematických sekcií. Väčšina otázok (9 z 15) umožňovala výber jednej odpovede, tri otázky viacnásobný výber a päť otázok ponúkalo možnosť doplniť vlastnú odpoveď prostredníctvom položky *Iné*. Naším zámerom bolo

koncipovať dotazník tak, aby ho vyplnilo čo najviac respondentov, teda aby jeho časové a kognitívne nároky boli primerané. To sa nám do určitej miery podarilo dosiahnuť tým, že otázky vyžadujúce vlastný textový vstup sme označili ako nepovinné (3 z 15 otázok). Reprezentatívnosť získaných údajov sme sa snažili dosiahnuť dvomi filtrujúcimi otázkami. Po označení a potvrdení zápornej odpovede boli respondenti automaticky presmerovaní na koniec dotazníka. Konkrétne išlo o otázku *Čítali ste v minulosti niektorý z časopisov z oblasti knihovníctva a informačnej vedy?* v prvej sekcii a otázku *Čítali ste v minulosti aspoň jeden článok časopisu Knižnica?* v tretej sekcii dotazníka, keďže nasledujúce otázky sa vzťahovali výlučne ku kladnej odpovedi. Takýmto spôsobom sme eliminovali odpovede typu „neviem sa vyjadriť“, ktoré sme považovali za nerelevantné vzhľadom na ciele prieskumu.

Z celkového počtu 77 respondentov, ktorí začali vyplňať dotazník, sa výskumná vzorka zúžila na 66 respondentov.

VÝSLEDKY PRIESKUMU

VŠEOBECNÉ INFORMÁCIE O RESPONDENTOCH

Napriek tomu, že naším cieľom bolo koncipovať dotazník tak, aby jeho vyplnenie nevyžadovalo nepriemerane veľa času, v úvode sme formulovali niekoľko otázok, ktoré objasnili zastúpenie jednotlivých respondentov podľa krajiny a typu inštitúcie, v ktorej pôsobia. Do úvahy sme pritom brali aj to, či v minulosti mali skúsenosť s niektorým z časopisov podobného tematického zamerania.

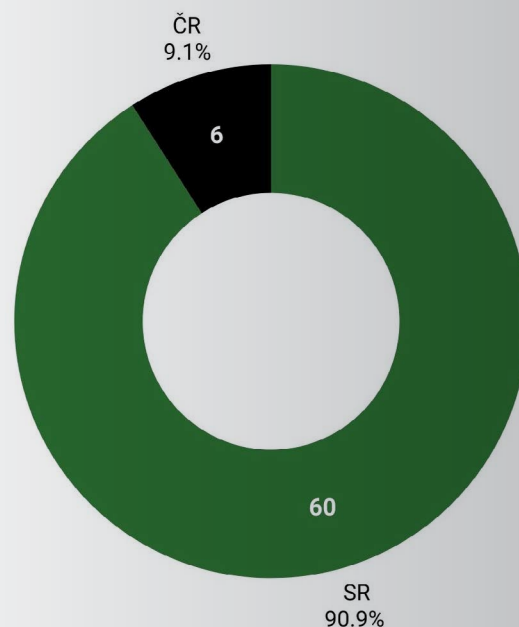
Nazáklade výsledkov sa ukázalo, že 60 respondentov (91 %) pôsobí na Slovensku a len 6 respondentov (9 %) reprezentuje niektorú z českých inštitúcií (**Graf 1**). Tento rozdiel považujeme za pomerne prekvapivý, keďže s českými autormi a recenzentmi pravidelne spolupracujeme. Do určitej miery však môže ísť aj o dôsledok nedostatočného pokrytia oblasti knihovníctva a informačnej vedy na Slovensku. To vedie k prirodzenej orientácii respondentov na české prostredie a periodiká. Napriek tomu, že nebolo možné identifikovať dôvody nízkej miery spätnej väzby zo strany českých respondentov (len v rámci interných kontaktných zoznamov ich bolo oslovených 72 vrá-

tane všeobecných kontaktov na inštitúcie, pri ktorých sme predpokladali sprostredkované oslovenie relevantných kolegov), považujeme za dôležité prehodnotiť spôsob komunikácie a propagácie časopisu a v neposlednom rade aj výber tém jednotlivých článkov, ktoré by odrážali záujmy a aktuálne potreby čitateľov a autorov na medzinárodnej úrovni. Jedným z cieľov redakcie časopisu *Knižnica* je priblížiť sa obsahu kvalitných periodických publikácií vydávaných v zahraničí.

Z prieskumu ďalej vyplynulo, že 20 respondentov pracuje vo verejných knižniciach (30 %), 13 respondentov v národnej knižnici (20 %), 11 respondentov vo vedeckých knižniciach (17 %), 5 respondentov v špeciálnej knižnici (8 %), 3 respondenti v akademických knižniciach (5 %) a jeden respondent v kraj-skej knižnici (2 %). Ďalší respondenti uviedli, že pôsobia vo vysokoškolskom prostredí (6 respondentov, resp. 9 %) alebo v inej oblasti (7 respondentov, resp. 11 %). Výsledky sú znázornené v **Grafe 2**.

Cieľom prieskumu bolo zmapovať nielen všeobecné povedomie respondentov o periodikách z oblasti knihovníctva, informačnej vedy a príbuzných disciplín, ale predovšetkým mieru zastúpenia respondentov, ktorí v minulosti mali skúsenosť aspoň s jednou takouto publikáciou. Išlo o otázku, ktorá bola zároveň prvou vylučovacou otázkou. Respondenti, ktorí uviedli, že sa s takouto publikáciou v minulosti nestretli, boli automaticky presmerovaní na koniec dotazníka. Takto bolo z výskumnej vzorky vylúčených 8 respondentov.

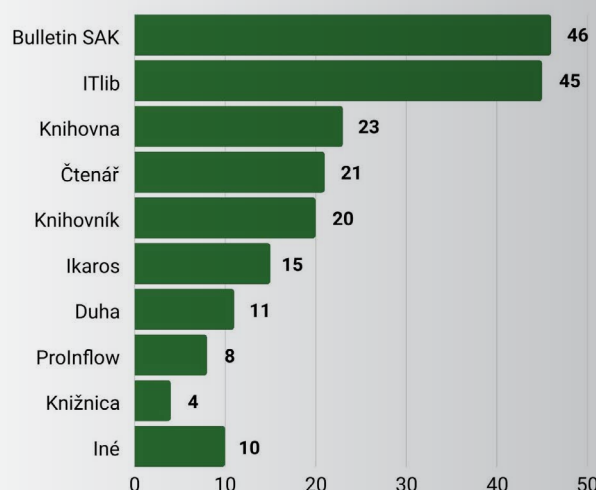
Respondenti, ktorí odpovedali kladne, uviedli skúsenosť s *Bulletinom* SAK (46 respondentov, resp. 70 %), s periodikami *ITlib* (45 respondentov, resp. 68 %), *Knihovna* (23 respondentov, resp. 35 %), *Čtenář* (21 respondentov, resp. 32 %), *Knihovník* (20 respondentov, resp. 30 %), *Ikaros* (15 respondentov, resp. 23 %), *Duha* (11 respondentov, resp. 17 %) a *ProInflow* (8 respondentov, resp. 12 %). Nízky podiel odpovedí týkajúcich sa časopisu *Knižnica* súvisí s tým, že tento časopis nebol súčasťou ponúkaného výberu. Respondenti ho mohli uviesť len manuálne prostredníctvom položky *Iné* (**Graf 3**). Na základe výsledkov je zrejma prevaha publikácií vydávaných v Českej republike. Pozitívne hodnotíme, že najväčšie zastúpenie mali slovenské publikácie s dlhoročnou tradíciou (*Bulletin* SAK, *ITlib*).

GRAF 1 ZASTÚPENIE RESPONDENTOV PÔSOBIACICH V SR A ČR

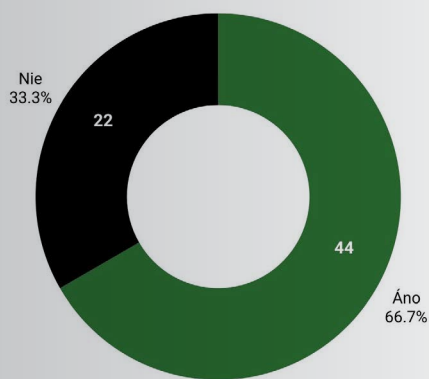
GRAF 2 TYP INŠTITÚCIE, V KTOREJ RESPONDENTI PÔSOBIA

GRAF 3 SKÚSENOSTI RESPONDENTOV S PERIODICKÝMI PUBLIKÁCIAMI V OBLASTI KNIHOVNÍCTVA

MIERA ANGAŽOVANOSTI ČITATEĽOV

V ďalšej časti dotazníka sme sa zamerali na typ respondentov z hľadiska miery ich angažovanosti ako čitateľov a prispievateľov. Z prieskumu vyplynulo, že dve tretiny respondentov v minulosti napísali pre časopis *Knižnica* aspoň jeden článok (**Graf 4**). Domnievame sa, že predpokladom čitateľskej aktivity a záujmu o obsah časopisu je práve autorská skúsenosť. Na druhej strane je nevyhnutné zohľadňovať vyššiu mieru vnútornej motivácie pri vyplňaní dotazníka jednotlivcami, ktorí s časopisom prichádzajú do kontaktu pravidelne. Väčšina respondentov, ktorých kontaktné údaje má redakcia k dispozícii, už v minulosti v časopise publikovala, no aj naďalej si uvedomujeme potrebu rozširovania jeho autorskej a čitateľskej základne. Nízka miera návratnosti dotazníka zo strany respondentov pôsobiacich v Českej repub-

GRAF 4 ZASTÚPENIE RESPONDENTOV, KTORÍ V MINULOSTI (NE)PUBLIKOVALI V ČASOPISE *KNIŽNICA*

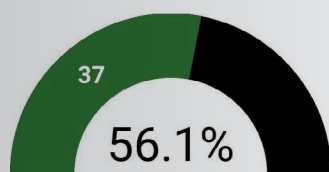
like navyše naznačuje, že naše snahy by sa mali uberať práve týmto smerom.

Predpoklad prevahy respondentov prichádzajúcich do kontaktu s časopisom *Knižnica* na pravidelnej báze sa potvrdil aj v prípade otázky, prostredníctvom ktorej sme zisťovali, s ktorým z nasledujúcich tvrdení sa respondenti stotožňujú v najväčšej miere:

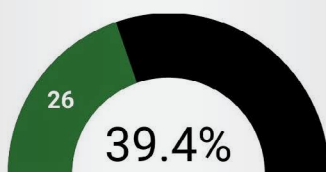
- *Vždy si prečítam aspoň jeden článok v každom čísle časopisu Knižnica.*
- *Počas roka prečítam aspoň jeden článok časopisu Knižnica.*
- *Časopis Knižnica čítam menej než jedenkrát za rok.*

Na základe **Grafu 5** je zrejmé, že väčšina respondentov si prečíta aspoň jeden článok v každom čísle časopisu (37 respondentov, resp. 56 %). Uvedená skutočnosť naznačuje, že väčšina respondentov nájde v každom čísle aspoň jeden článok natoľko zaujímavý, že si ho prečíta. Na tomto mieste je však nevyhnutné zohľadňovať pravidelných prispievateľov, ktorých primárnym záujmom môžu byť vlastné články alebo ich spätná kontrola. Z tohto dôvodu sme považovali za dôležité zistiť, o ktoré témy majú respondenti najväčší záujem a ktorým by sme mali v budúcnosti venovať väčšiu pozornosť (viac v časti *Tematické zameranie časopisu*).

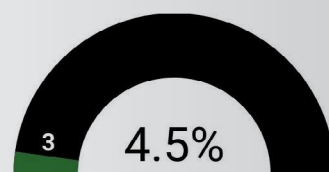
Osobitnú pozornosť si zaslúžia respondenti, ktorí deklarujú, že v priebehu roka prečítajú aspoň jeden článok v niektorom z čísel časopisu vydaných v danom roku (26 respondentov, resp. 39 %). Nestačí uspokojiť sa s ojedinelým záujmom o niektorú z publikovaných tém – jedným z hlavných cieľov redakcie by mali byť pravidelné prieskumy a priebežné monitorovanie aktuálnych potrieb čitateľov, ktorí by v ideálnom prípade mali patriť k prvej skupine respondentov.

Vždy si prečítam aspoň jeden článok v každom čísle.

Počas roka prečítam aspoň jeden článok.

Časopis Knižnica čítam menej než jedenkrát za rok.

GRAF 5 ZASTÚPENIE PRAVIDELNÝCH ČITATEĽOV

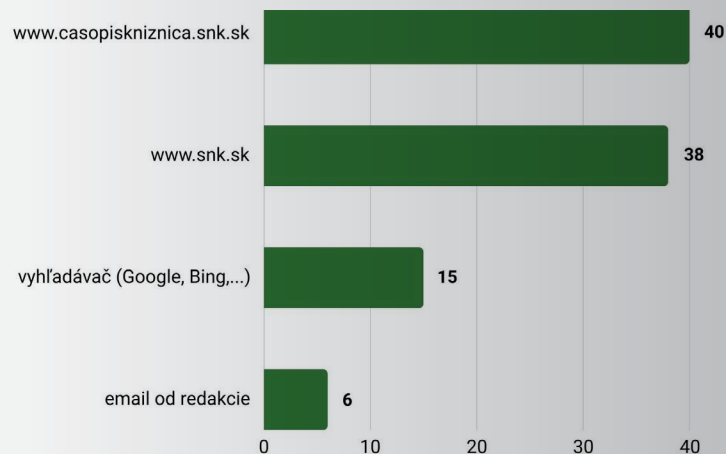
V poslednom rade nás zaujímalo, prostredníctvom ktorých kanálov sa respondenti dostávajú k obsahu časopisu a či existujú oblasti vyžadujúce intenzívnejšiu propagáciu. Ukázalo sa, že hoci samostatná webová stránka časopisu bola spustená až v druhej polovici roku 2024, najviac respondentov uviedlo, že práve ona je východiskovým bodom ich prístupu k periodiku (**Graf 6**). Napriek tomu značná časť respondentov označila aj hlavnú webovú stránku Slovenskej národnej knižnice, prostredníctvom ktorej sa časopis od júna 2024 už nezverejňuje. To možno spájať s výberom odpovede na základe zaužívaných návykov respondentov, ktorí v minulosti navštevovali archív časopisu, nachádzajúci sa na tejto stránke, no je nevyhnutné pripustiť aj možnosť, že niektorí respondenti od implementácie novej webovej stránky časopis zámerne nevyhľadávali. Určitá časť respondentov navyše pravdepodobne označila obe možnosti, keďže odkaz na novú webovú stránku je súčasťou archívu na hlavnej stránke.

Z prieskumu tiež vyplynulo, že len malá časť respondentov získava informácie o novom čísle časopisu prostredníctvom svojej e-mailovej schránky, čo však vzhľadom na anonymný charakter dotazníka redakcia nemôže plne ovplyvniť. Jednou z možností je aktualizácia interného zoznamu kontaktov, avšak tá je spojená s rizikom oslovenia potenciálnych čitateľov, ktorí o tento typ komunikácie zo strany redakcie nemajú záujem.

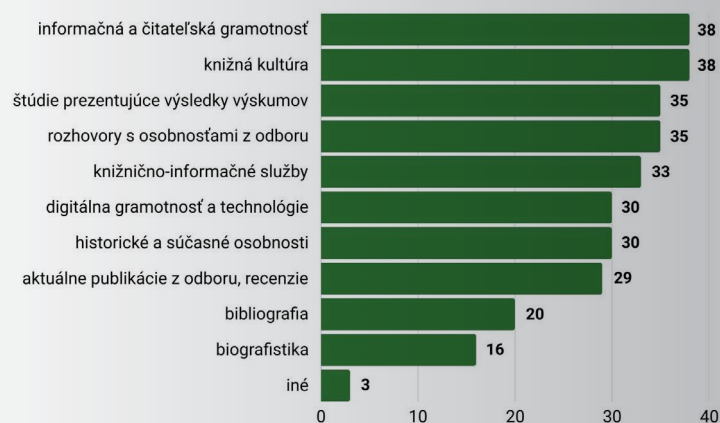
TEMATICKÉ ZAMERANIE ČASOPISU

Z hľadiska cieľov nášho prieskumu považujeme za zásadný postoj respondentov k obsahovým špecifikám časopisu, ktoré sú primárnym faktorom ovplyvňujúcim jeho čítanosť. Časopis *Knižnica* je charakteristický tým, že reflektuje aktuálne problémy v oblasti svojho zamerania a prispôsobuje tomu výber tém najmä nosných článkov. Počas svojej existencie zároveň prinášal zaujímavé informácie z oblasti bibliografie, biografistiky, knižnej kultúry či Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. Z tohto dôvodu sme chceli zistiť, či takýto prístup ku koncipovaniu jednotlivých čísel je do budúcnosti udržateľný.

Z **Grafu 7** vyplýva, že hoci téma bibliografie (20 respondentov, resp. 30 %) či biografistiky (16 respondentov, resp. 24 %) má aj naďalej svojich

GRAF 6 SPÔSOB PRÍSTUPU K JEDNOTLIVÝM ČLÁNKOM

GRAF 7 VNÍMANIE ATRAKTIVITY JEDNOTLIVÝCH TÉM ZASTÚPENÝCH V ČASOPISE

pravidelných čitateľov, väčšina respondentov preferuje aktuálne témy, ktoré priamo alebo okrajovo súvisia s ich profesiou. Veľký záujem je napríklad o témy informačnej a čitateľskej gramotnosti (38 respondentov, resp. 58 %), aktuálne výsledky výskumov (35 respondentov, resp. 53 %), rozhovory s vybranými osobnosťami z odboru (35 respondentov, resp. 53 %), knižnično-informačné služby (33 respondentov, resp. 50 %), digitálnu gramotnosť a technológie (30 respondentov, resp. 45 %) či o informácie o aktuálnych odborných publikáciách a ich recenzie (29 respondentov, resp. 44 %). Výsledky potvrdzujú nevyhnutnosť kontinuálneho prieskumu aktuálnych informácií a trendov sprevádzaného oslovovaním relevantných autorov.

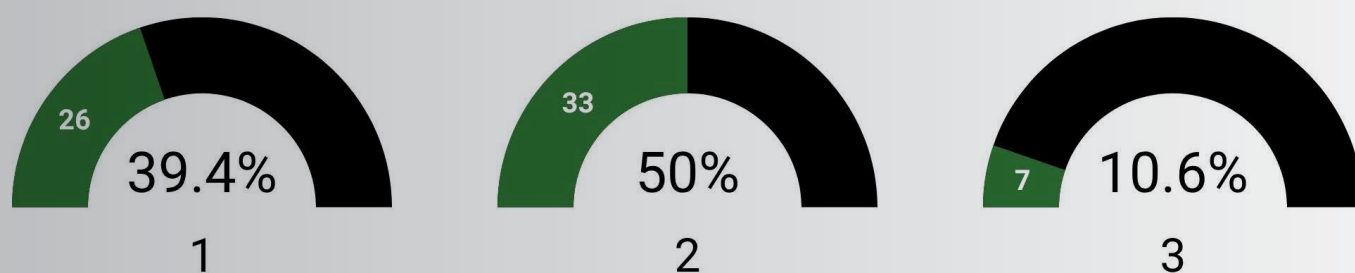
Redakcii však nestačí zistiť mieru záujmu čitateľov o jednotlivé témy – nevyhnutné je zamerať sa aj na postoj respondentov k relevantnosti publikovaných tém.

Cieľom preto bolo zistiť, ako respondenti hodnotia tematické zameranie časopisu na škále 1 (výborné) až 5 (nedostatočné). Napriek tomu, že podobné hodnotiace škály sú vzhľadom na ich nejednoznačnosť dlhodobo predmetom kritiky, v našom záujme bolo získať aspoň približnú predstavu o subjektívnom vnímaní obsahu časopisu zo strany čitateľov.

Prieskum ukázal, že hoci relatívne veľká časť respondentov pridelila časopisu známku 1 (26 respondentov, resp. 39 %), polovica z nich hodnotila

známkou 2 (33 respondentov, resp. 50 %). Ďalších 7 respondentov (11 %) zvolilo známku 3 (Graf 8). Pozornosť redakcie by sa preto nemala upriamovať výlučne na spokojných čitateľov, ale primárne na tých, ktorí poukazujú na nedostatky v pokrytí jednotlivých tém. Obsahová koncepcia časopisu by totiž mala byť akýmsi živým organizmom, ktorý je schopný reflektovať aktuálne témy v danej oblasti.

Z tohto dôvodu sme respondentom umožnili navrhnúť témy, ktoré by podľa ich názoru bolo vhod-

GRAF 8 HODNOTENIE TEMATICKÉHO ZAMERANIA ČASOPISU NA ŠKÁLE 1 (VÝBORNÉ) AŽ 5 (NEDOSTATOČNÉ)

né zaradiť do budúcich čísel časopisu. Z otvorených odpovedí vyplynulo, že väčšina respondentov by uvítala lepšie pokrytie tém z oblasti metodiky, vzdelávania knihovníkov a dobrej praxe knižníc vrátane spolupráce v rámci konkrétnych projektov. Dôležitosť reflektovania aktuálnych trendov sa prejavila aj v záujme respondentov o témy zamerané na vzájomnú inšpiráciu na národnej a medzinárodnej úrovni, a to nezávisle od typu a veľkosti knižnice. Niektorí respondenti navyše navrhujú zaradiť do edičného plánu témy so zreteľom na interdisciplinárne presahy knihovníctva a iných vedných oblastí, napríklad pedagogické prístupy k čítateľstvu či literárne orientované témy (hodnotenie kvality dostupnej literatúry, literárna kultúra, slovenská umelecká tvorba). Je teda zrejmé, že rozširovanie autorskej základne aj o autorov, ktorí neprichádzajú do pravidelného kontaktu s knižničným prostredím, no ich odborné zázemie a publikačná činnosť sa s ním v mnohých smeroch prelínajú, predstavuje významný prínos.

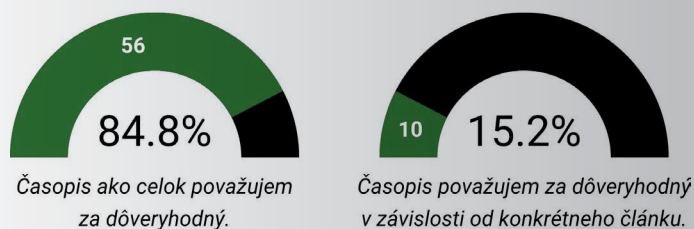
CELKOVÉ HODNOTENIE ČASOPISU

V neposlednom rade sme považovali za dôležitý holistický pohľad respondentov na časopis, predovšetkým z hľadiska vnímania jeho dôveryhodnosti a cel-

kového prínosu. Aj v tomto prípade mali respondenti možnosť vybrať si, s ktorým z tvrdení sa stotožňujú v najväčšej miere:

- Časopis *Knižnica ako celok* považujem za dôveryhodný.
- Časopis *Knižnica* považujem za dôveryhodný v závislosti od konkrétneho článku.
- Časopis *Knižnica* nepovažujem za dôveryhodný.

Medzi najpozitívnejšie zistenia patrí, že až 56 respondentov (85 %) považuje časopis *Knižnica* za dôveryhodný. Ďalších 10 respondentov (15 %) uviedlo, že dôveryhodnosť časopisu posudzujú podľa konkrétneho článku. Nie je však úplne jasné, podľa akých kritérií respondenti hodnotia článok ako dôveryhodný, teda či je pre nich rozhodujúci spôsob spracovania článku, osoba autora alebo samotná téma. V budúcnosti je preto žiaduce zamerať sa aj na konkrétne faktory ovplyvňujúce percepciu dôveryhodnosti príspevkov zo strany čitateľov. Takto získané údaje by sa do istej miery mohli využiť aj v procese schvaľovania jednotlivých článkov redakciou a redakčnou radou, hoci je potrebné mať na pamäti výrazne subjektívny charakter vyjadrení respondentov. Naším cieľom je však časopis *Knižnica* neustále zlepšovať, čo pravdepodobne povedie k prísnejšiemu posudzovaniu rukopisov a nižšiemu počtu publikovaných článkov.

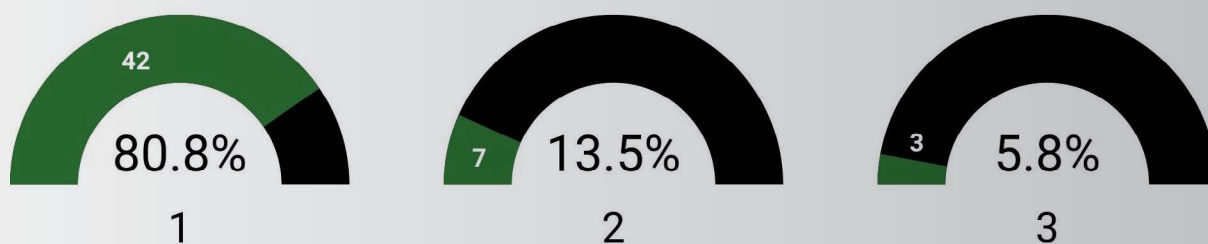
GRAF 9 VNÍMANIE DÔVERYHODNOSTI ČASOPISU

V dotazníku mali respondenti možnosť vyjadriť sa k tomu, v ktorých aspektoch bol pre nich časopis v minulosti prínosným. Naším cieľom bolo identifikovať oblasti, ktorým je aj naďalej žiaduce venovať pozornosť – berúc do úvahy subjektívny charakter jednotlivých odpovedí.

Výsledky ukázali, že význam časopisu z pohľadu respondentov spočíva predovšetkým v informovaní o aktuálnych poznatkoch v oblasti knihovníctva vrátane dobrej praxe z prostredia knižníc, čo do určitej miery potvrdzuje naše predchádzajúce zistenia. Viacerí zároveň uviedli, že časopis bol pre nich dôležitým zdrojom informácií v rámci ich odbornej činnosti a pri písaní vlastných vedeckých prác, pričom viacerí hodnotili pozitívne svoju skúsenosť

s publikovaním v časopise vrátane možnosti recenzného posúdenia článkov. V tomto smere je zrejmy stúpajúci tlak na kvalitu odborných časopisov, ktorý sa premieňa aj do striktnějších požiadaviek na autorov z hľadiska publikovania v recenzovaných a – ideálne – karentovaných časopisoch. Oslovovaním dôveryhodných recenzentov a relevantných autorov, ktorí v časopise doteraz nepublikovali, sa tak v rámci redakcie snažíme reflektovať neustále zmeny v publikačnej praxi a poskytnúť autorom možnosť publikovať výsledky svojej práce aj v značne obmedzenom odbornom prostredí.

S tým úzko súvisí komunikácia autorov, recenzentov a čitateľov s redakciou, ktorá by mala byť nielen profesionálna, ale najmä ľudská. Ukázalo sa, že z 52 respondentov (79 % z celkovej výskumnej vzorky), ktorí v minulosti s redakciou aspoň raz komunikovali, až 42 respondentov (81 %) považuje kvalitu komunikácie za výbornú, 7 respondentov (13 %) ju hodnotí známku 2 a traja respondenti (6 %) známku 3 (Graf 10). Napriek relatívne pozitívnym výsledkom však existujú oblasti, ktoré je možné zlepšovať, a to bez ohľadu na potenciálny negatívny vplyv interných procesov v rámci Slovenskej národnej knižnice, ktoré v konečnom dôsledku takisto ovplyvňujú kvalitu komunikácie.

GRAF 10 HODNOTENIE KVALITY KOMUNIKÁCIE S REDAKCIOU NA ŠKÁLE 1 (VÝBORNÁ) AŽ 5 (NEDOSTATOČNÁ)

Napriek prevažne pozitívnej spätnej väzbe zo strany respondentov si uvedomujeme, že ak má časopis reflektovať neustále sa meniace odborné a vedecké prostredie, je nevyhnutné pristúpiť k viacerým koncepčným aj komunikačným zmenám. Potreba priebežných zmien súvisí aj so špecifickým charakterom oblasti knihovníctva a informačnej vedy, ktoré sú v slovenskom prostredí rozpracované len čiastočne, čo vedie k orientácii na zahraničné periodiká. V tom-

to smere je pre redakciu časopisu *Knižnica* významnou motiváciou práve spätná väzba zo strany čitateľov – pozitívna, negatívna i povzbudivá – napríklad ako táto:

„Prajem, aby sa časopis *Knižnica* stal lídrom v informovaní o aktuálnych témach v knihovníctve, prinášal novinky zo zahraničia, a to vo všetkých oblastiach knihovníctva, aby sme sa mohli vhodne inšpirovať a dokola neobjavovať jedno koleso.“

ZÁVERY A BUDÚCNOSŤ ČASOPISU

Z uvedených zistení vyplývajú viaceré skutočnosti, z ktorých niektoré môžu byť prekvapivé a s najväčšou pravdepodobnosťou budú mať vplyv na budúcu podobu a koncipovanie časopisu *Knižnica*. Jednou z výziev je intenzívnejšia propagácia smerom k potenciálnym autorom a čitateľom, ktorí v súčasnosti uprednostňujú zahraničné periodiká. V tomto zmysle je dôležité poukazovať na dlhoročnú tradíciu časopisu s výnimočným postavením v slovenskom prostredí a vyzdvihovať možnosť recenzného posúdenia príspevkov nezávislými odborníkmi. Redakcia v minulosti realizovala viaceré kroky na zaradenie časopisu do indexu akademických časopisov z oblasti humanitných a spoločenských vied ERIH PLUS. V najbližšom období sa otvorí diskusia o zaslaní žiadosti o posúdenie kvality časopisu členmi poradnej skupiny daného indexu.

Prieskum tiež odhalil, že hoci väčšina respondentov prečíta aspoň jeden článok v každom čísle časopisu, viac než tretina uviedla, že o jeho obsah prejaví aktívny záujem len zriedka, teda prečíta aspoň jeden článok približne raz za rok. Uvedená skutočnosť potvrdzuje opodstatnenosť pravidelných prieskumov, ktoré by redakciu nasmerovali na témy zodpovedajúce aktuálnym potrebám súčasných aj potenciálnych čitateľov. Vzhľadom na interdisciplinárny charakter periodika sa navyše otvárajú možnosti prepojenia vybraných tém napríklad s problematikou informačných technológií či pedagogiky alebo orientácie na literárne zamerané témy.

Prirodzeným aspektom prakticky každého prieskumu sú aj limity, ktorým je vhodné, no nie vždy možné predchádzať – zvlášť v prípade pilotných prieskumov, akým bol aj tento. V rámci analýzy odpovedí sme na-

príklad zistili, že viaceré otázky vyžadujú doplňujúce vyjadrenie respondentov, resp. nadväzujúce otázky, ktoré by pomohli objasniť dôvody výberu jednotlivých odpovedí. To sa prejavilo napríklad pri hodnotení dôveryhodnosti časopisu a u respondentov, ktorí uviedli, že jej vnímanie závisí od konkrétneho článku. Objasnenie uplatňovaných kritérií hodnotenia príspevkov by v určitých prípadoch mohlo pomôcť aj v procese ich schvaľovania redakciou, hoci s prihliadnutím na subjektívnu povahu hodnotenia.

Časopis *Knižnica* dlhodobo čelí výzve uprednostňovania kvality pred kvantitou, čo sa v budúcnosti pravdepodobne odrazí na počte a charaktere publikovaných článkov. Jednou z vízií je tiež zatriktívniť časopis pre čitateľov a autorov preferujúcich články odborného a výskumného charakteru. Na základe zistení prieskumu je však zrejmá potreba zachovať určitý racionálny pomer medzi vysoko odbornými článkami a článkami informujúcimi o zaujímavostiach a dobrej praxi knižníc, ktoré sú z hľadiska vzájomnej podpory a inšpirácie medzi knižnicami nezastupiteľnými.

Unikátny charakter časopisu *Knižnica* tak do určitej miery možno považovať za výhodu, no v súčasnej spoločnosti poznamenatej množstvom neustálych zmien môže jeho dlhodobá stagnácia alebo neopodstatnené zásahy redakcie predstavovať problém. Narastajúce požiadavky na publikovanie v zahraničných periodikách môžu postupne viesť k odlivu slovenských autorov, ktorým časopis od svojho vzniku v roku 2000 poskytuje najväčší priestor. Rovnako ako sa slovenskí autori postupne začínajú obracať na zahraničné redakcie, mala by sa aj redakcia časopisu *Knižnica* viac orientovať na zahraničných autorov, ktorí môžu nielen zvýšiť kvalitu časopisu v očiach zahraničných čitateľov, ale aj obohatiť teóriu a prax v oblasti knižničnej a informačnej vedy na Slovensku o nové poznatky a cenné skúsenosti.

UMELÁ INTELIGENCIA V OBLASTI BIBLIOGRAFIE SKÚSENOSTI SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

MGR. RADOSLAV MASLÍK

✉ radoslav.maslik@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper presents specific applications of artificial intelligence (AI) in the bibliographical work of the Slovak National Library. The author describes how AI can be used in the preparation of literature reviews, verifying bibliographic metadata, and the automated generation of bibliographic records based on data from the ISBN agency. The paper concludes with the vision of implementing a chatbot as a means for making information accessible to the public. Experience shows that AI can be an effective tool for increasing efficiency in bibliographic processes but it is still necessary for bibliographic data to be checked and validated by qualified personnel.

Keywords: artificial intelligence, bibliography, literature reviews, bibliographic records, practical recommendations, Slovak National Library

V posledných rokoch sa umelá inteligencia (AI) stala neoddeliteľnou súčasťou mnohých oblastí ľudskej činnosti – od zdravotníctva, cez dopravu až po priemysel a školstvo – a jej vplyv je prítomný vo všetkých uvedených oblastiach. Výnimkou nie je ani knižničná a informačná prax. S narastajúcim množstvom dát a zvyšujúcimi sa nárokmi na presnosť, rýchlosť a dostupnosť informácií sa aj knižnice, bibliografické agentúry a odborní pracovníci obracajú na AI ako na nástroj, ktorý môže zásadne zefektívniť ich činnosť. Tento článok prináša konkrétne príklady využitia AI v prostredí Slovenskej národnej knižnice (SNK), predovšetkým v oblasti tvorby rešerší, kontroly bibliografických metadát a automatizovanej tvorby bibliografických záznamov.

VYUŽITIE AI PRI TVORBE REŠERŠÍ

Rešeršná činnosť je jedným z kľúčových pilierov a výstupov bibliografickej práce. Zamestnanci SNK testujú a vyvíjajú nástroje, ktoré umožňujú využívať AI na spracovanie rešerší podľa zadaných kritérií, napríklad výber literatúry podľa autora, témy, obdobia vydania alebo iných špecifických parametrov. AI dokáže efektívne analyzovať rozsiahle databázy a priniesť relevantné výsledky s vysokou mierou presnosti. Okrem zrýchlenia procesu tak dochádza aj k minimalizácii chybovosti pri výbere záznamov.

Čitateľ, prípadne záujemca o rešerš prichádza do knižnice so základným zoznamom dokumentov, ktorý knihovník dopĺňa o ďalšie relevantné zdroje, články a informácie z databáz ako napríklad EBSCO. Je nutné podotknúť, že všetky zdroje generované po-

mocou AI je potrebné overovať – fenomén tzv. halucinovania umelej inteligencie je všeobecne známym faktom (Cox 2024). Heslo „*Dôveruj, ale preveruj*“ pre tento nástroj platí dvojnásobne. Prax totiž ukazuje, že čitatelia prichádzajú za knihovníkmi s požiadavkami na dokumenty, ktoré v skutočnosti neexistujú, pretože boli vymyslené AI nástrojmi dostupnými na internete. Následne nastáva sklamanie, keď si čitateľ uvedomí, že nemá dostatok relevantných zdrojov na študijné alebo výskumné účely. V tejto situácii zohráva kľúčovú rolu knihovník-rešeršér, ktorý ostáva aj naďalej nenahraditeľným sprievodcom vo svete kníh, článkov a databáz.

AI PRI KONTROLE BIBLIOGRAFICKÝCH METADÁT V SYSTÉME OPAC A KATALÓGU SNK

Kontrola kvality metadát je dôležitá najmä pri ich zverejňovaní vo verejných katalógoch. AI môže porovnávať existujúce záznamy s overenými a autorizovanými údajmi, kontrolovať nesúlad medzi poľami formátu MARC 21 (napr. 041 a 008), detegovať anomálie v zápise a automaticky navrhovať opravy (MARC 21 Format for Bibliographic Data 2024).

V SNK začali testovať pilotné riešenia, ktoré umožňujú detekciu nekonzistencií v poli 020, chybných zápisov v jazykových a geografických kódovaných údajoch či dopĺňanie chýbajúcich vecných hesiel (Pilotné testovanie 2025).

Zatiaľ nezodpovedanou otázkou ostáva spôsob nahradzania chybných bibliografických metadát, ktoré vznikli počas konverzií z rôznych knižnično-informačných systémov v rámci časových vrstiev viac ako

4. "Matica slovenská v národných dejinách" – Editor: Imrich Sedlák; Rok vydania: 2013. [Wikipedia](#)

Tieto knihy ti poskytnú hlbší pohľad na históriu a úlohu Matice slovenskej a Slovenskej národnej knižnice.

 [Zdroje](#)

a keby som chcel 10 kníh o tejto téme?

Radoslav, pre hlbšie štúdium dejín Slovenskej národnej knižnice (SNK) a Matice slovenskej ti odporúčam nasledujúcich 10 kníh:

1. "Dejiny Slovenskej národnej knižnice" – Autor: Štefan Hanakovič; Rok vydania: 2013. [Heureka Knihy](#) +1
2. "Matica slovenská: dejiny a prítomnosť" – Autori: Tomáš Winkler, Michal Eliáš a kolektív; Rok vydania: 2003.
3. "Z dejín matic slovanských národov" – Autor: Michal Eliáš; Rok vydania: 2010.
4. "Zlatá kniha Matice slovenskej" – Autori: Michal Eliáš a Štefan Havari; Rok vydania: 2008.
5. "Matica slovenská v národných dejinách" – Editor: Imrich Sedlák; Rok vydania: 2013.
6. "Vrastanie do času (Rozprávanie o Matici slovenskej)" – Autor: Tomáš Winkler; Rok vydania: 2013.
7. "Predsedovia Matice slovenskej 1863 – 2019" – Autori: Marián Gešper a Pavol Parenička; Rok vydania: 2019. [Wikipedia](#) +3
8. "Druhá budova Matice slovenskej: od myšlienky po súčasnosť" – Autor: Pavol Madura; Rok vydania: 2019. [Википедия — свободная энциклопедия](#) +2
9. "Národná svetlica" – Autori: Michal Eliáš a Vojtech Šarluška; Rok vydania: 1988.
10. "Z vôle ľudu obnovená" – Editori: Ivan Geguš a Miloš Kovačka; Rok vydania: 1969.

Tieto knihy ti poskytnú komplexný pohľad na históriu, významné osobnosti a udalosti spojené so Slovenskou národnou knižnicou a Maticou slovenskou.

UKÁŽKA VYGENEROVANEJ REŠERŠE NA TÉMU *DEJINY SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE* (CHATPGPT 4O)

40-ročnej databázy SNK. Je dôležité pripomenúť, že aj chybné konvertované metadáta môžu obsahovať cenné informácie, ktoré by sa pri tvorbe strojo-

vo spracovaných bibliografických záznamov nemali stratiť, ale efektívne editovať a umiestniť v štruktúre formátu MARC 21.

Mirka : Povešť / Věra Adlová ; Per. s češsk. I. Cholodovoj ; Ill'ustr. G. Filipovskogo

[Adlová, Věra, 1919-1999](#) [W](#)

Záznam 1 z 44

Vydavateľ Moskva : Detskaja literatura , 1975
Fyzický popis 108, [4] s. ; 8°
Ďalší autor(i) Cholodovoj, I. (trl)
Filipovskoj, G. (ilu)
Jazyk dokumentu rus

[Pridať do rešerše](#)

Exempláre	MARC záznam	Recenzie	Vydania	Ďalšie informácie
001	00805nam a2200253 a 4500			
003	vtls001260463			
005	VRT			
005	20240314162600.0			
008	240314s1975---ySU	0	rus c	
035	\$a SNK000211306			
039	9 \$a 202403141626 \$b VLOAD \$c 202109281757 \$d VLOAD \$c 202109162037 \$d VLOAD \$c 201604041046 \$d VLC			
040	\$a SNK \$b slo \$c SNK \$e AACR2			
041 0	\$a rus			
044	\$a SU			
100 1	\$a Adlová, Věra, \$d 1919-1999 \$4 aut			
245 1 0	\$a Mirka \$b Povešť \$c Věra Adlová ; Per. s češsk. I. Cholodovoj ; Ill'ustr. G. Filipovskogo			
260	\$a Moskva \$b Detskaja literatura \$c 1975			
300	\$a 108, [4] s. \$c 8°			
700 1	\$a Cholodovoj, I. \$4 trl			
700 1	\$a Filipovskoj, G. \$4 ilu			
850	\$a Slovenská národná knižnica v Martine			
958	\$a RK			
958	\$a OND			
999	\$a VIRTUA4			

```
=LDR 20805nam 2200253 4 500
=008 240314s1975 ru III III 000 1 rus
=040 \\\$a SNK $b slo $c SNK $e AACR2
=041 1\\$a rus $h cze
=100 1\\$a Adlová, Věra, $d 1919-1999 4 aut
=240 10$a Mirka $l Rusky
=245 10$a Mirka $b povest $v Věra Adlová ; per.
s češsk. I. Cholodovoj ; illustr. G. Filipovskogo
=260 \\\$a Moskva $b Detskaja literatura $ 1975
=300 \\\$a 108, [4] s. $c 21 sm
=655 \\\$7a české povesti $2 SNKPH
=700 1\\$a Cholodovoj, I. $4 trl
=700 1\\$a Slovenská národná knižnica v Martine
=958 \\\$a RK
=958 \\\$a OND
=999 \\\$a VIRTUA4
```

METADÁTA PO VYUŽITÍ AI –
UKÁŽKA STROJOM VYTVORENÉHO ZÁZNAMU

AUTOMATICKÁ TVORBA BIBLIOGRAFICKÝCH ZÁZNAMOV Z ÚDAJOV AGENTÚRY ISBN

Umělá inteligencia umožňuje spracúvať zoznamy ohlásených kníh pre agentúru ISBN. Na ich základe je možné vytvárať akvizičné bibliografické záznamy so základnými údajmi, ako autor, názov, vydavateľ, rok vydania či ISBN. AI zároveň na základe modelu dopĺňa aj predpokladaný žáner, predmet (t. j. obsah dokumentu) a jazyk originálu, z ktorého bol dokument preložený, ak ide o preklad. Takýto prístup šetrí čas, umožňuje rýchlejšiu prípravu záznamov pre Národnú bibliografiu a zároveň poskytuje východisko pre následnú kontrolu bibliografických metadát po fyzickom prijatí knihy do knižnice. Automaticky vytvorený záznam existuje v databáze len do momentu, kým katalogizátor nevykoná kontrolu bibliografic-

kých údajov a vecného opisu s cieľom pridať holding na identifikáciu exemplára dokumentu a následne zobraziť ako dostupný (sprístupniť) používateľovi na výpožičku. Záznam vytvorený pomocou AI sa po vygenerovaní vo formáte textového súboru importuje do knižnično-informačného systému, avšak len v prípade, že dané ISBN sa v databáze ešte nenachádza (*Interný manuál Agentúry ISBN SR 2025*). Tento krok zabezpečuje zníženie duplicitných záznamov v katalógu konzorcia KIS3G. Po kontrole a editácii katalogizátorom sa z bibliografického záznamu vymažú poznámky vytvorené AI. V súčasnej fáze testovania majú strojovo generované záznamy problém s diakritikou, čo si vyžaduje odborný zásah človeka. Uvedená skutočnosť potvrdzuje, že hoci je AI užitočným nástrojom v oblasti bibliografického spracovania, ľudský faktor zostáva nezastupiteľný v procese kontroly a tvorby kvalitných bibliografických metadát.

```
=LDR 00000nam 2200000 4500
=008 240227s2023 xo 000 0 slo
=020 \\\$a9788057402022
=040 \\\$aSNK$b slo$c SNK$erda
=041 0\\$a slo
=044 \\\$axo$c SK
=072 7\\$a538.9$xNanotechnológia$2konspekt
=080 \\\$a538.9$22011
=100 1\\$aSamuely, Tomáš$4aut
=245 10$aSkenovacia tunelová mikroskopia$cTomáš Samuely
=264 1\\$aKošice$bUniverzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach$c2023
=300 \\\$a1 zväzok
=336 \\\$atext$btxt$2rdacontent
=337 \\\$abez média$bn$2rdamedia
=338 \\\$azväzok$bnc$2rdacarrier
=500 \\\$aDacasny zaznam - fyzicka kopia este neprisla
=500 \\\$aVytvorené AI
=650 07$ananotechnológia$2SNKPH
=655 \\\$7$amonografie$2SNKPH
=852 \\\$aSlovenská národná knižnica
```

STROJOM VYTVORENÝ
AKVIZIČNÝ ZÁZNAM

47 Júlové popoludnie	Krajčíková Bratislava	Zuzka Krajčíková	20240103 978-80-570-5499-3	1.vyd.	brož.	RRRRMMDD
50 Povedz iba slovo	Prihatný, I Bratislava	Kapucíni na Slovensku, Vydavateľstvo Minor	20240103 978-80-89888-35-1	1.vyd.	brož.	RRRRMMDD
51 Viera zmení tvoj svet	Sumrall, L Bratislava	Slovo života international	20240103 978-80-89165-72-8	2.vyd.	brož.	RRRRMMDD
57 Umelecký výskum. Prípar Zervan, M Bratislava		Vysoká škola výtvarných umení	20240103 978-80-8189-073-4	1.vyd.	brož.	RRRRMMDD
59 Ku koreňom	Pollág, Pe Poprad	Tatranská galéria	20240103 978-80-88851-85-1	1.vyd.	brož.	RRRRMMDD
71 Praktický návod na dojče Poloková, Bratislava		Slovart	2023 20240104 978-80-556-6364-7	3.vyd.	brož.	20240104
79 Zábavná matika - Oceán čísel Bratislava		Slovart	2023 20240104 978-80-556-6247-3	1.vyd.	brož.	20240104
80 Zábavná matika - Super ě Crivellini, Bratislava		Slovart	2023 20240104 978-80-556-6248-0	1.vyd.	brož.	20240104
86 Neviditeľný život Addie I Schwab, V Bratislava		Slovart	2023 20240104 978-80-556-6499-6	2.vyd.	brož.	20240104
88 R-i-e-k-a-n-ky Kmec, Ľuč Šamorín		L.A. Agency	20240104 978-80-974774-0-0	1.vyd.	brož.	RRRRMMDD
94 Žite ako mačka Garnier, S Bratislava		Albatros Media	2023 20240104 978-80-566-3504-9	1.vyd.	brož.	20240104
97 Design Strategy Tvorba n Baumann, Bratislava		Vysoká škola výtvarných umení	20240104 978-80-8189-074-1	1.vyd.	brož.	RRRRMMDD

ZOZNAM OHLÁSENÝCH KNÍH –
VÝSTUP AGENTÚRY ISBN

AI AKO BRÁNA K INFORMÁCIÁM PRE VEREJNOSŤ

AI sa stáva nielen nástrojom pre odborníkov, ale aj rozhraním sprostredkujúcim komunikáciu medzi knižnicou a jej používateľmi. V SNK sa v súčasnosti pripravuje nasadenie chatbotu, ktorý bude slúžiť ako sprievodca webovými stránkami, bude vedieť odpovedať na otázky týkajúce sa otváracích hodín, vyhľadávania v online katalógu, rezervácie dokumentov či práce s digitálnou knižnicou DIKDA (*Pilotné testovanie 2025*; zákon č. 185/2015 Z. z.). Cieľom je zjednodušiť orientáciu verejnosti v online prostredí knižnice a priblížiť jej služby aj tým, ktorí nemajú skúsenosti s tradičnou rešeršnou činnosťou.

Skúsenosti SNK ukazujú, že AI nie je hrozbou, ale príležitosťou (Černý a Fiala 2023). Pri správnom nastavení a odbornom dohľade môže AI výrazne prispieť k zvýšeniu kvality bibliografických služieb a metadát, ako aj k lepšej dostupnosti informácií pre verejnosť. Budúcnosť bibliografie tak bude neoddeliteľne spojená so spoluprácou človeka a stroja.

Digitálny Asistent Slovenskej národnej knižnice

Dobrý deň! Som váš AI asistent Slovenskej národnej knižnice. Ako vám môžem pomôcť? Môžete sa ma opýtať napríklad na:

- Registráciu čitateľa a služby
- Digitálnu knižnicu (DIKDA)
- Vyhľadanie v katalógu
- Výpožičky a rezervácie kníh
- A mnoho ďalšieho...

Stačí napísať vašu otázku a ja sa pokúsím pomôcť!

Napište vašu otázku...

UKÁŽKA CHATBOTU V PROSTREDÍ SNK

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- COX, Andrew M. 2024. Artificial intelligence in academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*. roč. 50, č. 6.
- ČERNÝ, Ján a Tomáš FIALA. 2023. Nachádzajú sa knižnice už pred bránou umelej inteligencie? Odhodlajú sa vstúpiť a využiť jej potenciál, alebo sa nechajú umelou inteligenciou pohltiť? *ITlib*. roč. 27, č. 1 – 2, s. 60 – 62.
- Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report*. 1998. München: K.G. Saur.
- Interný manuál Agentúry ISBN SR*. 2025. Martin: Slovenská národná knižnica.
- MARC 21 Format for Bibliographic Data*. 2024. Online. Washington: Library of Congress. Dostupné na: <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/>. [zobrazené 2025-04-08].
- Pilotné testovanie nástrojov AI v kontrole bibliografických metadát a tvorbe rešerší*. 2025. Martin: Slovenská národná knižnica.
- Zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon*. 2015. Online. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR. Dostupné na: <https://www.culture.gov.sk/wpcontent/uploads/2019/12/AZ.pdf>. [zobrazené 2025-04-08].

TŔNISTÉ PUTOVANIE ŽIVOTOM JOZEFA CÍGERA HRONSKÉHO

DOC. PHDR. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRSC.

The paper commemorates the 130th anniversary of the birth and the 65th anniversary of the death of Jozef Cíger Hronský with a comprehensive overview of the life and work of this significant figure in Slovak literary and cultural life. The author focuses primarily on lesser-known circumstances of his professional and personal life such as his work in the Matica Slovenská organisation or his life in exile after 1945. Attention is also given to Hronský's contacts with the Slovak community abroad and his artistic production in exile. The paper captures the complex historical contexts that guided Hronský's major life decisions as a sensitive artist and a devoted national organiser.

Keywords: personalities, Jozef Cíger Hronský, life and work, Slovak literature, Slovak culture, figures of national importance, anniversaries

✉ augustin.matovcik@gmail.com

V rokoch 2025 a 2026 si pripomenieme 65. výročie úmrtia a 130. výročie narodenia Jozefa Cígera Hronského (23. 2. 1896 Zvolen – 13. 7. 1960 Luján, Argentína), výnimočného tvorcu modernej slovenskej literatúry, všestranného organizátora kultúrneho života a správcu Matice slovenskej. O živote a rozsiahlom literárnom diele tejto reprezentatívnej osobnosti vyšli viaceré monografické práce a odborné štúdie, prednesené na vedeckých konferenciách (Bátorová 2000; Maťovčík 1997; Maťovčík 1995; Maťovčík 1992a; Klátik 1971; Matuška 1970). Napriek tomu ostávajú zahmlené a nedostatočne zdokumentované viaceré zlomové udalosti v jeho profesijnom aj súkromnom živote, ktoré čakajú na hlbšie osvetlenie.

V prvej fáze literárnej tvorby, kulminujúcej na prelome 20. a 30. rokov 20. storočia, vydával skoro každý rok jednu i dve prozaické diela či knihy pre deti a mládež. K najvýznamnejším patria romány *Žltý dom v Klokoči* (1927), *Proroctvo doktora Stankovského* (1930), *Chlieb* (1931), *Jozef Mak* (1933), zbierky noviel a rozprávok *Medové srdce* (1929), *Podpolianske rozprávky* (1932), *Sedem srdc* (1934), ako aj knihy pre deti a mládež *Smelý Zajko* (1930), *Smelý Zajko v Afrike* (1931), *Budkáčik a Dubkáčik* (1932), *Sokoliar Tomáš* (1932), *Zábavky strýca Kurkovského* (1932) a iné (Maťovčík 1992a). Tento tvorivý výkon vzbudzoval obdiv a pozornosť literárnych kolegov i širokej kultúrnej verejnosti.

Zdá sa preto prirodzené, že Hronský sa stal v zložitých zápasoch o ustálenie slovenského spisovného jazyka hovorcom literárnych tvorcov. V máji 1932 na zasadnutí výboru Matice slovenskej v mene slovenských spisovateľov predostrel návrh na revíziu českoslovakistických *Pravidiel slovenského pravopisu*, ktorý schválilo matičné valné zhromaždenie 12. mája 1932. Po tomto zhromaždení bola Matica dlhodobo „biľagovaná“ prívlastkami nacionalizmu a protičeského ľudáctva, čoho sa nezbavila takmer v celom nasledujúcom dejstvení. Tento prívlastok sa stal osudovým aj pre Hronského aktivity – od roku 1933 zastával funkciu tajomníka a od roku 1940 správcu Matice slovenskej, čo si vyžaduje širšie objasnenie.

Jedným z vrcholov kultúrnej a organizačnej práce Jozefa Cígera Hronského vo funkcii matičného tajomníka a správcu bolo popri podpore členskej základne a vydavateľskej činnosti realizovanie cesty Matice slovenskej za krajanmi v Amerike v rokoch 1935 – 1936. Podrobný prehľad o priebehu a výsledkoch tejto mimoriadne úspešnej cesty Hronský podal v dvojzväzkovej knihe *Cesta slovenskou Amerikou*

JOZEF CÍGER HRONSKÝ (HEROLD 1996)

CESTA MATIČNEJ DELEGÁCIE DO USA, 1935 – 1936
(SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA – LITERÁRNY ARCHÍV;
ĎALEJ LEN SNK – LA)

(1940). Matičná delegácia pod jeho vedením popri množstve dovezených kníh, časopisov a tlačovín, obrazových, filmových a iných propagačných materiálov, využívaných na podujatiach a kultúrnej aktivite, navštívila v Amerike a v Kanade vyše 90 miest s účasťou okolo 170 000 účastníkov. Na všetkých podujatiach delegáti predniesli viac ako 600 prednášok a prívetov s priaznivým prijatím a ohlasom (Hronský 1940a, 1940b). Kultúrna misia Matice slovenskej v Amerike bola nad očakávanie úspešná, avšak vyvolala aj kritické postoje doma, najmä v neprijateľných čechoslovakistických kruhoch, ktoré s nevôľou hľadeli na prezentovanie slovenskej kultúry a myšlienky národnej aktivity Slovákov vo svete, čo Matici slovenskej ani Jozefovi Čigerovi Hronskému nevedeli zabudnúť.

Po návrate z americkej cesty sa v Matici nahromadilo množstvo pracovných a organizačných problémov, ktoré musel riešiť výbor vedený Hronským ako správcom inštitúcie. V zložitých časoch Hronský s kolektívom spolupracovníkov viedol ústav na profesionálnej úrovni, pričom sa zvlášť zaslúžil o vybudovanie moderného tlačiarenského a vydavateľského podniku Neografia (Lilje a Kučma 1997).

V polovici 40. rokov 20. storočia udalosti v Matici slovenskej nadobudli rýchly spád. So silnejúcim protifašistickým odbojom, do ktorého boli zapojení aj viacerí Hronského spolupracovníci, sa dramaticky zauzľovali aj osudy samotného spisovateľa. Po prepuknutí povstaleckých akcií bol Jozef Čiger Hronský na základe udania (za dodnes nedostatočne objasnených okolností) zatknutý v noci z 1. na 2. septembra 1944. Uvážnili ho v pivničných priestoroch budovy Národnej stráže, bezpečnostného orgánu SNP, odkiaľ ho prepustili 2. septembra 1944 (Turzo 1989). Nech už boli okolnosti, motívy, podnety, udania či zámery konkrétnych alebo skrytých aktérov uväznenia Hronského akékoľvek, skutočnosť a tragická skúsenosť spisovateľa a správcu vrcholnej kultúrnej ustanovizne sa stali jedným z určujúcich podnetov jeho neskoršieho osudového rozhodnutia opustiť rodnú krajinu.

Udalosti v nepokojných vojnových a povstaleckých časoch bytostne zasiahli do osudov matičného správcu. Na radu spolupracovníkov v polovici septembra 1944 Hronský odišiel z nepokojného martinského prostredia k rodine do Krupiny, kde zotrval do začiatku novembra, pozorujúc pohyby partizánov v okolí, ktoré potom stvárnil v povstaleckom románe *Svet na Trasovisku* (Fonód 1997). Po návrate do Martina Hronský pracoval v Matici slovenskej. S postupujúcim frontom v januári 1945

však odišiel do Bratislavy, kde po strate nereálnych nádejí nasledovalo vnútorne rozporné, zložité a ťažké rozhodnutie – odchod do emigrácie s rodinou a blízkymi spolupracovníkmi z Matice slovenskej začiatkom apríla 1945, odkiaľ sa už nikdy nevrátil domov.

Hronský, ovplyvnený trpkými skúsenosťami s povstaleckými praktikami a neodôvodneným uväznením, sa rozhodol emigrovať po dôkladnom zvážení vlastnej situácie a postavenia rodiny. Cesta Hronského a emigrantov viedla za dramatických okolností cez Rakúsko do Bavorska a napokon do Ríma, kde sa usadili v októbri 1945. V rímskom duchovnom prostredí sa Hronský po čase intenzívne pustil do literárnej a výtvarnej práce, ktorej výsledkom bola novela *Predavač talizmanov Liberius Gaius od Porta Colina* (1947) a rozsiahly román *Andreas Búr Majster* (1948). Nové diela podľa hodnotenia znalcov boli plodom autorovej emigrantskej skúsenosti a zachytávajú jeho „novú blízkosť k Bohu“ (Strmeň 1972). Umelecké prostredie a historické skvosty večného mesta, kde navštevoval aj Akadémiu výtvarných umení, podnecovali Hronského k výtvarnej tvorbe, prezentovanej početnými obrazmi, akvareľmi a pohľadnicovými kresbami.

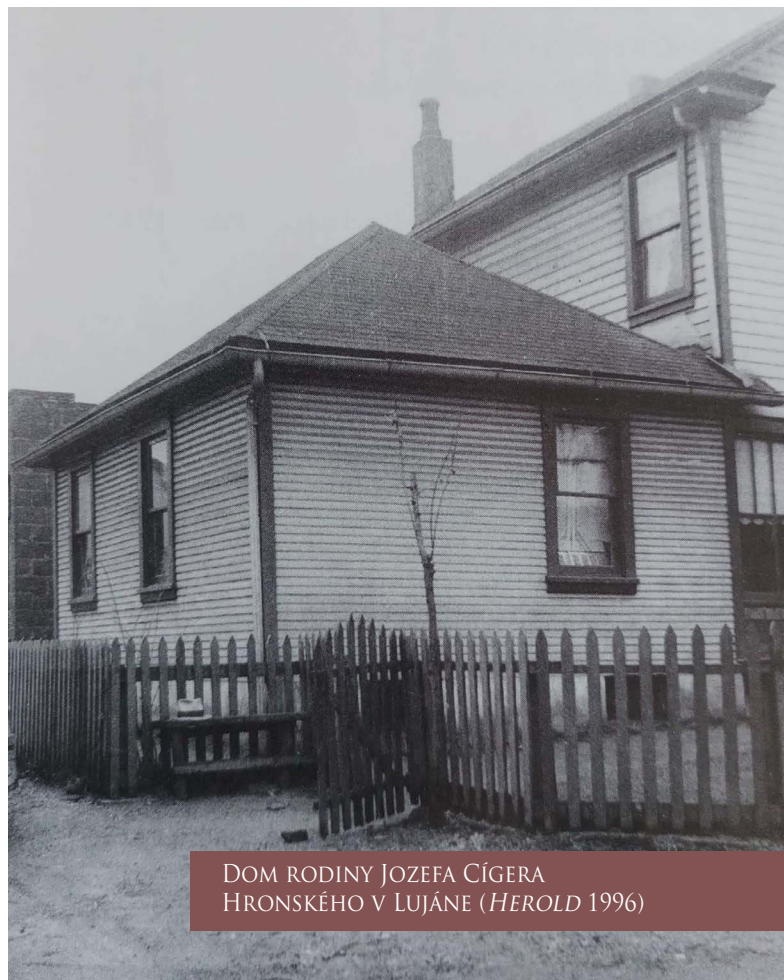
HRONSKÉHO PARK V LUJÁNE, 50. ROKY 20. STOROČIA
(JOZEF CÍGER HRONSKÝ 2009)

Pobyt Jozefa Cígera Hronského v Ríme sa časom stával čoraz neistejším, najmä po tom, čo pražská benešovská vláda zaradila jeho meno na zoznam tzv. vojnových zločincov a usilovala sa o jeho vydanie do Československa.

Začiatkom roku 1948 sa Hronského situácia dramaticky vyhrotila. 25. januára 1948 talianska polícia na úradný pokyn pod nátlakom československých vládnych miest Hronského zatkla a uväznila v rímskej väznici pre najhorších zločincov – Regina Coeli. Nasledovali dni vytrvalého úsilia o prepustenie spisovateľa z väzenia, ktoré neraz pripomínalo detektívny príbeh. Dva týždne trvalo neúnavné úsilie slovenských a argentínskych priateľov v Ríme, kým sa 8. februára 1948 podarilo vyslobodiť Hronského z väzenia a zorganizovať jeho urýchlenný odchod do Argentíny. Do krajiny odišiel cez Janov približne v polovici februára 1948 (Rydlo 1997).

Po príchode do Argentíny sa usadil v mestečku Luján neďaleko Buenos Aires, ktoré sa stalo poslednou zastávkou jeho emigrantského putovania.

Začiatkom roku 1948 sa Hronskému podarilo získať v Lujáne prácu v textilnej továrni, kde pracoval spolu so synom Jurajom. Spoločne pripravovali ná-

DOM RODINY JOZEFA CÍGERA
HRONSKÉHO V LUJÁNE (HEROLD 1996)

vrhy podľa výrobného programu továrne. Maťovčík (1992b, s. 29 – 30) uvádza, že Hronského syn Juraj po rokoch napísal rodine na Slovensku: „... kreslili a maľovali návrhy na textilné výrobky, na rozličné látky, koberce, potahy, záclony a čo prišlo...“. Táto práca bola blízka Hronského výtvarným záujmom, ktorým sa sústavnejšie venoval. Postupne v Lujáne založil komunitnú maliarsku školu pre deti zamestnancov z tamojšej textilnej továrne, ba aj dielňu na výrobu keramiky. Hronský so žiakmi zachytil na akvareloch prírodu širšieho horského prostredia. Inšpirovaný duchovnou atmosférou pútnického miesta vytvoril okenné vitráže zo života sv. Františka z Assisi a cyklus obrazov *Zázračný život Panny Márie Lujánskej* (Cabadaj 1997).

V prvých rokoch argentínskeho pobytu sa zdalo, akoby sa Hronský utiahol do úzadia, čo je vzhľadom na jeho vtedajšiu situáciu pochopiteľné, keďže sa musel starať o holú existenciu rodiny. Keď však pobadal hýbanie národných snáh, hlásil sa k práci: „... v borbe o najvyšší úspech národa svojho, v borbe o najplnšiu jeho slobodu,“ ako napísal v liste Mikulášovi Šprincovi, redaktorovi novozaloženého exilového časopisu *Most*, na Vianoce 1954 (Maťovčík 2003, s. 123 – 125; Hronský 1955, s. 1).

Slovenskí spisovatelia a kultúrni pracovníci v emigrácii si vysoko vážili osobnosť a dielo Jozefa Cígera Hronského. Pri príležitosti 60. výročia narodenia v januári 1956 ho zvolili za čestného predsedu

Lepšie zažíhať svetielko, ako preklínať tmu

O VIANOCIACH, O ŠTEDROM DNI myslím - ani niet tmy na svete. Aspoň nie v tom svete, v ktorom som rástol a ktorý sa mi hlboko vtisol do duše. I do srdca.

Za detstva celý rok som čakával na utiereň, týždne pred Štedrým večerom sme sa hádali medzi bratmi, kto poniesie lampáš, lebo to boli ešte krásne časy, keď hocikde pouličného svetla nebolo, ba veď dolu dolínami niet ho ani dnes. Mnohí o Vianociach - teda aj my - niesli sme lampáš, hoci na oblohe bolo plno hviezd a mesiac sa naširoko usmieval.

Ale to tak muselo byť.

Veď naširoko roztekala sa pieseň. Narodil sa Kristus Pán, veselíme sa ... radujme sa!

Akože mohlo byť ináč?!

Zdalo sa mi za oných čias, akoby hviezdy boli poschodili do našich dolín a tak sa tu dolu pohybujú ako na oblohe.

Myslím, tma nikomu na um neprišla, tak ako by tmy na svete ani nebolo. Kostolné obloky žiarili, vo vnútri plno bolo svetla a ľudia mali v zraku mnoho veselosti...

Mnoho veselosti, mnoho svetielok sme mali aj na vianočnom stromčeku a chceli sme ich mať ešte viac.

Ale prešli roky a cez mnohé roky všelijaké Vianoce prišli. Veru dotisla sa neraz aj čierňava. Pamätám sa na veľkú metelicu, mokré chumáče snehu bičovali tvár, lenže jednak sme len šli na polnočnú, azda sme cítili, že treba sa nám nabráť svetla čo najviac: aj pre zajtrajšok a pre ďalšie roky ...

Tma je vždy na stráži. Hneď sa dotisne, len čo sa trochu pozabudneš myslieť na jas, pozabudneš zažať svetielko.

Raz o Vianociach chorý bol brat.

Raz o Vianociach chýbala nám matka...

Lebo míňali sa roky.

Raz na bojisku v zákopoch mali sme iba jednu sviečku o Štedrom večeri. Ktosi ju zachoval pre tento večer, tak sme ju v mokrom zákope pod plášťom zažali a jeden po druhom sme ju chodili pozeráť. Roku 1944 tanky nám chodili popod obloky o Štedrom večeri, svetielka sa triasli na vianočnej jedličke, lietadlá sa tmolili pod hviezdami, mnoho bolo čierňav, naokolo mnoho úzkostí, mnohí sme už vedeli, že sú nám to posledné Vianoce na Slovensku, keďže boli už blízko i také svetlá, že horeli celé dediny...

A jednak sme sa premáhali tento večer i skusovali spievať: Radujme sa ... veselíme sa ...

Lenže to nebola radosť toho večera, to nebola sila toho Štedrého dňa, to bolo inšie.

To boli všetky svetielka v nás z predošlých Vianoc, to boli piesne, čo v našich dušiach usalašili sa za oných radostných dní, to boli Otčenáše, čo nám matky hlboko zaštepili do srdca, to bola viera vo Vykúpení, viera v Spasiteľovi, viera v Kristovi, to boli staré, dávne svetielka, čo nás teraz chránili, aby nás nepridusila tma, to boli dávno zažaté nádeje, že prežijeme aj tieto úzkosti ...

To boli najvzácnejšie dary, čo nám ostali po rodičoch a rád by som mal teraz taký hlas, čo by som mohol volať na všetky strany a na všetky matky, na všetkých otcov:

– Lepšie je zažíhať svetielka včas! ... Včas začínajte v dušiach vašich detí svetielka o Jezuliatku, o veľkom dare Betlehema, svetielka viery, svetielka lásky a nádeje, lebo na každého kdesi číha tma, ale kto bude nosiť v sebe svetlá, nebude ani ťažké chvilie preklínať ...

Už som dávno šedivý, ale tak sa mi teraz zdá, že držím v ruke onen vianočný lampáš z detstva a ten mi svieti, ukazuje cestu jasne i dnes, keď občas sám neviem, kade sa hnúť.

Jozef Cíger-Hronský (1959)

JEDEN ZO SÉRIE ČLÁNKOV *LEPŠIE ZAŽÍHAŤ SVETIELKO, AKO PREKLÍNAŤ TMU* (SNK – LA)

Spolku slovenských spisovateľov a umelcov. V tom istom roku, po smrti Františka Hrušovského, sa Hronský stal predsedom Slovenskej národnej rady v zahraničí. V tomto období v ňom zároveň dozrela myšlienka založenia Zahraničnej Matice slovenskej, ktorej ohlas predniesol na zasadaní Slovenského kultúrneho spolku v Buenos Aires 30. 8. 1959 (Bartalská 1997).

V nádejnej a priaznivejšej atmosfére sa po dlhšej prestávke Hronský opäť chytal pera. Popri publicistických príspevkoch sa vracia k povstaleckému románu *Svet na Trasovisku*, ktorého kapitoly vychádzali v novinách *Slovák v Amerike* (knižné vydanie v roku 1960). V tých istých novinách od októbra 1959 uverejňoval aj sériu článkov pod názvom *Lepšie zažíhať svetielko, ako preklínať tmu*.¹

Podľa Maťovčíka (1996) možno tieto úvahy vnímať ako akúsi osobnostnú sumarizáciu spisovateľa, odkaz rodákovi a kultúrno-národným pracovníkom a ako výzvu k spoločnej práci na „... roli národa dedičnej. Priznám sa, píšem tieto riadky i s vedomím, že som robotníkom na kultúrnom poli, ale naše polia zapí-

sané sú do tej istej pozemkovej knihy, máme spoločné medziny, tak pokojne chceme orať, čo nám je súdené a v tom duchu vítame pokoj, aby sme mohli pokojne siať a pokojne žať, lebo mnoho je úhorov a ešte viac túžob, čo na novú žatvu čakajú.“ Článok vyšiel v novinách *Slovák v Amerike* v deň úmrtia Jozefa Cígera Hronského 13. 7. 1960.

Tak sa zavŕšilo trnité životné putovanie spisovateľa Jozefa Cígera Hronského. Dňa 14. júla 1960 ho pochovali na cintoríne v Lujáne, ktorý sám projektoval, za veľkej účasti slovenských a argentínskych priateľov a ctiteľov. Podrobná správa o ostatných chvíľach a rozlúčke so spisovateľom vyšla v knihe *Pamiatke Jozefa Cígera Hronského* (1960).

Na rodnom Slovensku nevyšla žiadna správa ani nekrológ o úmrtí Jozefa Cígera Hronského. Až po páde komunistickej totality boli telesné pozostatky spisovateľa a jeho manželky prevezené na Slovensko a slávnostne uložené za účasti oficiálnej štátnej delegácie a kultúrnej verejnosti na Národnom cintoríne v Martine 8. augusta 1993 (Ďuriška 2007).²

POZNÁMKY

¹ Séria článkov Jozefa Cígera Hronského pod názvom *Lepšie zažíhať svetielko, ako preklínať tmu* vychádzala v dvadsiatich pokračovaniach v novinách *Slovák v Amerike* od 21. 10. 1959 do 24. 8. 1960. Ucelene vyšli v edícii Augustína Maťovčíka vo vydaní J. C. Hronský: *Zažíhanie svetiel*. Bratislava 1996.

² V roku 1996 bol na Národnom cintoríne v Martine odhalený náhrobník spájajúci hroby manželov Cígerovcov – Hronský a Štefana Krčméryho od Ladislava Beráka a Drahomíry Berákovovej (pozri Ďuriška 2007, s. 75).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

BARTALSKÁ, Ľubica. 1997. Jozef Cíger Hronský a Zahraničná Matica slovenská. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 222 – 231.

BÁTOROVÁ, Mária. 2000. *J. C. Hronský a moderna: Mýtus a mytológia v literatúre*. Bratislava: Veda.

CABADAJ, Peter. 1997. Jozef Cíger Hronský ako výtvarník. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 202 – 209.

ĎURIŠKA, Zdenko. 2007. *Národný cintorín v Martine*. Martin: Slovenská národná knižnica.

FONÓD, Ladislav. 1997. Po stopách Hronského románu *Svet na Trasovisku*. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 87 – 94.

Herold slova, krásy a lásky. 1996. Martin: Matica slovenská.

HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1955. List redaktorovi. *Most*. roč. 2, č. 1, s. 1.

HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1940a. *Cesta slovenskou Amerikou 1*. Martin: Matica slovenská.

- HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1940b. *Cesta slovenskou Amerikou 2*. Martin: Matica slovenská.
- Jozef Cíger Hronský: *Tvorivo kráčať žitím: Výber z výtvarnej tvorby*. 2009. Matica slovenská v Martine.
- KLÁTIK, Zlatko. 1971. *Krajina plná detstva: Hronského tvorba pre mládež*. Bratislava: Mladé letá.
- LILGE, Alexander a Ivan KUČMA. 1997. Jozef Cíger Hronský a Neografia. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 197 – 201.
- MATUŠKA, Alexander. 1970. *J. C. Hronský*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 2003. *Jozef Cíger Hronský: Život a dielo*. Martin: Osveta.
- MAŤOVČÍK, Augustín (zost.). 1997. *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská.
- MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). 1996. *J. C. Hronský: Zažihanie svetiel*. Bratislava: Národné literárne centrum.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 1995. *Jozef Cíger Hronský: Životná dráma*. Martin: Osveta.
- MAŤOVČÍK, Augustín (zost.). 1992a. *Biografické štúdie 19*. Martin: Matica slovenská.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 1992b. Príspevok k životopisu J. C. Hronského. In: *Biografické štúdie 19*. Martin: Matica slovenská, s. 19 – 35.
- Pamiatke Jozefa Cígera Hronského*. 1960. Pennsylvania: Middletown.
- RYDLO, Jozef M. 1997. Na okraj vydania „vojnového zločinca“ J. C. Hronského z Talianska. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 210 – 221.
- Slovenský spisovateľ a výtvarník*. 2007. Martin: Slovenská národná knižnica.
- STRMEŇ, Karol. 1972. Zapadlo slnko. In: *Predavač talizmanov Liberius Gaius*. Trnava: Dobrá kniha, s. 77 – 79.
- TURZO, Ivan. 1989. *Z môjho života*. Bratislava: Sapac.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

Pri príležitosti 100. výročia narodenia spisovateľa, učiteľa, redaktora a správcu Maticy slovenskej Jozefa Cíger Hronského sa 22. – 23. februára 1996 v Martine uskutočnila vedecká konferencia venovaná jeho životu a dielu.

Jedným z jej výstupov bol aj zborník *Biografické štúdie 24* s podtitulom *Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Dielo obsahuje príspevky účastníkov konferencie, ktoré prinášajú množstvo zaujímavých, často aj menej známych skutočností o tejto významnej osobnosti našich národných dejín.

Publikácia je dostupná online po prihlásení do digitálnej knižnice DIKDA. Zaujímavosť tu nájdete aj ďalšie vydania zborníka *Biografické štúdie*.

MILINA ZOCHOVÁ LACIAKOVÁ ZABUDNUTÁ SLOVENKA

MGR. LUCIA KUBRICKÁ

✉ l.kubricka@gmail.com
Knihnica Ústavu
orientalistiky SAV
www.orient.sav.sk

The paper presents a brief biography of a little-known but remarkable figure in Slovak cultural history, Emília Zochová Laciaková, the daughter of composer and priest Michal Laciak, and the wife of the scientist Ivan Branislav Zoch. The author charts the life of this significant figure who educated herself in restricted circumstances by reading and writing poetry. Her correspondence – particularly with her friend, the writer Terézia Vansová – reveals her desire for independence and her efforts towards intellectual and creative self-realisation. The paper highlights the necessity of rediscovering women's voices that contributed to the cultural consciousness of that period.

Keywords: personalities, Emília Zochová Laciaková, Ivan Branislav Zoch, social status of women in the 19th century, feminism, Literary Archive of the Slovak National Library

Slovenská literárna história vo všeobecnosti opomína osobnosť Emílie Zochovej, rodenej Laciakovej, hoci koncom 19. a začiatkom 20. storočia patrila k hŕstke slovenských žien činných na národnom a literárnom poli. Dcéra horlivého národovca, vynikajúceho hudobného skladateľa a kňaza Michala Laciaka a neskôr manželka polyhistora, encyklopedistu a vedca pôsobiaceho v rôznych odboroch Ivana Branislava Zocha bola bezpochyby výnimočnou ženou svojej doby. Tento príspevok sa pokúsi aspoň v hrubých kontúrach načrtnúť hlavné povahové rysy jej osobnosti.

Michal Miloslav Laciak, otec Emílie Zochovej, sa narodil v roku 1826 v Sirku. Po štúdiách pôsobil ako učiteľ na viacerých miestach, napríklad v Revúckej Lehote, Potoku, Ozdine či v Turom Poli. Neskôr súkromne vyštudoval teológiu a pôsobil ako kňaz v Hornom Tisovníku (1872 – 1904). S manželkou Helenou, rodenou Radovou, vychovávali tri deti: synov Bohuslava (1852 – 1891) a Michala (1860 – 1954) a dcéru Emíliu (1854 – 1944). Niekoľko informácií o Miline (Emílii) uvádza *Lexikón slovenských žien* (Ďuranová, Šourková a Táborecká 2003), no v zásade ide len o základné biografické údaje.

Hoci sa Milina narodila v Ozdine, rodina sa v roku 1872 presťahovala na Horný Tisovník, kde sa jej otec stal evanjelickým farárom. Tu strávila prevažnú časť svojej mladosti. Tisovník bol typickou obcou novohradských vrchov, ako ho sama charakterizovala v jednom liste priateľke:

„Ach pravdu hovoril Ďurko, že je tu smutne! Nevidno nič len vrchy – a vrchy. Keby človek neznal myslieť, nuž by sa zdíval. Ja ale vidím i viac ako len tie vrchy. Vidím celý svet – vidím Vás mojich milých priateľov – a všetkých ponavštevujem myšlienkou.“¹

Život na dedinských farách a školách v minulosti plynul mladým dievčatám jednotvárne, vždy v rovnakých zabehnutých kolajach sezónnych aj každodenných prác.

„Dni života môjho sú jednotvárne, jeden ako druhý, vždy tá istá práca, žiadne nové dojmy nepútajú dušu moju!“²

Jediné rozptýlenie často predstavovali rodinné a priateľské návštevy, najmä pri príležitostiach, ako boli oslavy menín alebo narodenín niekoho z príbuzných či známych. Občas sa konali aj svadby či príležitostné „bály“, ktoré prinášali výnimočný spoločenský zážitok.

MILINA ZOCHOVÁ, ROD. LACIAKOVÁ S PRIATELKOU
TERÉZIOU VANSOVOU (SLOVENSKÁ NÁRODNÁ
KNIŽNICA – LITERÁRNY ARCHÍV, ĎALEJ LEN SNK – LA)

Olga Krčméry (1958, s. 34) vo svojom spomienkovom príspevku o živote v novohradských vrchoch uvádza:

„...bolo prirodzené, že medzi farárskymi rodinami na tých stranách vyvinul sa veľmi priateľský pomer, možno bližší ako u rodiny. Navštevovali sa vzájomne okolití farári najmä pri príležitosti nejakej rodinnej slávnosti. [...] Na spoveď schodili sa riadne: Slančík, z Ábelovej Rell, z Tisovníka Laciak, môj otec, a za čas sa im pripojoval mladý farár z Maškovej, básnik Koloman Banšell, spolužiak a priateľ Hviezdoslavov, ktorý potom mladý umrel.“

Zdá sa, že práve Koloman Banšell zohral úlohu prvej lásky v živote Miliny Laciakovej. Vo svojich listoch priateľke Terezke Medveckej opisuje vzťah a opakovane sa k nemu vracia – skôr však v podobe trpkého sklamania.

Neobyčajne hlbavá a inteligentná Milina sa ani niekoľko rokov po svojich dvadsiatych narodeninách stále nevydala. Sama to však nepovažovala za osobnú prehru či dôvod na hanbu. Naopak – jej ideálom bolo ostať slobodná.

Lisovník 5. August 1875

6

5
o Vansoni

Draba, dobrá Terčka moja!

Tak som sa Ti radovala tomu Trojmu listu! Myslela som si, že moja Terčka sa snáď hnevo' niečo na mňa, ale čože už nechce mi' písat' - a Boh vie jaťe myšlienky kolusaly hlavou mojou. No ale je teraz už dobre. Ten Pisau to dokonca lívne naš' prekrásne styma fotografiami. Ba už i na ostatok pošle! Mňa by najmenej puto od hnevu, ak by nám jich neposlal. Len jich teda prítny, aby nerabulol jich vyhotoviti.

Tu stávanie krásne a o man ešte man ho man
m' keď odpusť
ale neposom - toho."

Teraz by Ti už rase mala čo rozprávať, kedy som s Tebou bola. Nabiera to dovek včelie. Čoby tak ráč niekomu delil - čo to tak dobre, keď mňa je rozprávať slatyn, čo vie sa včel do úlov iného! Či to oraj pravda, že ja u Váš som navraj kolo? Kde sa mi to býš smom, a práve kúno vopominam sa na kúdku kolim v kole Vášom strávení. Keď odchádzala som od Váš - veru včelary obrela som sa v Polinke tej.

„Túžim po večne slobodnom živote. Chcela bych, aby brat môj dostal čím skorej samostatné postavenie; mňa povolal by ku sebe a tam mohla bych večne v jeho domácnosti byť slobodnou – neviazaná k ničomu len k milému bratovi; – tam mohla bych slobodne blúdiť myšlienkami po krásy vidinách. Tam tvorila bych si [...] a trebars vekom stará – lež duchom bola bych večne jará. K tomuto ma často nahovára brat Bohuslav, ja vdačne bych to urobila, totiž že bych sa nikda nevydala – keby to s rodičovskou vôľou súhlasilo.“⁴³

Práve rodičovská vôľa bola pre Milinu kameňom úrazu. Hoci ju nenútili vydať sa bez lásky, cítila z ich strany jemný, no predsa nátlak, aby súhlasila s ponukou istého maďarsky hovoriaceho notára, ktorý sa o ňu uchádzal viac ako dva roky. Ako sama vyznáva v listoch priateľke, takýto zväzok by bol pre ňu neprijateľný, preto radšej ostáva nevydatá.

Bystrý um, prenikavý úsudok a najmä vlastné citové rozpoloženie poháňali mladú Milku k písaniu básní. Listovne si ich vymieňala so svojou priateľkou Teréziou Vansovou. Milina sa dokonca odvážila zaslať Vansovej výtvary do redakcie časopisu *Orol* s prosbou o ich uverejnenie – a básne skutočne ešte toho roku (1875) vyšli. Sama nepomýšľala na uverejnenie svojej poézie, písala výlučne do „knižočky“, ktorú si spolu s Vansovou založili práve na výmenu svojich poetických prác. Raz však neodolala a svoju ironickú báseň *Šuhajovi* poslala do redakcie *Orla*. Tá vzápätí vyšla v prvom čísle v roku 1879. Milina ňou odpovedala na báseň kňaza Fábryho, ktorá bola tiež uverejnená v *Orle*. V nej ospevuje šťastný manželský život dvoch mladých ľudí, ktorí „hoci neoplývajú hmotným bohatstvom“, nazývajú priam idylicky. Ironiou bolo, že práve jej autor sa pred časom informoval u Milininho brata o výške jej vena, aby zväzil, či mu stojí za to požiadať ju o ruku. Práve takouto dvojtvárnosťou z hĺbky duše pohrdala. Valehrachová-Matulayová (1937, s. 61) uviedla, že:

„Milina bola zvláštne dievča, zaujímavé a cenné. Nezameškala nijakej príležitosti, aby sa oduševnila a vzdelávala. Túžila po duchaplných rozhovoroch a často v spoločnosti ušla z kruhu tancujúcich, učupila sa do kúta a načúvala, čo starší páni hovorili.“

Hoci sa Miline Laciakovej dostalo len vtedajšieho „štandardného“ dievčenského vzdelania, po skončení elementárnej školy ešte rok navštevovala nemeckú a ďalší rok maďarskú školu kvôli osvojeniu si jazykov. Vzdelávala sa však aj naďalej – samostatne, čítaním

rôznych náučných kníh. Vo svojich listoch spomínala napríklad Komenského *Labyrint sveta a ráj srdce*, český *Náučný slovník*, časopisy *Ženské listy* a *Orol*, ako aj básne rôznych českých, maďarských a slovenských autorov. Samoštúdiom sa naučila srbsky a postupne z tohto jazyka začala prekladať krátke prózy a divadelné hry.

Túžba ostať slobodnou a „robiť gazdinú“ bratovi Bohuslavovi v Miline stále pretrvávala. V roku 1880 skutočne odchádza z Tisovníka do Hornej Mičinej, kde sa jej brat stal miestnym evanjelickým farárom. V novom prostredí si bez problémov zvykla. Vďaka svojej priateľskej povahe si rýchlo našla nových známych, najmä medzi slobodnými dievčatami – dcérami miestnej a okolitej inteligencie, ktoré často vyhľadávali jej spoločnosť. V Mičinej ostala do leta 1882, keď sa brat Bohuslav oženil s Etelou Philadelphi, dcérou farára z Nemeckej Lupče. Milina sa novej švagrinej veľmi tešila a hoci ju mladomanželia prehovárali, aby u nich zostala, v júli 1882 sa rozhodla vrátiť späť k rodičom do Horného Tisovníka.

Ako sa však neskôr ukázalo, nebolo to na dlho. Mladým manželom Bohuslavovi a Etele sa v auguste 1883 narodila dcérka Oľga a krstnou matkou sa mala stať Milina. Vybrala sa teda na krst do Mičinej – a práve tu sa začala nová etapa jej života. To leto sa na dovolenku na rodné Slovensko vrátil Dr. Ivan Branislav Zoch, štyridsaťročný profesor fyziky, geometrie a matematiky, pôsobiaci na gymnáziu v chorvátskom Osijeku. Na svojej ceste navštívil okrem rodnej Jasenovej aj rodinu a známych v ďalších obciach – jednou z nich bola aj Horná Mičiná. Práve tu sa stretol s Milkou. Neskôr sa jej priznal, že už predtým o nej počul od mnohých ľudí – chválu, ale aj varovania. Napriek všetkému sa Zochovi dvadsaťdeväťročná Milina zapáčila a ešte pred odchodom z Mičinej ju medzi štyrmi očami požiadal o ruku. Milina bez váhania súhlasila. V návale citov o svojom zasnúbení píše priateľke Terke:

„Horúci prúd slz zaplavil oči moje, ale i zmyl i ten ostatný znak bóľa a stopu prešlých utrpení! Šťastne rozlúštil sa osud môj! Sama seba nepoznám. Mladí záletníci moji nemohli ani jeden vzbudiť cit oddanosti v srdci mojom – z kadiaľ pochodí ten cit – ten vrelý cit nimž viniem sa k tomuto pokročilejšieho veku mužovi! Nespytujem sa, ale – a to viem, že ho milujem čistou dušou a hlbokou pokorou.“⁴⁴

Ivan Branislav Zoch bol už v tom čase váženým mužom, uznávaným profesorom a vedcom. Vyštudovaný matematik a fyzik po ukončení štúdia vo Viedni a v Erlangene začal vyučovať na novozaloženom

slovenskom gymnázium v Revúcej. Počas pôsobenia na tejto škole napísal prvú slovenskú učebnicu fyziky a geometrie a položil základy telesnej výchovy na školách. Okrem pedagogickej činnosti sa venoval aj vede – jeho odborné články vychádzali v prestížnych vedeckých časopisoch po celom svete. Bol činný aj literárne – písal kratšie prózy, divadelné hry a rôzne biografické črty. Po zatvorení gymnázia v Revúcej (1874) bol istý čas bez práce, no zakrátko bol menovaný za profesora na gymnázium v Osijeku.

Hoci v profesijnom živote sa mu mimoriadne darilo, v súkromnom nemal veľa šťastia. Prvýkrát sa oženil v roku 1867 s Karolínou Štefančokovou, dcérou revúckeho notára. V manželstve však nevládlo porozumenie – Karolína Zochovi oprávnene vyčítala, že príliš veľa času venuje práci, gymnázium a vede, ale málo rodine (Chovan 1987). Tieto výčitky sa ešte vyostrili po narodení detí. Manželské nezhody vyvrcholili v roku 1874 odchodom Karolíny do Ameriky, keď zanechala manžela s 5-ročným synom Ivanom a ročnou dcérou Oľgou. Po zdĺhavých právnych konaniach bolo manželstvo rozvedené. Druhýkrát sa Zoch oženil v roku 1878 so Zuzanou Szontághovou, dcérou bohatého dolnokubínského mešťana. Ani toto manželstvo však neskončilo šťastne – Zuzana po štyroch rokoch manželstva v marci 1882 zomrela na následky prekonaného ochorenia kiahní. Zanechala po sebe jedenapolročnú dcérku Milicu, a tak sa Zoch ocitol ako vdovec s tromi deťmi.

Práve v tejto situácii požiadal Zoch v lete 1883 o ruku Milinu Laciakovú. Ona nadšene súhlasila, no už menej radostne prijali túto správu jej rodičia – obávali sa nielen zodpovednosti za tri cudzie deti, ale aj veľkej vzdialenosti, ktorá by ich delila od jedinej dcéry. Hoci nechotne, napokon privolili a svadba sa uskutočnila 23. septembra 1883. Bezprostredne po nej mladomanželia odcestovali do Osijeku, kde Zocha očakávali pracovné povinnosti.

Spočiatku si mladá nevesta v novom domove zvykala ťažko. Najviac trpela spoločenskou izoláciou.

„Na tunajších ľudí nemohla som privyknuť, lebo tu vôbec spoločenský život je mizerný a menovite medzi kolegiňami tá najväčšia chladnosť. Len páni navštevujú sa.“⁶⁵

Najväčším potešením jej boli chvíle strávené s milovaným manželom, no aj tie po troch šťastných mesiacoch vystriedali ťažké skúšky. Ivan Zoch dostal na Silvestra 1883 brušný týfus a celých jedenásť týždňov sa zmietať v agónii medzi životom a smrťou. Ani lekári

nedokázali mladú ženu upokojiť – jeho stav vyhlasovali za kritický. Navyše, presne v tom čase ochorela aj maličká dcérka Milica.

„... tri týždne ležala ako mrtvá, v pravom smysle slova bez jedla. Vo dne ležala ticho, len v noci každú minútu sa vzbudila a trhajúc sebou kričala, až človeku srdce usedalo. Pomysli si Terézka moja – v posteli fantazirujúci muž, pri ktorom musela som vždy stáť, aby mi nevyskočil z postele – a pri tom každú minútu utekať ku kričiacemu dieťaťu – niekedy v slzách hodila som sa na zem v úzkosti [...]. Toto nevie si nik predstaviť, čo to neprežili!“⁶⁶

Zoch sa z ťažkej choroby postupne zotavil, no manželov čakali ďalšie ťažké chvíle. V roku 1885 sa im narodila dcéra Jelka, ktorá sa však nedožila ani jedného roka – zomrela na následky prekonanej detskej choroby. Zároveň už pred smrťou maličkého dieťaťa manželia Zochovci pozorovali príznaky tuberkulózy na najstaršom synovi, študentovi Ivanovi. Žiaľ, choroba sa uňho naplno rozvinula a v marci 1887 prišli aj o syna.

Smútok obaja premáhali prácou. Ivan písal náučné, literárno-historické a vedecké články do slovenských a chorvátskych novín. Už dávnejšie sa tiež pustil do práce na *Hrvatskeje enciklopediji*. Tento rozsiahly národný lexikón sa mu napokon podarilo vydať v piatich zväzkoch. Milina písala príležitostne kratšie prózy, ale najviac ju zamestnávala starostlivosť o dve zostávajúce dcéry – Oľgu a Milicu.

V roku 1889 dostal Zoch pracovnú ponuku stať sa riaditeľom gymnázia v Petrinje, v malom mestečku južne od Záhrebu (na území dnešného Chorvátska). Ponuku prijal, a tak sa rodina v apríli 1889 presťahovala na nové pôsobisko. Milina opisuje tamjšie prostredie:

„Jednoduché mesto asi ako Martin alebo Revúca. Úradníctva jest tu mnoho i vojska niečo. [...] V centrame a hlavných uliciach je pekne a velice čisto, ale bočné ulice sú naskrze jednoduché, drevené domy. [...] Všetko je tuná už sriadené na spôsob bosanský.“⁶⁷

Práve pobyt v tomto kultúrne zmiešanom mestečku donútil Milinu definitívne naučiť sa hovoriť po chorvátsky, čo v prevažne nemecky hovoriacom Osijeku nebolo nutnosťou.

Život v Petrinji plynul monotónne. Letá trávili Zochovci vždy na Slovensku, kde navštevovali rodinu v Tisovniku, Jasenovej či v ďalších dedinkách

37

List 20/3 1884

Drahá Teriška moja!

Drahá Teriška moja!

Kým bola som tak šťastná, že som semer ani po ho-
 pit nernala a opojila sa blatom, ktorým milosti vy' Boh
 tak rorru a neocaká vane ma obdaruil, vtedy nemala
 som času, alebo čo bych ho i bola mala, málo ve' týpne
 naše ak si mi doli rabuclnuť, re svedialo a mala bych
 Ti bola pišot. Poridysie potom nerar robala som sebe
 vy'čítky, tým viac, keď mi r Ti soovníka poslali Tvoj milý
 list coh- bola som velmi rohanbena, že Ty skôr pot-
 laclala si ma, kiderito po taky amene rivotu a okol,
 nosti na mne bol rad prihlasit sa ku Tebe. Mo'j sla-
 dunky mur v'clý dohieral abych Ti písala a ja be-
 bars karidym dnóm myslala a chcela to urobiť osta-
 to to len pri strojeni. čo myslím, re i terar prijmes
 dopis moj vclaine, Tyz bola v'clý tak laskava, na
 proti mne, umna' pochopit karideho clovetka skol-
 nosti, a preto i mne odpustis, re ar po pol roku
 prihociim ku Tebe, smojim dopisom, Terar ur- po
 vy'čipeni a utropeni takom, co dusu moju otriatlo
 ar po ten stupen, kde clovek vola: Boze vermi
 halich tento selo mna, bo on prevysuje ludské
 sily; smily sa nacle mna. - Zname' Ti je snac,

MILINA ZOCHOVÁ, ROD. LACIAKOVÁ,
S MANŽELOM IVANOM BRANISLAVOM ZOCHOM
(SNK – LA)

a mestách, ba neraz zavítali aj na augustové martin-
ské slávnosti. Ako roky ubiehali, postupne sa obe
dcéry vydali a manželia osameli. Šesťdesiatpäťročný
profesor Zoch zatúžil po odpočinku, a tak sa po jeho
penzionovaní v roku 1908 obaja vrátili na Slovensko,
aby sa na dôchodok usadili v Modre, kde žila rodina
Ivanovho brata Pavla.

PRAMENE

LACIAKOVÁ, Milina. [20. 11. 1889]. [*List Miliny Laciakovej adresovaný Terézii Vansovej*]. List. V: Slovenská národná
knihnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.

LACIAKOVÁ, Milina. [20. 3. 1884]. [*List Miliny Laciakovej adresovaný Terézii Vansovej*]. List. V: Slovenská národná
knihnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.

Tu prežili ešte spoločných trinásť rokov, kým v de-
cembri 1921 Ivan Branislav Zoch nezomrel na zápal
pľúc. V posledných rokoch života už značne chradol –
trpel sklerózou, opúšťala ho nielen pamäť, ale aj te-
lesné sily. Doopatrovala ho milujúca manželka. Jeho
smrť však nebola jej poslednou ťažkou skúškou. Tá
prišla v podobe straty zraku. Milina mala dlhé roky
problémy s očami a lekári jej radili, aby ich šetrila.
Po roku 1920 sa jej zrak začal prudko zhoršovať, až
oň napokon celkom prišla. Po živote plnom staros-
tí a námahy, ale aj lásky, zomrela unavená pútnička
Emília Zochová Laciaková 16. júna 1944 v Modre.

Zachované pramene potvrdzujú, že Milina bola
výnimočnou ženou svojej doby. Vynikala nielen
úprimnou a otvorenou povahou, ktorá sa vymykala
tradičnému dobovému obrazu vnímania ženy, ale
predovšetkým silne vyvinutým zmyslom pre spra-
vodlivosť a hlbokým národným uvedomením. Vo
svojich listoch často reflektovala postavenie žien vo
vtedajšej spoločnosti, zamýšľala sa nad ich úlohou
a zmyslom života. Hoci po sebe nezanechala súvislé
literárne dielo ako jej rovesníčky a priateľky Terézia
Vansová a Elena Maróthy Šoltéssová, napriek tomu jej
právom patrí čestné miesto medzi národne uvedo-
melými Slovenkami na prelome storočí.

POZNÁMKY

- ¹ List Miliny Laciakovej Terézii Vansovej z 12. septembra
1875.
- ² List Miliny Laciakovej Terézii Vansovej z 22. mája 1875.
- ³ List Miliny Laciakovej Terézii Vansovej z 5. augusta 1875.
- ⁴ List Miliny Laciakovej Terézii Vansovej z 27. augusta 1883.
- ⁵ List Miliny Laciakovej Terézii Vansovej z 20. marca
1884.
- ⁶ ref. 5
- ⁷ List Miliny Laciakovej Terézii Vansovej z 20. novembra
1889.

- LACIAKOVÁ, Milina. [27. 8. 1883]. [List Miliny Laciakovej adresovaný Terézii Vansovej]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.
- LACIAKOVÁ, Milina. [12. 9. 1875]. [List Miliny Laciakovej adresovaný Terézii Vansovej]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.
- LACIAKOVÁ, Milina. [5. 8. 1875]. [List Miliny Laciakovej adresovaný Terézii Vansovej]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.
- LACIAKOVÁ, Milina. [22. 5. 1875]. [List Miliny Laciakovej adresovaný Terézii Vansovej]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 198 Z 30.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- ĎURANOVÁ, Ľudmila; Anna ŠOURKOVÁ a Alena TÁBORECKÁ. 2003. *Lexikón slovenských žien*. Martin: Slovenská národná knižnica.
- CHOVAN, Július. 1987. *Encyklopedista z Jasenovej: Život Dr. Ivana Branislava Zocha*. Bratislava: Tatran.
- KRČMÉRY, Oľga. 1958. Prostredie detstva a vývinu Boženy Slančíkovej Timravy. In: Ivan KUSÝ, Zora JESENSKÁ a Alexander MATUŠKA (ed.). *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- VALEHRACHOVÁ-MATULAYOVÁ, Margita. 1937. *Život Terezie Vansovej*. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej ligy v Bratislave.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

V minulom čísle časopisu *Knižnica* vyšiel článok o detstve a mladosti Terézie Vansovej (1857 – 1942), jednej z najvýznamnejších predstaviteľiek realizmu na Slovensku.

Autorka v článku približuje Vansovej rodinný život a priateľské vzťahy s Milinou Zochovou Laciakovou a Adelou Šulekovou. Nechýbajú ani ukážky z ich vzájomnej korešpondencie, ktorú si bádatelia môžu nájsť v Literárnom archíve SNK.

Článok o Terézii Vansovej je dostupný v [archíve](#) a celé číslo časopisu *Knižnica* 2/2025 je sprístupnené v [PDF](#) alebo vo [flip verzii](#).

STOROČNICA NARODENIA ĽUBOMÍRA ĎUROVIČA MEDAILÓN RENOMOVANÉHO JAZYKOVEDCA

MGR. PETER CABADAJ

✉ petercabadaj5@gmail.com

The paper is dedicated to the centenary of the birth of the renowned linguist, editor and university professor Ľubomír Ďurovič, who lived in exile from 1968 to his death in 2022. For twenty years, he served as a university professor of Slavic languages and head of the Slavic institute in the Swedish city of Lund while also lecturing as a visiting professor at other prestigious universities worldwide. The author showcases his extensive output as a scholar and teacher during his seventy-year career in linguistics. To the very end of his life, he was an active researcher and polemicist unafraid to confront entrenched linguistic dogmas.

Keywords: personalities, Ľubomír Ďurovič, linguistics, Slavic languages, scientific research activities, educational activities, anniversaries

Deväťdesiatku oslávil v roku 2015 v plnom zdraví a dobrej fyzickej aj psychickej kondícii na Slovensku spolu s dvestoročnicou Ľudovíta Štúra. Tento svetovo uznávaný jazykovedec, slavista, prekladateľ, editor a vysokoškolský pedagóg bol vo svojej vedeckej disciplíne aktívny pozoruhodných 70 rokov, pričom viac ako polstoročie žil v zahraničí. Lingvistu Ľubomíra Ďuroviča, ktorého krédom bolo „... *pochybovať, teda byť*,“ zaraďujeme do kategórie najvýraznejších vedeckých osobností slovenského exilu. Deviateho februára 2025 uplynulo 100 rokov od jeho narodenia.

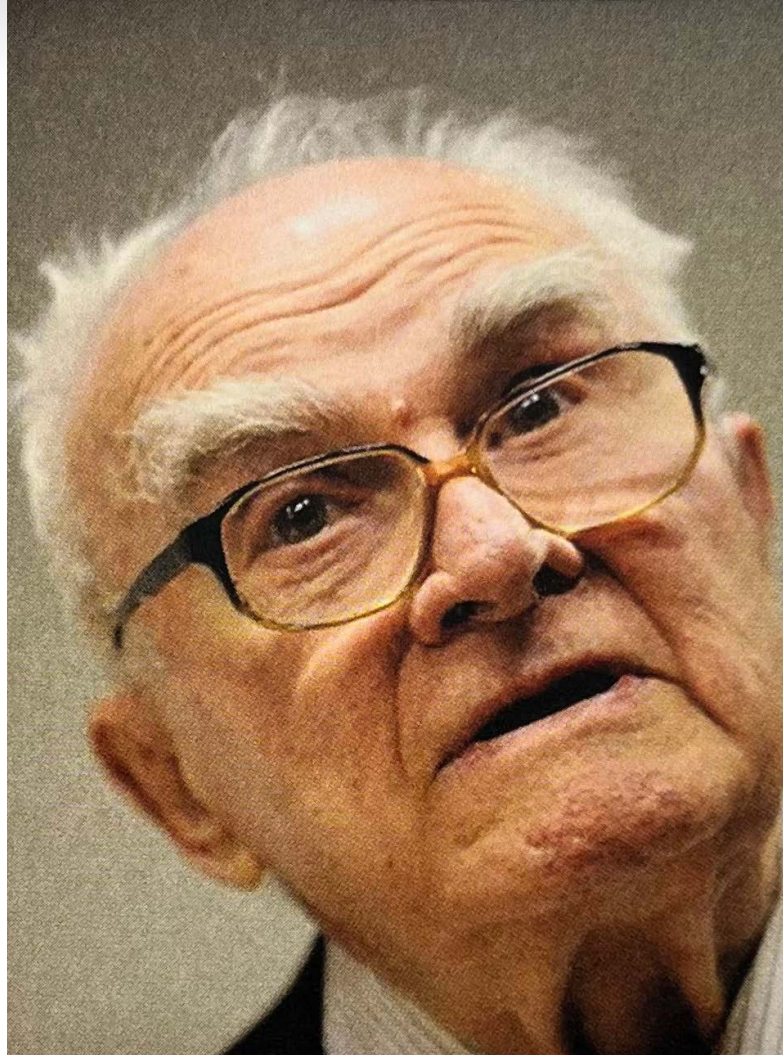
Svetlo sveta prvý raz uzrel ako syn literárneho a cirkevného historika a evanjelického farára v lipovskej dedine Važec. Vyrastal v najzápadnejšom kúte Slovenska (Skalica) – v prostredí, ktoré vychválil Matej Bel v úvode k dielu Pavla Doležala *Gramatika slovensko-česká*. Absolvoval štúdium slovenského a ruského jazyka na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave (1944 – 1947, 1948 – 1949), Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (1947 – 1948), v rokoch 1949 – 1950 bol na študijnom pobyte na Historicko-filozofickej fakulte Univerzity v Osle.

Od roku 1950 účinkoval Ľubomír Ďurovič na Katedre ruského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a už vtedy zažiaril ako tvorca originálnych monografických diel *Modálnosť* (1956) a *Paradigmatika spisovnej ruštiny* (1964), respektíve plejády erudovaných štúdií. Spoluautorsky participoval na *Príručnom rusko-slovenskom slovníku* (1952), bol hlavným redaktorom druhého zväzku *Veľkého rusko-slovenského slovníka* (1963).

V ŠKANDINÁVII

Ako lektor češtiny a slovenčiny odišiel Ľubomír Ďurovič v roku 1966 do Švédska (Uppsala, Štokholm), odkiaľ sa v dôsledku svojho vyhraneného postoja k okupácii ČSSR (Československej socialistickej republiky) armádami Varšavskej zmluvy (21. 8. 1968) už nemohol vrátiť späť.

Druhý domov našiel vo švédskom meste Lund. Zakotvil na chýrnej miestnej univerzite, kde pôsobil takmer dve decéniá ako profesor slovanských jazykov a „prednosta“ Slovanského ústavu (1972 – 1991). Plynutím času sa stal hosťujúcim profesorom na univerzitách v Aarhuse, Zürichu, Berne, Prahe či na Yalskej univerzite v New Havene. Vedno so svojím učiteľom Alexandrom Vasilievičom Isačekom, s ktorým sa vrchovitou mierou zaslúžil o rozvoj rusistiky na

Slovensku, založil medzinárodný časopis *Russian Linguistics* (1978 – 1992) a bol editorom viacerých zborníkov, ako aj ročenky *Slavica Lundensia* (1973 – 1992). Vo Švédsku Ďurovič viedol výskum jazyka juhoslávanských detí v tejto severskej diaspóre a často prispieval do exilových časopisov (*Listy*, *Svědectví*, *Horizont* a iné).

ĎUROVIČOVSKÝ VÝKLAD

Len čo to situácia po Novembri 1989 umožnila, prišiel na rodné Slovensko a zapojil sa jemu vlastným spôsobom do lingvistického, kulturologického a politického diskurzu. Mnohými analytickými textami potvrdil renomé odborníka, ktorého už dávnejšie veľavravne nazvali „*enfant terrible slovenskej jazykovedy*“ (Kršák 2021). Známe sú v tejto súvislosti viaceré Ďurovičove výroky, napríklad: „*Už je načase prestrihnúť pupočnú šnúru medzi slovenskými nárečiami a spisovným jazykom*“ (nezodpovedanou otázkou stále zostáva, či sa naozaj ešte aj dnes spisovná slovenčina napája z dialektov, ako doteraz tvrdia isté kruhy, a ak áno,

UNIVERZITA V LUNDE, DLHODOBÉ PÔSOBIŠKO
LUBOMÍRA ĎUROVIČA

tak akým spôsobom) alebo „... *vlastné mená nepatria do jazyka*,“ čím pobúril hlavne onomastikov (Kršák 2021, s. 398). Príkre boli aj jeho vyjadrenia týkajúce sa *Pravidiel slovenského pravopisu*, ktorých ideologický aspekt zakaždým prevažoval nad odbornou stránkou viac, než to bolo znesiteľné. Dotkol sa tým predovšetkým normativistov.

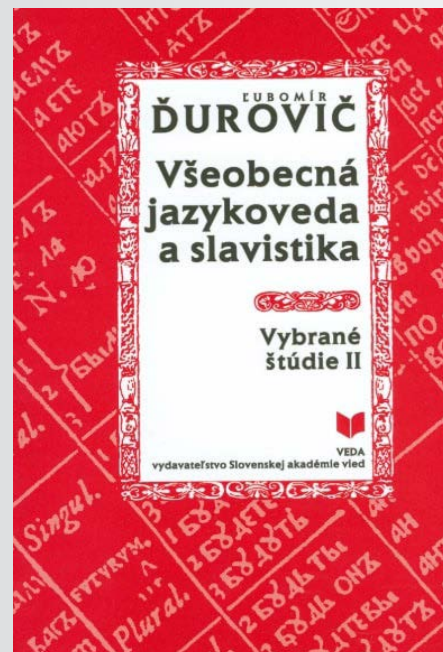
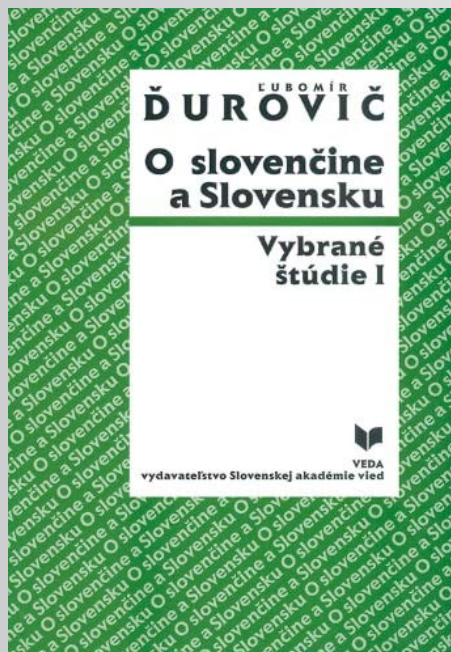
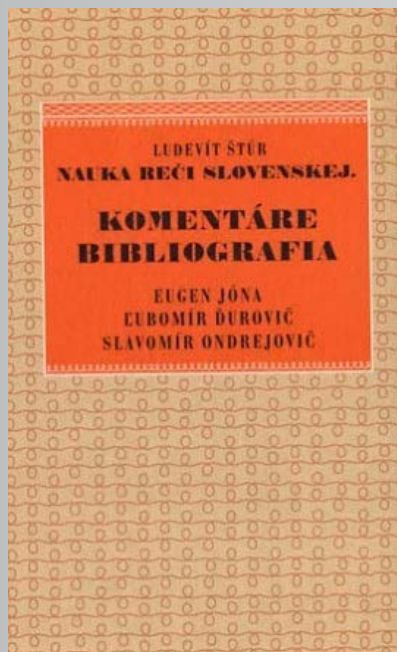
Akademická lingvistika prvá rozpoznala metodologickú invenčnosť Ďurovičových myšlienok a od roku 1995 ho sústavne pozývala – napriek protestom a odporu iných kruhov – na dôležité vedecké konferencie aj na Slovensku. V ich rámci nadväzoval na svoje niekdajšie kritické výstupy z éry vychádzania povestného Peciarovho *Slovníka slovenského jazyka* (1964), v ktorých – ako jeden z mála odborníkov – stál na strane jeho tvorcov.

Nemožno obísť autorove brilantné štúdie z fonológie, gramatiky a syntaxe slovenčiny, v ktorých predostrel osobitý „ďurovičovský“ výklad zvukového a gramatického systému našej reči. Štúdie z dejín spisovnej slovenčiny a iných slovanských jazykov charakterizuje úsilie „*objasniť tie najkomplikovanejšie a najcitlivejšie miesta našich jazykovo-kultúrnych*

dejín – bez milosti odhaľujúc falošné a mytologizujúce zretele“ (Dvonč 1998, s. 125).

Oblúbenou historickou vedeckou autoritou bol pre Ďuroviča jazykovedec, pedagóg, prekladateľ a evanjelický farár **Pavel Doležal** (1700 – 1778), v ktorého diele nachádzal základy explikácií mnohých neskorších chýrnych gramatikov – českú kapacitu **Josefa Dobrovského** nevynímajúc. Mimochodom, Doležalovu *Gramatiku* pokladal Ďurovič za „*prvú sústavnú gramatiku slovenčiny*“ (Dvonč 1998, s. 126).

Činorodý vážecký rodák pripravil obsiahly lingvistický komentár k *Valaskej škole* Hugolína Gavloviča (1986), neskôr aj jazykovedný výklad k dvojzväzkovému dielu Ľudovíta Štúra *Náuka reči slovenskej*, ktoré pripravilo do tlače vydavateľstvo SAV Veda (2006). Zverejnená je v ňom doposiaľ najminucióznejšia analýza tohto fundamentálneho titulu našej histórie – jej hlavnú časť spracoval Ľubomír Ďurovič. Ako vôbec prvý znalec upozornil tiež na skutočnosť, že „*mestský jazyk je (a v dejinách vždy aj bol) omnoho dôležitejší i pri kodifikačných aktoch na Slovensku (vrátane štúrovského), než sa predpokladalo*“ (Dvonč 1998, s. 127).

AKTÍVNY AJ PO DEVÄŤDESIATKE

Mnohé Ďurovičove štúdie označujú experti za „prekonávanie príručkovkej predstavy o vývine jazykovej situácie na Slovensku a spisovného jazyka a dotvárajúceho sa slovenského národa“ (Kršák 2021, s. 398). Akcent v niekoľkých vedeckých textoch kladol Ďurovič tiež na západoslovanské, východoslovanské a južnoslovanské jazyky a kultúry. Inicioval vydanie a bol hlavným editorom novodobého vydania *Bardejovského katechizmu* z roku 1581 (2013), ktorý je považovaný za najstaršiu tlačenú slovenskú knihu vôbec.

Pokiaľ ide o jazykovú kultúru a lingvistiku, treba pripomenúť dôležité tituly *Systém (skutočný?, domnelý?) a jeho kodifikácia* (1997), *Z histórie kodifikácie*

rytmického zákona v spisovnej slovenčine (2006) a *Ešte raz o rytmicom zákone* (2008). Neobvyklý spoločenský ohlas a kontroverzné reakcie vyvolal Ďurovičov publicistický článok s názvom *Nerobme z kultúry jazyka kult či kyjak* (2014). Od roku 2010 bol členom redakčnej rady časopisu *Slovenská reč*, ktorý vydáva Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra v Bratislave.

Univerzitný profesor PhDr. Ľubomír Ďurovič, DrSc., ešte aj po deväťdesiatke obdivuhodne pokračoval vo svojej vlastnej akribii v skúmaní histórie a aktuálneho stavu materinského jazyka a iných slovanských rečí. Kritickou, pre mnohých neraz až heretickou optikou „prečisťoval zanesené miesta“ našej kultúrnej minulosti i súčasnosti (Kršák 2021, s. 399).

Nestor slovenskej lingvistiky zomrel 7. júla 2022 v úctyhodnom veku 97 rokov v meste Lund na juhu Švédska, kde trvalo žil. Pochovaný je v rodinnom hrobe v Skalici.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

CABADAJ, Peter. 2002. *Slovenský literárny exil*. Martin: Matica slovenská.

DVONČ, Ladislav. 1998. *Slovenskí jazykovedci 2 (1896 – 1995)*. Bratislava: VEDA.

KRŠÁK, Peter. 2021. *Dejiny sebavedomia II. diel (1900 – 1927)*. Bratislava: ArtForum 21 Slovakia.

Z PERIFÉRIE DO DIGITÁLNEHO CENTRA: *SOLENNIA* A KNIŽNIČNÝ FOND UČENEJ SPOLOČNOSTI MALOHONTSKEJ

MGR. MIROSLAVA SOLÁRIKOVÁ

miroslava.solarikova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Learned societies played a key role in the formation of modern scientific and cultural consciousness during the Enlightenment period. One such society in the territory of present-day Slovakia was the Malohont Learned Society, which was active in the first half of the 19th century and published collections of papers under the title *Solennia Bibliothecae Kishontanae*, which is a valuable source of information for research on literary scholarship, education and cultural identity within this region. The library fund of the Malohont Learned Society has acquired a new significance thanks to digitisation, which makes it possible for previously obscure sources to be made available to a wider specialist and lay audience.

Keywords: learned societies, Malohont Learned Society, *Solennia Bibliothecae Kishontanae*, regional history, Enlightenment period, digitisation of cultural heritage, DIKDA

ÚVOD

Učené spoločnosti ako inštitucionálne formy intelektuálnej činnosti zohrali v období osvietenstva zásadnú úlohu pri formovaní moderného vedomia, vedeckej komunikácie a kultúrnej identity. Ich činnosť sa prejavovala najmä v organizovaní prednášok, udržiavaní korešpondencie a vydávaním odborných periodík a zborníkov, ktoré slúžili ako platforma na výmenu poznatkov, ideí a argumentov v rámci rozvíjajúcej sa verejnej sféry.

Jedným z pozoruhodných príkladov tohto fenoménu v priestore dnešného Slovenska je Učená spoločnosť malohontská (*Erudita Societas Kis-Hontiensis*), ktorá pôsobila v prvej polovici 19. storočia a zanechala po sebe významný publikačný odkaz v podobe zborníka *Solennia Bibliothecae Kishontanae*. Tento súbor odborných a kultúrnych príspevkov regionálnych vzdelancov predstavuje cenný prameň na výskum literárnej vedy, vzdelávania i formovania kultúrneho vedomia na území dnešného Slovenska.

V kontexte súčasných trendov v oblasti ochrany a sprístupňovania kultúrneho dedičstva nadobúda fond Učenej spoločnosti malohontskej osobitý význam. Digitalizácia dokumentov, ako je napríklad knižničný fond Učenej spoločnosti malohontskej, predstavuje sprístupnenie doteraz menej známych prameňov širokej verejnosti a odborníkom. Týmto spôsobom sa dokumenty dostávajú z periférie do digitálneho centra – Digitálnej knižnice Slovenskej národnej knižnice (DIKDA).

Článok približuje dejiny učených spoločností so zameraním na Učenú spoločnosť malohontskú a jej zborník *Solennia*, pričom zdôrazňuje význam tohto fondu ako hodnotného zdroja pre výskum a kultúrne povedomie regiónov – najmä vďaka jeho sprístupneniu v digitalizovanej podobe.

FENOMÉN UČENÝCH SPOLOČNOSTÍ A ICH PERIODÍK

Osvietenstvo je vo všeobecnosti považované za hnačiaci motor emancipačného a spoločensko-formačného procesu, ktorý zasiahol široké vrstvy európskej spoločnosti v 18. storočí. V rámci tohto procesu zohrali významnú funkciu aj tzv. učené spoločnosti (*Gelehrtegesellschaften*, *Sociétés Savantes*), ktoré tvorili zdru-

ženia vzdelancov rôzneho profesijného zázemia (teológovia, lekári, právnici, prírodovedci či historici). Ich cieľom bola racionalizácia a sekularizácia poznania, ako aj spoločenského života.

Tieto spoločnosti často vznikali pri univerzitách, mestských centrách alebo na šľachtických dvoroch a zohrali kľúčovú úlohu pri formovaní modernej vedeckej komunikácie, a to nielen organizovaním prednášok a korešpondencie, ale aj prostredníctvom vydávania odborných periodík a zborníkov. Ich činnosť prispela k inštitucionalizácii vedy a jej postupnému vyčleňovaniu z rámca náboženskej autority.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ (BRITANNICA)

Na územie dnešného Slovenska prenikali osvietenenské myšlienky najmä prostredníctvom študentov študujúcich na univerzitách v protestantských krajinách, predovšetkým v Jene a Lipsku. Tieto univerzity boli centrami nemeckého racionalizmu, ktorý v duchu Leibniza (Look a Belaval [bez dátumu]) a Wolffa (*Christian* [bez dátumu]) rozvíjal ideu rozumu ako univerzálneho nástroja poznania a etiky. Profesori v Jene, ako Ernst Platner (Naschert a Stiening 2007)

CHRISTIAN, BARON VON WOLFF (BRITANNICA)

SOLENNIA A ERUDITA SOCIETAS KIS-HONTIENSIS

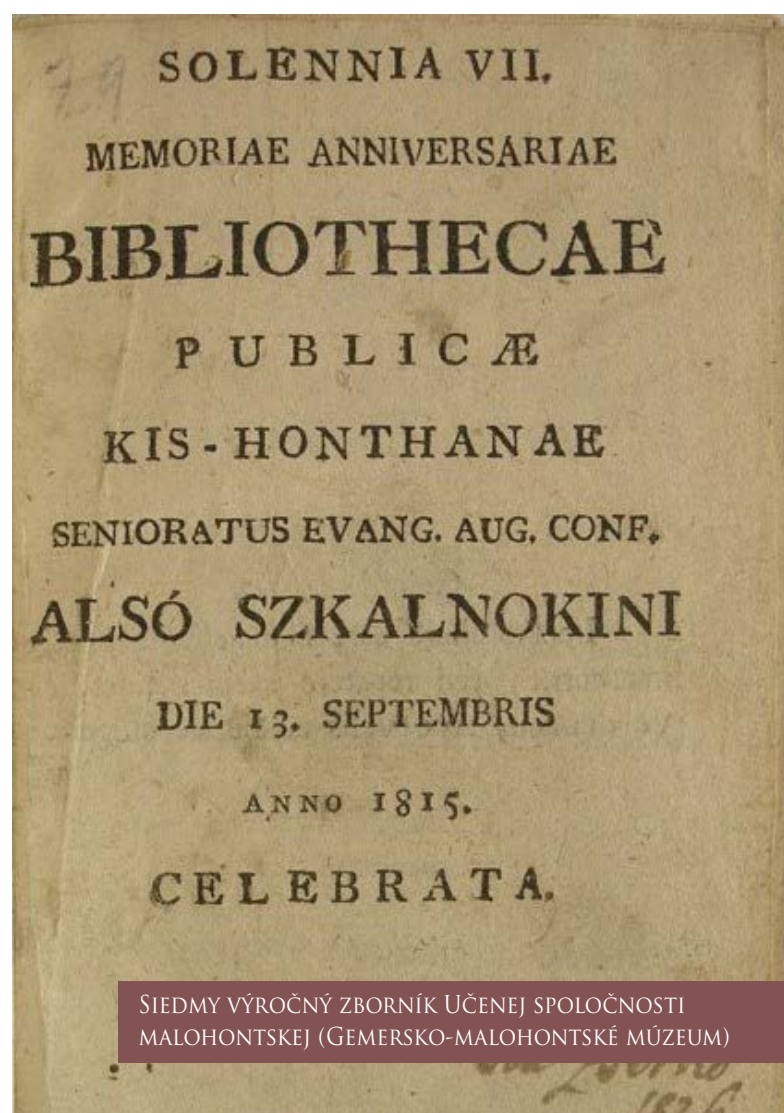
Na uvedený vývoj nadviazala aj činnosť Učenej spoločnosti malohontskej (Vilikovský 1935), ktorá v prvej polovici 19. storočia predstavovala jeden z najviditeľnejších prejavov regionálneho intelektuálneho života v Uhorsku. Jej hlavnou publikačnou platformou bol zborník s názvom *Solennia Bibliothecae Kishontanae*, vznikajúci pri príležitosti každoročných slávnostných stretnutí členov spoločnosti. Tento typ vydavateľskej činnosti, charakteristický pre učené spoločnosti tej doby, slúžil nielen ako dokumentácia odborných aktivít spolku, ale aj ako prostriedok šírenia vzdelanosti a spoločenského diskurzu aj za hranice regiónu Malohont.

alebo Johann Gottlieb Fichte (Lavopa 2001), podporovali čítanie francúzskych osvietenecov (Voltaire, Rousseau, Montesquieu), a tak sprostredkovali ich idey aj študentom z Uhorska.

Model učných spoločností, ktorý sa rozvíjal v nemeckých krajinách (napr. v Lipsku, Halle či Jene), sa stal inšpiráciou pre vznik podobných inštitúcií aj v Uhorsku. Významným príkladom tohto prenosu intelektuálneho modelu bola učená spoločnosť Societas Slavica, založená v Banskej Bystrici, ktorá v rokoch 1785 – 1786 vydávala *Staré noviny literního umění* – prvý literárno-náučný časopis na území dnešného Slovenska. Samotná spoločnosť sa vo svojom poslaní inšpirovala „jenanským tovaryštvom“, ako to výslovne uvádza aj titulná strana periodika: „... k chváleho nášeho slovenského národu“ (Ruttkay 1987).

Tento časopis predstavuje typický príklad žánru periodickej tlače „*Moralische Wochenschriften*“, čiže „*mravoučných týždenníkov*“, ktorý sa v Nemecku etabloval už začiatkom 18. storočia podľa britského vzoru *The Spectator* (Ertler 2012). Periodiká neboli len prostým nositeľom poznania, ale usilovali sa pôsobiť výchovne, kultivovať verejnosť a šíriť medzi meštianstvom idey náboženskej tolerance, mravnosti, poriadku a vzdelanosti.

Učené spoločnosti a ich periodiká predstavovali v predmodernej dobe nielen akademický, ale aj spoločenský projekt, ktorý napomáhal vzniku verejnej sféry – priestoru, kde sa stretávali jednotlivci ako aktéri spoločenskej diskusie, nezávisle od cirkvi a štátu.

SIEDMY VÝROČNÝ ZBORNÍK UČENEJ SPOLOČNOSTI MALOHONTskej (GEMERSKO-MALOHONTSKÉ MÚZEUM)

Prvý ročník zborníka *Solennia* vyšiel pri príležitosti výročia založenia spoločnosti v roku 1809 v bratislavskej tlačiarni Františka Jozefa Patzka. V nasledujúcich rokoch sa vydávanie realizovalo prevažne v Budapešti, najčastejšie v tlačiarni Jána Tomáša Trattnera, no niektoré ročníky boli vytlačené aj v Univerzitnej tlačiarni v Budapešti. Pokusy o vydávanie v regionálnych tlačiarniach (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Levoča) skončili publikovaním iba jedného ročníka, čo naznačuje technologické a inštitucionálne obmedzenia menších slovenských tlačiarní, ako aj časté personálne zmeny v nich.

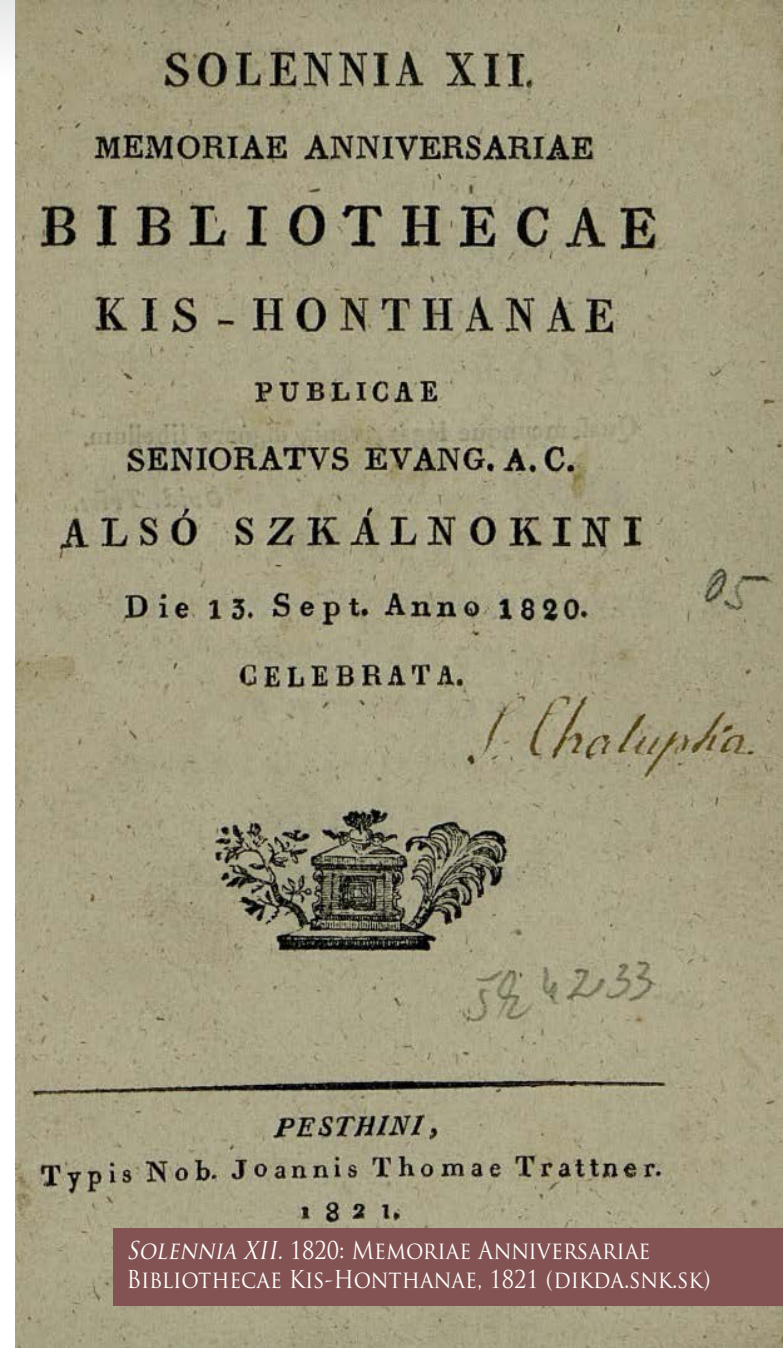
Členovia spoločnosti sa stretávali raz ročne, spravidla 13. septembra, na slávnostných literárnych besedách. Príspevky z týchto stretnutí tvorili obsah jednotlivých ročníkov *Solennii*. V rokoch 1809 – 1842 bolo vydaných 24 ročníkov, s prestávkou v rokoch 1832 – 1840, pravdepodobne v dôsledku finančných a organizačných problémov.

Najvýznamnejšími osobnosťami spolku, ako aj prispievateľmi zborníka *Solennia*, boli literárni vedci **Ján Feješ** (1764 – 1823) a **Matej Holko ml.** (1757 – 1832). Ich práce vydávané v zborníku prekročili svojou úrovňou a inovátorskými myšlienkami hranice Malého Hontu a zaradili sa medzi formujúce diela slovenskej literárnej vedy.

Feješ vo svojom diele *De mundo optimo non optimo*, *Solennia* 1812 (Urbancová a Kraus 1982) predstavil svoje úvahy o spoločenskej a výchovnej funkcii literárnej kritiky, ktoré ďalej rozvíjal vo svojich prácach.¹ Jeho texty spájali racionálnu argumentáciu s morálnym poslanstvom, čím predznamenal vývoj slovenskej literárnej vedy.

Holko, na rozdiel od Fejša, upriamil svoju pozornosť na spoločenskú úlohu umenia a literatúry, reflektoval regionálne dejiny literatúry Malohontu a tematizoval ich historickú podmienenosť. Jeho štúdie posilnili vedomie kultúrnej kontinuity regiónu.

Ďalšou významnou osobnosťou Učenej spoločnosti malohontskej bol **Michal Sabó** (1761 – 1811), ktorý pôsobil ako knihovník verejnej knižnice Malohontskej učenej spoločnosti.² Vo svojich príspevkoch publikovaných v zborníku *Solennia* sa systematicky venoval významu kníh v živote bežného človeka, pričom osobitne vyzdvihoval úlohu kalendárov ako najdostupnejšieho čítania pre pospolitý ľud. Zároveň formuloval reflexie o poslaní knihovníctva a vyjadroval sa k otázke dostupnosti kníh a čitateľských priestorov pre širokú verejnosť. Aj jeho zásluhou bola v roku 1809 knižnica Učenej spoločnosti pretran-

sformovaná na verejnú bibliotéku a čítareň (*Slovenský biografický slovník* V 1992).

Členskú základňu učených spoločností tvorili prevažne intelektuáli s teologickým vzdelaním, čo sa odrážalo aj v obsahovej štruktúre zborníka *Solennia*, v ktorom dominovali príspevky s náboženskou a homiletickou tematikou (Škovierová 2006). Obsah zborníkov vykazuje typické tematické spektrum tohto žánru – články sa zaoberajú dejinami, zemepisom, morálkou a aktuálnymi otázkami spoločenského života. Uplatňuje sa v nich filozofia naturalizmu 18. storočia, často podaná formou spoločenskej besedy, ktorá v duchu osvietenstva kombinuje morálne poučenie s praktickým poznaním. Na stránkach zborníka sa reflektovali rôzne témy – od cestovania, filozofie, divadla až po výchovu, zbožnosť a spoločenské správanie. Výrazne sú zastúpené príspevky s historickým a národopisným charakterom, čo po-

ukazuje na záujem vtedajšej spoločnosti o formovanie kolektívnej identity prostredníctvom kultúrneho a jazykového dedičstva.

Osobitnú dokumentárnu hodnotu majú príspevky zachytávajúce dobovú korešpondenciu a prepisy listín. Medzi historickými dokumentmi predstavuje korešpondencia špecifickú formu prameňa, ktorá umožňuje detailnejšie a komplexnejšie skúmanie historickej skutočnosti. Na stránkach zborníka *Solennia* sa zachovali viaceré takéto texty, najčastejšie v latinčine (Škovierová a Ambrúžová Poriezová 2024). Popri týchto dokumentárnych prameňoch zborník obsahuje aj rôznorodú príležitostnú literárnu tvorbu – poetické a prozaické texty, homiletické príspevky a biografické medailóny členov spoločnosti a jej mecenášov –, čím spoluvytvára obraz kultúrnej atmosféry Malohontu v 19. storočí.

Zborníky *Solennia* sa vyznačujú multilingválnou skladbou príspevkov – slovenských, českých, maďarských, nemeckých aj latinských. Táto jazyková rozmanitosť zodpovedá dobovej realite Uhorska a zároveň reflektuje intelektuálnu otvorenosť spolku. Používanie viacerých jazykov nebolo prekážkou, ale prirodzenou súčasťou komunikácie medzi členmi, ktorí často študovali na zahraničných univerzitách.

Časť fondu Učenej spoločnosti malohontskej je uchovávaná v Slovenskej národnej knižnici a bola zaradená do Ústrednej evidencie historických knižničných dokumentov (HKD a HKF). Knižničné dokumenty neperiodického charakteru z fondu Učenej spoločnosti malohontskej v správe SNK boli v predchádzajúcich rokoch digitalizované v plnom rozsahu. Ich digitálne repliky vrátane bibliografických metadát sú dostupné prostredníctvom portálu DIKDA (<https://dikda.snk.sk>) v sekcii *Zbierky/Historické knižnice* (*Historická knižnica* [bez dátumu]). Tento spôsob prístupnosti výrazne prispieva k zviditeľneniu fondu a jeho širšiemu využitiu v oblasti výskumu, vzdelávania aj kultúrneho povedomia verejnosti.

V súčasnosti prebieha príprava periodík z fondu Učenej spoločnosti malohontskej na konzervovanie a digitalizáciu. Po ich spracovaní budú odborné doplnené o bibliografické metadátá a následne zaradené do súborného katalógu knižníc Slovenskej republiky. Jednotlivé exempláre zborníka *Solennia* sú evidované v *Bibliografii almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1701 – 1918* (Pytlová, Ambrúžová Poriezová a Kurucová 2019).

ZÁVER

Zborník *Solennia* a knižničný fond Učenej spoločnosti malohontskej predstavujú jedinečný doklad o intelektuálnom a kultúrnom rozvoji regiónu Gemer-Malohont v 18. a 19. storočí. Zborník a fond, ako výsledky činnosti osvietencov a regionálnych vzdelancov, svedčia o rozšírenosti vedeckého myslenia i o úrovni vzdelania na perifériách územia dnešného Slovenska v období národného a kultúrneho formovania Slovákov. V súčasnosti tento fond získava osobitný význam v kontexte digitalizácie kultúrneho dedičstva, čo otvára nové možnosti jeho sprístupnenia, ochrany a výskumného využitia.

Digitalizácia fondu predstavuje zásadný krok v procese jeho konzervácie a zároveň demokratizácie prístupu k jedinečnému knižničnému materiálu. Vďaka nej sa diela, ktoré boli donedávna dostupné len v obmedzenom režime a fyzickom prístupe, stávajú voľne prístupné v online prostredí. Bádateľom, pedagógom, študentom aj širokej verejnosti tak poskytuje možnosť nahliadať do historických textov bez ohrozenia originálov nezávisle od geografickej polohy.

Z hľadiska výskumu je digitalizovaný fond Učenej spoločnosti malohontskej významným zdrojom poznatkov o dejinách vedy, vzdelávania a knižnej kultúry na území dnešného Slovenska. Obsahuje publikácie z oblasti filozofie, prírodných vied, medicíny, teológie i klasickej literatúry, ktoré svedčia o širokom spektre záujmov malohontských učencov. Digitalizácia zároveň umožňuje efektívne vyhľadávanie v texte, čím zvyšuje produktivitu výskumu a skracuje čas potrebný na spracovanie rozsiahlych textových korpsov.

V súčasnom kultúrnom diskurze má digitálne sprístupnenie tohto fondu aj symbolický význam – ako príspevok k obnove kultúrnej pamäte regiónu, ktorý bol dlhodobo na okraji záujmu. V kontexte podpory regionálnej identity sa digitalizovaný fond Učenej spoločnosti malohontskej stáva dôležitým nástrojom štúdia.

Na záver možno konštatovať, že digitalizácia fondu Učenej spoločnosti malohontskej výrazne zvyšuje jeho výskumný, pedagogický a spoločenský potenciál. Tým zabezpečuje dlhodobú ochranu originálnych dokumentov, rozširuje možnosti prístupu a podporuje nové formy interpretácie aj využitia historických textov v digitálnom veku.

POZNÁMKY

- ¹ *Über rezensten und rezenionen* (1809), *De epistolis* (1818) a ďalších prác.
- ² Knižnica Učenej spoločnosti malohontskej (Erudita Societas Kis-Hontiensis) bola založená ako verejná knižnica Malohontského seniorátu v roku 1808 v Nižnom Skálniku z iniciatívy Mateja Holka ml. a Jána Feješa. Pôsobila ako vedecko-informačné centrum a miesto literárnej a intelektuálnej diskusie. Jej fond tvorilo vyše 3 000 zväzkov. V roku 1831 bola premiestnená do Rimavskej Soboty, odkiaľ ju v prvej tretine 20. storočia prevzala Matica slovenská. Dnes je súčasťou Slovenskej národnej knižnice a od roku 2014 je evidovaná v zozname historických knižničných fondov (Knižnica 2017).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Historická knižnica Učenej spoločnosti malohontskej*. [bez dátumu]. DIKDA. Online. Dostupné na: <https://dikda.snk.sk/collection/uuid:ffb9916f-2dc6-49a2-8d8a-298e28c3797c>. [zobrazené 2025-06-30].
- ERTLER, Klaus-Dieter. 2012. *Moralische Wochenschriften*. Europäische Geschichte Online. Online. 2012-01-30. Dostupné na: <https://www.ieg-ego.eu/de/threads/modelle-und-stereotypen/anglophilie/klaus-dieter-ertler-moralische-wochenschriften>. [zobrazené 2012-02-29].
- Christian, baron von Wolff*. [bez dátumu]. Encyclopaedia Britannica. Online. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Christian-baron-von-Wolff>. [zobrazené 2025-06-25].
- Knižnica Učenej spoločnosti malohontskej*. 2017. Encyclopaedia Beliana. Online. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/kniznica-ucenej-spolocnosti-malohontskej>. [zobrazené 2025-06-30].
- LAVOPA, Anthony J. 2001. *Fichte: The Self and the Calling of Philosophy, 1762–1799*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LOOK, Brandon C. a Yvon BELAVAL. [bez dátumu]. *The Hanoverian period of Gottfried Wilhelm Leibniz*. Encyclopaedia Britannica. Online. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Gottfried-Wilhelm-Leibniz/The-Hanoverian-period>. [zobrazené 2025-06-25].
- NASCHERT, Guido a Gideon STIENING. 2007. Ernst Platner: Konstellationen der Aufklärung zwischen Philosophie, Medizin und Anthropologie. In: *Aufklärung: Interdisziplinäres Jahrbuch zur Erforschung des 18. Jahrhunderts und seiner Wirkung*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- PYTLOVÁ, Zlatica; Miriam AMBRÚŽOVÁ PORIEZOVÁ a Livia KURUCUOVÁ. 2019. *Bibliografia almanachov, ročník a zborníkov na Slovensku 1701 – 1918*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave.
- RUTTKAY, Fraňo. 1987. Najstarší slovenský časopis – Staré noviny literárního umění. In: *Studia Academica Slovaca*. Bratislava: Studia Academica Slovaca, s. 331 – 355.
- Slovenský biografický slovník V: Zväzok R–Š*. 1992. Martin: Matica slovenská.
- ŠKOVIEROVÁ, Angela. 2006. Latinské prozaické príspevky publikované v ročenke Solennia Bibliotheca Kishontanae. In: *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, s. 162 – 170.
- ŠKOVIEROVÁ, Angela a Miriam AMBRÚŽOVÁ PORIEZOVÁ. 2024. Edície a spracovania starších latinských textov v periodiku Solennia Bibliothecae Kishontanae (1809 – 1842). In: *Filologické trienále 2024*. Online. Trnava: Trnavská univerzita, s. 179 – 192. Dostupné na: https://ff.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/kkj/ft_zbornik-2024-ft-.pdf. [zobrazené 2025-06-30].
- URBANCOVÁ, Hana a Cyril KRAUS. 1982. *Antológia literárnovedných textov obdobia národného obrozenia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- VILIKOVSKÝ, Ján. 1935. *Dějiny literárních společností malohontských*. Bratislava: Univerzita Komenského.

VRECKOVÁ KNIŽNÁ VÄZBA

MGR. PETER ORAVEC

peter.oravec@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper discusses the historical development of pocket bookbinding during the Gothic period, including its uses, aesthetic elements and social significance. Pocket bookbinding was favoured for its portability and was also a symbol of social status. The author presents a detailed analysis of the material and design solutions used – from the type of leather and decoration to the techniques for reinforcing and protecting the cover. The paper includes a reconstruction of the binding based on historical artefacts and iconography and adhering to the technological processes of the time. The author explains the cultural significance of books with this type of binding, of which only a few dozen specimens have survived.

Keywords: book bindings, pocket bookbinding, reconstruction of book bindings, book culture, Gothic period

Gotická knižná väzba, ktorá patrí do obdobia 13. až 16. storočia, predstavuje z hľadiska variabilnosti a typológie veľmi pestrú škálu riešení. Práve gotické obdobie je charakteristické výrazným rozvojom knižnej kultúry, súvisiacim najmä so vznikom univerzít. Od druhej polovice 15. storočia nastupuje neskorogotické obdobie, ktoré pretrváva približne do dvadsiatych rokov 16. storočia. V tomto období sa výrazne zvyšuje potreba sprístupniť knihy študentom a profesorom, ale aj rozšíriť ich na kráľovské a šľachtické dvory. Hoci naďalej dominujú diela skriptorov z kláštorov, rastúca potreba dostupného vzdelania a informácií sa začala prejavovať aj v nových typologických riešeniach knižnej väzby.

Jedným z typov bola tzv. vrecková knižná väzba, ktorá popri klasickej gotickej knižnej väzbe zaujala svojou praktickosťou najmä mníchov, študentov medicíny, filozofov a učencov. Nezriedka si svojím tvarom získala obľubu aj medzi ženami, pretože od 15. storočia sa v odievaní začal udomáčňovať opasok, na ktorom ju mohli nosiť. Vďaka prenosnosti tohto typu knižnej väzby bola obľúbeným doplnkom aj na ďalekých cestách či pri bežnom používaní v priestoroch kláštora, univerzity, kráľovského alebo šľachtického dvora. Prevažne išlo o malé formáty kníh – almanachy, breviáre a modlitebné knižky, ktoré poskytovali praktické texty alebo duchovné poučenie potrebné pre každodenný život a vzdelanie. Tieto knihy mali tvar tašky, čo zaručovalo ich jednoduchý prenos, a zároveň sa stali v istom zmysle symbolom prestíže – ich vlastník bol spoločnosťou vnímaný ako vzdelanec a užíval si patričnú úctu.

Kožený obal bol často zdobený drahými kameňmi a upevnený silnými sponami, aby sa kniha počas nosenia neotvorila. Časom sa od zdobenia kníh upustilo, pretože pri manipulácii dochádzalo k uvoľneniu drahých kameňov, ktoré mohli byť takto stratené alebo odcudzené, čo spôsobovalo vlastníčkovi knihy finančnú alebo materiálnu škodu. Napokon prevládala jednoduchosť výzdoby, ktorá spočívala v kolkovaní povrchu knižnej väzby. Niektoré knihy mali mosadzné nárožnice, koženú rezbu, cizeláciu vpichmi šidla, rodinný erb alebo inú značku.

Ranú gotickú väzbu charakterizuje jednoduché linkovanie. Postupne sa však kompozícia stávala zložitejšou a bohatšou – rámovú bordúru lemovali diagonálne linky v kombinácii s kolkami. Kolky mali kruhový, kosoštvorcový alebo štvorcový tvar, vyskytovali sa aj v podobe heraldických štítov, roziet, šišiek či ľalií. Uplatňovali sa aj zvieracie motívy, napríklad pelikány, orlice, draky či levy. Knihvizačské valče-

ky, ktoré sa vtlačali do povrchu kože, sa objavili až v druhej polovici 15. storočia. Knižné väzby sa vyrábali aj bez zdobenia v rôznych farebných vyhotoveniach – od bielych usní až po kráľovskú bordovú farbu. Mosadzné zapínanie knihy – spony – sa často kombinovalo s koženými zaväzovacími pásikmi.

Rozvoj kníhvizačstva sprevádzal aj nárast počtu právnych a úradných kódexov, ako aj vedeckej literatúry. Mnohé európske knižnice mali v polovici 14. storočia stovky zväzkov kníh. Knihvizači pracovali na univerzitách, v kláštoroch, na šľachtických a kráľovských dvoroch a pod. Zároveň vznikali rôzne cechové spoločenstvá, ktoré zamestnávali kníhvizačov a spracovateľov usní a pergamenov. Postupne sa začal používať papier, ktorý svojou cenou výrazne konkuroval pergamenu. Spočiatku ho využívali najmä študenti na krátkodobé záznamy a poznámky, vo väčšej miere sa však rozšíril až po vynájdení kníhtlače v polovici 15. storočia.

Rozvoj kníhvizačstva, ktorý v tomto období výrazne napredoval, mal svoje charakteristické črty. Typickým znakom gotického obdobia bola masívnosť väzby, vďaka čomu kniha pôsobila robustne. Tieto špecifiká daného obdobia sa prejavovali aj pri obálkovej knižnej väzbe a z nej vychádzajúcej vreckovej väzbe, ktoré si zachovávali tento tvar. Knižné dosky nepresahovali orezanú časť knižného bloku a zodpovedali formátu knihy. Pri vreckovej knižnej väzbe je táto charakteristika tiež typická, no keďže useň presahuje telo knihy a vytvára obal, môže sa zdať, že táto typologická proporcionalita nie je zachovaná. Knihvizači orezávali drevené knižné dosky presne na formát knihy, pričom aj jednotlivé listy pergamentu či papiera boli orezávané ešte pred zošitím knižného bloku. Knihy boli viazané robustnými väzbami, ktoré prevládali nad väzbami neskorších období, ako sú renesancia a barok, a práve tým sa stali charakteristickými pre gotické obdobie.

Na rozdiel od predchádzajúceho románskeho slohu sa pri aplikácii usne na chrbát knižného bloku začalo uplatňovať glejenie. Chrbát sa prelepoval pergamenovými fragmentmi rukopisov, ktoré ho na jednej strane spevňovali, fixovali tak jeho tvar a zároveň zabráňovali odtrhnutiu knižných dosiek od knižného bloku. Chrbát knihy sa väčšinou nezaobľoval, výnimočne sa v niektorých prípadoch mierne nakláňal smerom k prednej oriezke. Ojedinele sa v knižniciach nachádzajú zaoblené chrbty s rovnou prednou oriezkou, čo kníhvizač dosiahol dodatočným orezaním prednej oriezky. Ide však o výnimočné prvky, keďže knižný blok sa prevažne orezával pred samot-

ným zošitím pergamenových listov. Knižné zložky boli vzájomne prišívane a z vnútornej strany fixované pergamenovými pásikmi, ktoré zabraňovali ich pretrhnutiu pri šití. Rovnako ako prelepovacie fragmenty na chrbte, aj tieto pásiky boli vyrobené prevažne z fragmentov rukopisov.

Dosky na knižnej väzbe sa zhotovovali najmä z dubového alebo z bukového dreva. Predsádky sa pri týchto knižných väzbách nepoužívali a prídoštie zostávalo zväčša bez pokryvu. Vrecková knižná väzba okrem svojho typického vzhľadu využívala svoj tvar tak, že prevyšujúca useň na prednej strane knižnej väzby bola založená a prilepená na knižnú dosku od prídoštia, čím vytvárala vyrovnávajúci tlak zvnútra knižnej dosky. Pri väzbách, ktoré takúto useň nemali (v gotickom období ju nemala takmer žiadna), dochádzalo k prehýbaniu drevených dosiek smerom von od knižného bloku. V neskoršom období kníhviazači začali vnútornú časť prídoštia vystužovať pergamenom, aby predišli neprimeranému tlaku a deformáciám.

Vrecková knižná väzba si vyžadovala približne o polovicu viac usne, než bol samotný formát knihy. Ukončenie, teda chvost alebo hlava, vzniklo nastrihnutím usne na malé pásiky, ktoré sa zaplietli do typického uzla. Uzol na konci usne sa vzhľadom na svoj tvar nazýval „turban“. Zahustenie tvarového uzla sa v niektorých prípadoch ukončovalo mosadzným krúžkom, aby bolo možné knihu prevliecť cez opasok. Takýto spôsob nosenia kníh dokladajú viaceré zachované ilustrácie. V neskoršom období sa však tieto uzly stali pre knihovníkov prekážkou. Ich odrezaním sa znehodnotila unikátna knižná väzba. V 16. storočí sa preto tento typ väzby prestal používať.

Dodnes sa zachovalo len 23 originálnych exemplárov z tohto obdobia. Najstaršia vrecková kniha, pravdepodobne z roku 1312 – nasvedčujú tomu tvarové a typologické znaky –, bola objavená v hrobke Jeanne Brichardovej. Najzachovalejšia datovaná vrecková kniha z roku 1453 sa nachádza v nemeckom Kassele, ďalšie známe zachované exempláre sú uložené v Opátskej knižnici v Kremsmünsteri. Modlitebná kniha Margaréty von Münsterbergerovej, kňažnej z Anhaltu, z roku 1500 je umiestnená v Štátnej knižnici v Anhalte, modlitebná kniha Kataríny Roeder von Rodeckovej sa nachádza v kláštore Frauenalb a kniha *Meissner Rechtsbuch* zo 14. storočia je uchovávaná v Bavorskej štátnej knižnici.

Vrecková knižná väzba bola zobrazovaná na mnohých maľbách a reliéfoch oltárov. Tie zobrazovania väčšinou nezachytávajú čítajúcich ľudí, ale postavy s knižnou zastrčenou za opaskom, ktorú držia za záhyby

knihy. V danom období bola kniha výrazne rozšírenejšia, než naznačuje počet zachovaných exemplárov – mnohé z nich sa časom znehodnotili. Analýzy identifikovali vreckovú knihu na približne 150 umeleckých dielach, a to v rovnakej miere v maliarstve aj v sochárstve.

MODEL VRECKOVEJ KNIŽNEJ VÄZBY

TECHNOLÓGIA VYHOTOVENIA

Cieľom bolo vyhotoviť typologický model vreckovej knižnej väzby na základe zachovaných vyobrazení v umeleckej tvorbe a poznatkov o technológii gotickej knižnej väzby. Na modelovú knižnú väzbu bol vyhotovený knižný blok z knižných hárkov poskladaných do zložiek. Jednotlivé zložky boli vopred upravené tak, aby všetky listy mali jednotný formát – po zošití sa knižný blok už neorezával.

Po naskladaní požadovaného počtu knižných hárkov do hrúbky približne 2,5 až 3 centimetre sa jednotlivé knižné zložky vzájomne prišivali konopnou niťou okolo pravých kožených dvojjávov. Dvojjávy sa na koženom remienku vytvárali postupne – rezaním koženého remienka, ktorý tvoril kompaktný celok. Postupne, ako sa okolo remienka prišivali jednotlivé knižné zložky, sa v stredovej časti narezával tak, aby z jedného remienka vznikli dva kožené remienky. Šitie postupovalo od poslednej, respektíve z hľadiska postupnosti po prvú zložku (knižné zložky sa šijú od poslednej zložky po prvú zložku).

Na konci zošitých zložiek zostal remienok opäť kompaktný, teda nerozrezaný – ako pred šitím.

S cieľom dodržať pôvodnú technológiu vyhotovenia sa po zošití knižného bloku pripravili knižné dosky, ktoré sa na hranách už neupravovali. Následne sa nasadili na tzv. krídelko a spolu s knižnými zložkami sa zošili. Finálny celok bol zalisovaný v ručnom vretenovom lise.

PRÍPRAVA USNE A DOKONČOVACIE PRÁCE

Useň na poťah vreckovej knižnej väzby sa upravila stenčením na troch stranách v tvare písmena U, pričom vrchná časť – určená na vytvorenie ozdobného uzla (vrkoča) – zostala v pôvodnom stave. Na vrchnú hranu hlavice, kde by po aplikácii poťahovej usne ostalo nepokryté miesto, sa prilepila úzka páska z rovnakej usne (približne 2,5 cm široká). Tento krok zabezpečil spevnenie celej hlavice a jej celistvé prekrytie.

Na poťahovú useň v mieste určenom na knižné dosky a záložky sa naniesol vopred uvarený pšeničný škrob ako lepidlo. Voľná časť – určená na vytvorenie

obalu – ostala bez škrobu, aby nedošlo k jej stvrdnutiu. V týchto miestach bolo potrebné vyhnúť sa kontaktu so škrobom, pretože po zaschnutí by useň stratila pružnosť a funkčnosť.

Súbežne s tvorbou predných a spodných záložiek sa na chrbte knihy vypracovali aj pravé dvojväzy. Po aplikácii usne sa kniha vložila do dreveného vretenového lisu a pravé dvojväzy sa vyviazali lanovými niťami. Tie sa počas lisovania vtlačili do vlhkej usne, čím sa vytvorili slepotlačové línie – typický prvok knižných väzieb v gotickom období.

Useň presahujúca horný okraj knihy sa nastrihla na dĺžke približne 15 cm na dve polovice, ktoré sa následne zviazali do uzla – „turbanu“. Prevyšujúca vnútorná koža poslúžila ako obal, do ktorého sa dala kniha vložiť.

Na predných hranách knižných dosiek sa z rovnakého materiálu vytvorili zaväzovacie remienky, ktoré slúžili na uzatvorenie knihy pri nosení za opaskom a zabraňovali tak samovoľnému otvoreniu.

Rekonštrukcia typológie tejto knižnej väzby, ktorej pôvod siaha približne 700 rokov do minulosti, predstavovala technickú aj remeselnú výzvu. Počas jej realizácie sa opätovne vyskytovali rovnaké technologické problémy, akým čelili aj kníhviazači v stredoveku.

PRVÁ DÁMA UMELECKEJ KNIŽNEJ VÄZBY ŽIVOTNÉ JUBILEUM LIDY MLICHOVEJ

MGR. PETER CABADAJ

The paper was written in honour of the life anniversary of one of the most prominent figures in artistic bookbinding in Slovakia, Ľudmila (Lida) Mlichová, whose activity built on that of her father, Jan Vrtílek, a famous personality in Czechoslovak book culture and art. The author describes her long career in book art and examines its spiritual and cultural dimensions. The article also lists Mlichová's most significant national and international awards, her memories and opinions on the past and current state of book culture, which is facing a decrease in the value placed on books as the digital environment continues to expand.

Keywords: personalities, Ľudmila Mlichová, Jan Vrtílek, artistic bookbinding, book art, bookbinding workshops, anniversaries

 petercabadaj5@gmail.com

(DENNÍK N)

Vieme o mnohých falošných prorokoch, ktorí roky trúbia do sveta čosi o zániku knihy ako fyzického predmetu. Čítačky, do ktorých sa vojdú stovky titulov, vraj všetko nahradia. Ľudia vraj budú potrebovať priestor využiť inak – racionálnejšie. Poznáme aj viaceré osoby, známe z médií a šoubiznisu, ktoré dokonca vyjadrujú hrdosť nad tým, že knihy vôbec nečítajú. Akoby išlo o nejaký archaický prežitok, ktorý k ultramodernému svetu a človeku v ňom žijúcemu akosi nepatrí. Chvalabohu, stále je dosť tých, ktorí papierovú knihu nielenže uprednostňujú a uprednostňovať vždy budú, ale ju tiež považujú za mimoriadne zaujímavý artefakt. Hoci sa už možno neprehrýzajú starodávnou latinčinou či nemčinou, stačí im dotyk s knihou, jej vôňa a vizuálny zážitok. Istotne žijú medzi nami aj takí, ktorí nad starobylými stránkami snívajú o zástupoch mužov a žien, ktorí vzácnu knihu vlastnili pred nimi, ale aj o tých, čo ju budú mať vo svojej bibliotéke po nich – ako istý druh nesmrteľnosti. Mám na mysli kategóriu ľudí, ktorí by so Saint-Exupéryom povedali, že ak by mali patentné pilulky na potlačenie smädu, čas, ktorý by pomocou nich získali, by radšej venovali pomalejšiu prechádzku k studni.

Aj takéto myšlienky vo mne vibrovali pri návštevách unikátneho miesta – Knihárskej dielne Lidy Mlichovej v Žiline. Bezpochyby ide o kontinuálne najdlhšie fungujúcu dielňu tohto typu na území Slovenska. Okrem excelentnej ručnej práce na väzbách rôznych bibliofilii či vzácných kníh sa v nej konajú aj prehliadky a workshopy. Jedného dňa sa možno dožijeme aj vzniku múzea, ktoré bude niesť meno Jana Vrtílka. Mimochodom, na jeho portrét v zlatom ráme sa upiera pohľad azda z každého rohu tejto čarovnej miestnosti.

JAN VRTÍLEK

Otvorene priznávam, že som intenzívne rozmýšľal, ako koncipovať svoj príspevok. Ak mal niekto z vás možnosť spoznať Lidu Mlichovú, prípadne navštíviť jej knihársku dielňu v Žiline, istotne potvrdí, že najsť adekvátne slová a slovné spojenia je mimoriadne zložité. Počúvať totiž Lidu Mlichovú, keď pokojným a tichým hlasom rozpráva o knihách, je fascinujúcim zážitkom. Ihneď zistíte, že hovorí o svete, ktorého

je pevnou, integrálnou a neodmysliteľnou súčasťou. Distingvovaná dáma so striebornými vlasmi sa v knižárskej dielni pohybuje od detských liet. Osobnosť Lidy Mlichovej zanechala prirodzenú pečať na jej tvorbe a knihy zase stopu na jej charizme.

Prostredie, v ktorom sa nachádza, je pre Lidu Mlichovú najprirodzenejšie. Obklopená krásnymi knihami, za dlhým dreveným stolom plným nákresov a kúskov kože, pôsobí, akoby vystúpila z románu (Cabadaj 2024, s. 2). Lida Mlichová zvykne hovoriť: „*Tu som doma, tu budem žiť myslou stále.*“

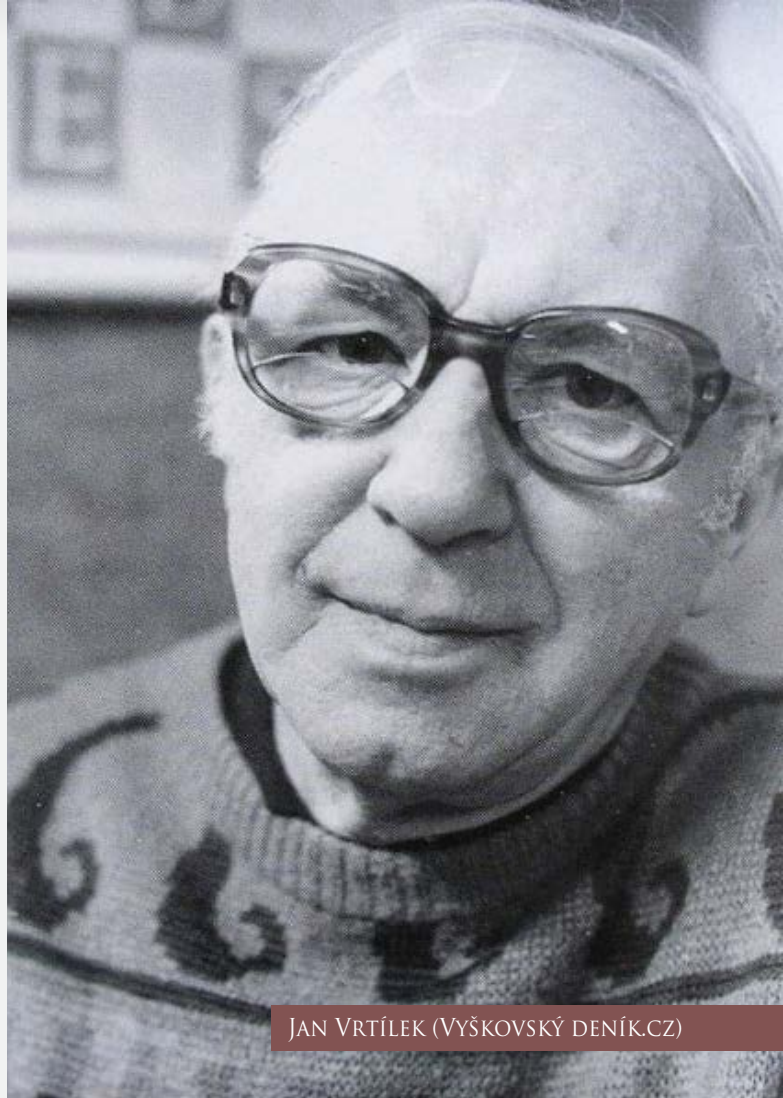
Zásadnú úlohu v jej živote zohral otec Jan Vrtílek, ktorého plným právom radíme medzi najvýraznejších protagonistov umeleckej knižnej väzby tak v slovenskom, ako aj v československom kultúrnom kontexte. Svetlo sveta prvý raz uzrel 12. decembra 1906 vo Vyškove na Morave a od roku 1928 až do svojej smrti (10. 3. 2000) pôsobil v Žiline. Zaoberal sa individuálnou umeleckou knižnou väzbou s aplikovaním rozličných technologických postupov väzby do kože a pergamenu. Majstrovsky uplatňoval zdobiace techniky, ako intarziu, mozaiku a hlavne ručné zlátene. Vrtílkova séria brilantných väzieb zo šesťdesiatych rokov, ktoré tematicky venoval Slovensku, je mimoriadne významná. Invenčne v nej uplatnil symbolické materiály, ako ovčiu kožušinu, kožu či mosadzné spony. V súlade s odborníkmi možno konštatovať, že jeho tvorba patrí dodnes medzi umelecké skvosty knižnej väzby.

Jan Vrtílek bol taktiež špičkovým reprezentantom slovenského úžitkového „kumštu“. O tvorcových kvalitách svedčí jeho účasť na prestížnych svetových prehliadkach knižárskeho umenia v Lipsku, Berlíne, Viedni a Montreale, ako aj ocenenia, ktoré tam získal.

Za zmienku rozhodne stojí, že bol členom renomovanej medzinárodnej organizácie Meister der Einbandkunst so sídlom v Mníchove. Mesto Žilina udelilo čestné občianstvo Janovi Vrtílkovi v roku 1996.

POKRAČOVATEĽKA TRADÍCIE

Remeslo po otcovi zdedila dcéra Ludmila (Lida) Mlichová, ktorá zachovala činnosť knižárskej dielne v historických priestoroch domu na Hornom vale do roku 2016. Odvtedy sa dielňa nachádza v priestoroch zrekonštruovaného secesného Rosenfeldovho paláca v Žiline.

JAN VRTÍLEK (VYŠKOVSKÝ DENÍK.CZ)

Táto výrazná umelecká i ľudská osobnosť, narodená 9. októbra 1940 v Žiline, je pokračovateľkou rodinnej tradície knižárskeho remesla a majiteľkou dielne s nenapodobiteľnou a čarovnou atmosférou. Knihy, ktoré vychádzajú spod jej rúk, sú jedinečnými originálmi – hotové umelecké klenoty. Bravúrne do nich vtlača vrozený cit pre krásu, poéziu, harmóniu a precíznosť.

Lida Mlichová svoju tvorbu prezentovala na mnohých expozíciách doma aj v zahraničí. Pravidelne vystavovala v rámci *Bienále knižného umenia* v Martine, *Trienále knižného umenia* v Kroměříži a na ďalších podujatiach. Je laureátkou Ceny Spolku českých bibliofilů (Praha 1985), ktorú získala vedno s architektkou Vierou Meckovou, Ceny Mikuláša Galandu za knižnú väzbu bibliofilie *Danielov sen* (2001) a ďalších prestížnych ocenení. Triumfovala napríklad v súťaži Společenství českých knihařů o najlepšiu knižnú väzbu za dielo Ladislava R. Haňka *Kavárenské Kabuki* (2009). Slávnostné otvorenie Knižárskej dielne Lidy Mlichovej sa uskutočnilo vo štvrtok 15. decembra 2016 v Rosenfeldovom paláci, ktorý po rekonštrukcii patrí k najvýznamnejším architektonickým pamiatkam Žiliny.

HOVORY O OTCOVI

Lida Mlichová vždy rozpráva o svojom otcovi s patričnou hrdosťou v hlase. Jan Vrtílek je totiž v rámci remesla významnou osobnosťou. Oprávnené ho možno považovať za zakladateľa umeleckej knižnej väzby na Slovensku.

„Svojou cieľavedomosťou a zručnosťou sa už ako mladý čoraz častejšie dostával do povedomia zákazníkov. Navyše mal remeslo v remesle – vedel ručne zlatiť, čo bolo v tých časoch veľkou výhodou. A tak sa stávalo, že ak chcel zákazník niečo zložitejšie, precíznejšie, robil to on. Aj vďaka tomu si vybudoval meno a musím povedať, že si ho za celý svoj život ani raz nepokazil.“

Heinovské noci Karla Šiktanca, viazané celé v koži, Baudelairove Kvety zla alebo Danteho Božská komédia – to je len špička ľadovca Vrtílkovej úctyhodne bohatej knižárskej tvorby. Renomé si získal aj vďaka spolupráci s význačnými slovenskými umelcami, ako Martin Benka, Miloš Alexander Bazovský, Ľudovít Fulla, Vincent Hložník či Alex Mlynarčík. Lida Mlichová spomína: „Schádzali sa úplne prirodzene. Život bol vtedy veľmi spoločenský.“

Veľmi rada tiež rozpráva o všestrannom básnikovi, spisovateľovi, žilinskom rodákovi a blízkom priateľovi Ľubomírovi Feldekovi:

„Raz mi povedal, že má v Prahe dve banánové škatule plné kníh, ktoré robil môj otec. Mal špecifický rukopis, ktorý sa rokmi vyvíjal a menil, ale kto pozná jeho tvorbu, ten vždy vie, že ide o jeho prácu.“

Knižné väzby, ktoré Jana Vrtílka preslávili, boli autorské. Mnohokrát pri zhotovovaní invenčne aplikoval netradičné materiály, napríklad jahňaciu kožu alebo vrecovinu, často do nich zakomponovával aj rozličné predmety.

„Každá kniha si sama povie, ako chce zviazať. Len jej treba rozumieť,“ povedal raz Vrtílek v rozhovore českému básnikovi, kunsthistorikovi a bibliofilovi Tomášovi Mazáčovi (Cabadaj 2024, s. 3).

PIESEŇ PIESNÍ

V rodinnom remesle pokračovala zo štyroch detí Jána Vrtílka len dcéra Lida. Spolu s architektkou Vierou Meckovou vytvorili v 80. rokoch úspešnú autorskú dvojicu. Ich knižné opusy získali prestížne ocenenia na viacerých trienále umeleckej väzby.

Zakrátko po Nežnej revolúcii Lida Mlichová prevzala potrebné stroje do osobného vlastníctva a vyplatila potrebné sumy, aby mohla dielňu prevádzkovať aj naďalej.

„V tom období však staršia generácia knihárov postupne odchádzala, prišli noví, dravší ľudia a kritériá, ktoré boli nastavené na prácu umeleckého remesla, sa trochu zmenili. Nechcem nikomu krivdiť, ale aj to spôsobilo, že remeslo išlo úroveň dole.“

Knihárka vzápätí dodáva (Cabadaj 2024, s. 3), že k veľkému zlomu kardinálne prispeli aj nové technológie:

„Hotové knihy padajú na pás, už sú zabalené do igelitu. Stačí to len nakódovať. Nechápem to, veď kniha sa ani neusuší, len sa jednu minútu spučí strojom a ide ďalej. To sú knihy, ktorých sa nedotkla ľudská ruka. Je mi to ľúto...“

Ak si niekto myslí, že by ako laik našiel rozdiel v knihe, ktorá bola zhotovená ručne, a tej, čo vznikala v pásovej výrobe, Lida Mlichová ho ihneď vyvedie z omylu. Keď pred vás postaví niektoré zo svojich diel, máte až strach dotknúť sa ho, aby ste náhodou opus nijako nepoškodili... Zároveň vás však hladká koža na dotyk priam vyzýva. Príkladom môžu byť *Kavárenské Kabuki* – kniha kresieb českého umelca Ladislava R. Haňku, žijúceho v USA. Umelecký dojem z majestátnej koženej väzby monumentálneho formátu podčiarkuje trblietajúca sa brošňa. Lida Mlichová vysvetľuje:

„Je to moja brošňa, ktorú som vždy nosila k jednoduchým čiernym šatám na koncerty môjho syna, keď študoval na konzervatóriu. Potom sa však rozbila... Kniha *Kavárenské Kabuki* je o osamelých ľuďoch v kaviarni, ktorých pohľad hovorí, že všetko je už dávno preč. Mne túto emóciu evokovala moja brošňa. A hoci ma k nej

viažu spomienky, rozhodla som sa, že ju predsa len do knihy použijem. Aj tak sa rodia moje knihy.“

Knihársky „fach“ je dnes už skôr koníčkom ako remeslom. Aktuálny interes o ručnú väzbu sa týka najmä pamätných kníh, kroník, bibliofilii a autorských titulov. Veľkú časť svojej práce však Lida Mlichová robí, ako zvykne tvrdiť, pre radosť. Dlhodobo spolupracuje so špičkovým typografom Petrom Ďurikom z Martina. Vedno s ním a medzičasom už zosnulým nezabudnuteľným všestranným výtvarníkom Miroslavom Cipárom vydala v roku 2010 fascinujúcu bibliofiliu *Pieseň piesní*.

„O knihe Pieseň piesní sme snívali a hovorili asi tri roky a bola to práca plná pokory. Musím s hrdosťou konštatovať, že o dielo bol medzi zberateľmi krásnych kníh mimoriadne veľký záujem. Vyšlo desať kusov. Jeden exemplár si každý z nás nechal pre seba, sedem išlo okamžite preč. Rada robím s priateľmi na veciach, ktoré nás tešia.“

Knihy vždy privádzali a privádzajú do života Lidy Mlichovej interesantných ľudí. Mnohí, ktorí milujú a obdivujú umenie, chcú na vlastné oči vidieť a všetkými zmyslami precítiť, ako kniha vzniká, túžia zažiť pokoj a tajomnú atmosféru knihárskej dielne – a potom radi prichádzajú opäť a zas.

„Tak som sa napríklad zoznámila aj s Karlom Krylom. Jeho otec bol vydavateľ a tlačiar bibliofilii, ktorého knihy sú dodnes predmetom zberateľských vášní. Dielňu mu však zlikvidovali a vypálili komunisti, a tak vlastne zlikvidovali aj jeho. Keď ku mne Karel vošiel, úplne pookrial, akoby sa rozpamätával. Zarozprávali sme sa dlho do noci a stali sa z nás dobrí priatelia. Svet okolo kníh buduje nečakané vzťahy. Je to vzácnosť.“

Charizmatická Lida Mlichová považuje knihársku dielňu za svoje celoživotné útočisko a má ohromnú radosť, že môže stále robiť na veciach, ktoré ju naplňujú.

„Mám možnosť sústrediť sa na zaujímavé spolupráce. Takou bola napríklad väzba na anglický preklad Hviezdoslavových Krvavých sonetov. Desať kusov vyšlo v červenej koži a jeden z nich prijala ako dar anglická kráľovná. Má ho vo svojej knižnici, čo je veľká pocta.“

NA OSOBNÚ NÔTU

Pripojím, ak dovoľíte, aj osobnú reminiscenciu. Vďaka dobrej kooperácii Slovenskej národnej knižnice s Veľvyslanectvom Slovenskej republiky v Českej re-

publike, Slovenským inštitútom v Prahe a Národní knihovnou České republiky vznikol v roku 2008 medzinárodný výstavný projekt *Cesty slovenskej knihy: Od Proglasu k postmoderne*. Venovaný bol 90. výročiu vzniku prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov.

Ako spoluautor a manažér tohto expozičného projektu som od prvej chvíle vedel, že do monumentálnej výstavy treba zakomponovať aj ukážky brilantnej umeleckej tvorby Lidy Mlichovej a jej otca Jana Vrtílka. Mimoriadne ma potešila – až dojala – ochota Lidy Mlichovej, ktorá nám veľkoryso poskytla rodinné klenoty. Hádám ani nemusím zdôrazňovať, že tieto skvosty umeleckej knižnej väzby sa stali nielen obrovským diváckym magnetom, ale aj predmetom intenzívneho mediálneho záujmu.

Štyri prezentácie výstavy – v Prahe (Galerie Klementinum), Martine, Bratislave a Levoči (všetky v budovách Slovenského národného múzea) – si pozrelo takmer 135 000 návštevníkov. Majstrovská tvorba Jana Vrtílka a Lidy Mlichovej bola vďaka *expozícii Cesty slovenskej knihy: Od Proglasu k postmoderne* zasadená do celkového historického kontextu vývinu našej knižnej kultúry. Aj vďaka ich dielam a modernému architektonickému riešeniu výstavy sa podarilo dosiahnuť kľúčový efekt. Atraktívna, ale citlivá fúzia starého a nového je zároveň funkčnou kombináciou, ktorá to dávne vhodne sprístupní a otvorí dnešnému záujemcovi. Išlo o uplatnenie analogického princípu, ktorý poznáme z architektúry, keď sa zrúcanina zafixuje a k jej starému murivu sa pripojí nová, možno až futuristická a často presklená časť. Práve toto prepojenie (integrácia) funguje ako sprostredkovateľské premostenie s ambíciou a potenciálom vtiahnuť „do hry“ náročného moderného recipienta – diváka ochotného a schopného zaoberať sa starou štruktúrou v novom objavnom kontexte.

Pevne verím, že v dohľadnom čase vznikne monografia, ktorá celistvo, komplexne a v širších historických, kultúrnych a umeleckých súvislostiach priblíži a zhodnotí bohaté dielo Jana Vrtílka a jeho dcéry Lidy Mlichovej. Zatiaľ sa musíme uspokojiť aspoň s konštatovaním, že ich umelecké knižné väzby vyžarujú silný zážitok krásy a nefalšovanú autentickú emóciu.

Keď mlčky stojíte pred týmito excelentnými dielami, uvedomíte si, že skutočná krása nie je v rýchlosti, udychčanom cestovaní ani bezhlavom hnaní sa za výsledkami a cieľom. Cieľ totiž nie je cieľ – cieľ je koniec. A my predsa nechceme končiť. Chceme sa zastaviť, meditovať, dýchať, obdivovať, milovať, dúfať, snívať. Trpezlivo obracať jednotlivé stránky a potom si vziať ďalšiu knihu, nový fascinujúci príbeh...

(PLUS JEDEN DEŇ)

EPILOG

Srdcová téma a umelecká činnosť Lidy Mlichovej môže pre niekoho v ére dominancie sociálnych sietí, nastupujúcej umelej inteligencie, vyhrotených existenčných zápasov, krvavého vojnového konfliktu neďaleko slovenských hraníc a iných geopolitických krízových javov pôsobiť ako luxus. Majme však na zreteli, že nakoniec ide vždy výlučne o ľudí, ktorí sú a budú aktérmi dobra a zla. Čitatelia – teda skôr nečitelia – so svojím mentálnym základom, tvorivosťou a empatiou vstúpia do procesov, v ktorých pôjde o život. Rozhľadní čitatelia dokážu informácie meniť na vedomosti a vedomosti na múdrosť. Kognitívna kríza prináša morálnu ignoranciu a rozklad spoločenského poriadku. Naopak, spojenie intelektuálnych, empatických, kreatívnych a umeleckých dispozícií predsta-

vuje fundament (jadro) altruizmu – a ten umožňuje záchranu a pokračovanie druhu.

Nostalgia, ktorú životný príbeh, aktivity a tvorba Lidy Mlichovej môžu evokovať, je rozhodne užitočná smerom dopredu. Okrem naznačeného býva takáto nostalgia okúzľujúca v dotykoch a spojeniach s reminiscenciami na úžasnú silu knižných príbehov. Najkrajšie na celom procese je, že táto zdanlivo nostalgická túžba sa dá naplniť. Prekážky sú zvládnuteľné. Nejde o stratený raj, ktorý už nikdy nik nedosiahne. Hľbavý, vnímavý čitateľ má vždy miesto, kam sa môže vrátiť. Veď disponuje svojím domovom – vesmírom plným nevyčerpatelných knižných zásob, ktoré mu nedovolia zahynúť.

Aj takéto posolstvo si možno odniesť z nostalgického rozprávania Lidy Mlichovej, respektíve z jej magických príbehov zo starých čias, ktoré s obľubou nazýva noblesou knihárskeho remesla.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

CABADAJ, Peter. 2024. Osud hlboko zviazaný s knihou: Rozprávanie o Janovi Vrtílkovi a Lide Mlichovej. In: *Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac*. roč. 31, č. 3, s. 2 – 4.

KNIŽNICE AKO CENTRÁ CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA V KONTEXTE NOVÉHO ZÁKONA

MGR. IVETA BABJAKOVÁ

The paper addresses topics related to education in the context of the new *Act on Adult Education*, which came into effect on 1st January 2025. The author analyses the relevant changes in the lifelong learning system, especially as they affect informal education provided in libraries. The article highlights the importance of libraries as centres for community education and of accredited educational programmes. It emphasises the need for them to adapt to the new conditions and respond effectively to the ongoing evolution of users' needs to strengthen their role in the lifelong learning process.

Keywords: *Act on Adult Education*, lifelong learning, informal education, community education, accredited educational programmes, library adaptation

iveta.babjakova@vkmk.sk

Verejná knižnica Mikuláša Kováča

www.vkmk.sk

Kvalita vzdelávacej politiky je kľúčom ku kvalitnému vzdelávaciemu systému, ktorý priamo ovplyvňuje výkon vzdelávacieho procesu aj v oblasti neformálneho vzdelávania. Z legislatívneho hľadiska na Slovensku upravuje neformálne vzdelávanie viacero zákonov, vyhlášok a strategických dokumentov.

VZDELÁVANIE DOSPELÝCH

Národná rada Slovenskej republiky dňa 30. októbra 2024 schválila vládny návrh **zákona č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých** a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon sa stáva kľúčovým národným dokumentom pre oblasť neformálneho vzdelávania.

V dôvodovej správe sa uvádza, že nový zákon nahrádza zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov a predstavuje modernú právnu úpravu vytvárajúcu vhodné podmienky pre efektívny, moderný a praktický systém celoživotného vzdelávania (*Dôvodová správa 2024a, 2024b*).

Nový zákon o vzdelávaní dospelých upravuje:

- Slovenský kvalifikačný rámec,
- Národnú sústavu kvalifikácií,
- certifikáciu vzdelávacích inštitúcií,
- akreditáciu vzdelávacích programov,
- systém overovania vzdelávacích výstupov vrátane majstrovských skúšok,
- individuálne vzdelávacie účty.

Od 1. januára 2025 zákon upravuje systém celoživotného vzdelávania, ktorý pozostáva z:

- formálneho vzdelávania,
- neformálneho vzdelávania,
- informálneho učenia sa (§ 2).

Formálne vzdelávanie zahŕňa výchovu a vzdelávanie v školách zaradených do siete škôl, štúdiu na vysokých školách a vzdelávanie v akreditovaných programoch (§ 3).

Neformálne vzdelávanie je organizované a uskutočňované prostredníctvom iných plánovaných činností, ktoré umožňujú získanie, doplnenie, rozšírenie alebo prehĺbenie kvalifikácie, kľúčových kompetencií, základných, digitálnych alebo zelených zručností a tiež uspokojenie záujmov jednotlivcov (§ 3 ods. 4).

Informálne učenie sa je individuálne, vzniká výsledkom neplánovaných, neštruktúrovaných a nezámerých činností (§ 3 ods. 4 a § 4 ods. 1).

Vzdelávanie dospelých sa podľa zákona člení na:

- formálne vzdelávanie – vedie k získaniu stupňa vzdelania a kvalifikácie;
- neformálne vzdelávanie vo vzdelávacom programe zamerané na:
 - získanie, obnovenie, rozšírenie alebo prehĺbenie digitálnych či zelených zručností;
 - uspokojenie záujmov, zapájanie sa do života spoločnosti a rozvíjanie osobnosti a zručností;
 - získanie mikroosvedčenia;
- informálne učenie sa – vedie k obnoveniu, rozšíreniu alebo prehĺbeniu kvalifikácie potrebnej na výkon odbornej činnosti;
 - umožňuje získať, obnoviť, rozšíriť alebo prehľbiť základné zručnosti, prípadne kľúčové kompetencie;
 - rozvíja digitálne alebo zelené zručnosti;
 - slúži na uspokojenie záujmov jednotlivcov vrátane zapájania sa do života spoločnosti a podporuje osobnostný rozvoj v súlade s princípmi aktívneho starnutia (*Zákon č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov 2024*).

Vzdelávania dospelých sa môže zúčastniť fyzická osoba, ktorá dovŕšila vek najmenej 16 rokov.

Vzdelávacia inštitúcia v systéme celoživotného vzdelávania môže byť škola zaradená v sieti, vysoká škola, právnická osoba alebo fyzická osoba (podnikateľ), ktorá má vzdelávanie a s ním súvisiace činnosti ako predmet podnikania. Tieto inštitúcie môžu poskytovať akreditované alebo neakreditované vzdelávacie programy.

Overovanie vzdelávacích výstupov neformálneho vzdelávania alebo informálneho učenia sa zahŕňa identifikáciu, dokumentáciu, hodnotenie a vydanie dokladu o vyhodnotení vzdelávacích výstupov. Dokumentácia spočíva v tvorbe portfólia a hodnotenie predstavuje posúdenie súladu portfólia s hodnotiacim štandardom. Výsledkom overovania a vyhodnotenia je doklad o kvalifikácii alebo doklad o nadobudnutých vzdelávacích výstupoch.

Národná sústava kvalifikácií je verejný register, respektíve zoznam kvalifikácií v Slovenskej republike, ktorý je zverejnený na webovej stránke Aliancie sektorových rád a obsahuje opisy prostredníctvom kariet kvalifikácií.

Overovanie vzdelávacích výstupov získaných neformálnym vzdelávaním alebo informálnym učením sa môže viesť k získaniu profesijnej kvalifikácie, ktorú možno dosiahnuť:

- absolvovaním akreditovaného programu a skúšky,
- uznaním časti štúdia,
- čiastočným uznaním portfólia a skúškou,
- alebo uznaním portfólia v celom rozsahu.

Profesijná kvalifikácia s prívlastkom „majster“ sa získava:

- úspešným absolvovaním majstrovskej skúšky,
- čiastočným uznaním portfólia a skúškou,
- alebo uznaním portfólia.

Individuálny vzdelávací účet je mechanizmus, prostredníctvom ktorého štát alebo zamestnávateľ uhrádza náklady na vzdelávanie osôb starších ako 16 rokov. Účet umožňuje úhradu nákladov na vzdelávanie v oblasti základných, digitálnych a zelených zručností, kariérové poradenstvo, získavanie kvalifikácie a overovanie vzdelávacích výstupov.

Kariérové poradenstvo pre dospelých je služba, ktorá podporuje rozvoj kariéry a rozhodovanie v súvislosti so vzdelávaním a uplatnením na trhu práce. Do registra poskytovateľov kariérového poradenstva sa zapisujú fyzické osoby s príslušnou kvalifikáciou.

Vzdelávanie dospelých môže financovať účastník, zamestnávateľ, štát alebo Európska únia. Ministerstvo školstva môže poskytovať dotácie právnickým osobám na podporu a rozvoj vzdelávania dospelých (*Zákon č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov* 2024).

NEFORMÁLNE VZDELÁVANIE V KNIŽNICIACH

Memorandum o celoživotnom vzdelávaní (2000) popri formálnom a informálnom vzdelávaní (učení sa) vymedzuje aj pojem neformálneho vzdelávania (*non-formal learning*). Tento spôsob vzdelávania prebieha mimo tradičných vzdelávacích inštitúcií a odborného tréningu. Po jeho ukončení sa zvyčajne nezíska oficiálny certifikát, preto ho môžu poskytovať aj prostredníctvom inštitúcií, ktoré boli založené s cieľom doplniť formálny vzdelávací systém. Stotožňuje

me sa s názormi autorov, ktorí v tomto rámci uznávajú postavenie knižníc ako vzdelávacích inštitúcií (Čornaničová 2014, 2011).

V rámci neformálneho vzdelávania možno vymedziť záujmové vzdelávanie dospelých ako súčasť ďalšieho vzdelávania. To zahŕňa edukačné, poznávacie, rekreačné a ďalšie dlhodobé či jednorazové aktivity vykonávané dospelými mimo pracovného času (Veteška 2016a). Tieto aktivity slúžia na zmysluplné využitie voľného času a umožňujú ľuďom získať vedomosti a schopnosti mimo školského vzdelávania (napríklad aj v priestoroch knižníc) a môžu prebiehať individuálne alebo v skupinách. Práve tu vzniká priestor na komunitné vzdelávanie v knižniciach na Slovensku. Veteška (2016a) zároveň uvádza, že k hlavným funkciám záujmového vzdelávania dospelých patrí sebazdokonaľovacia, vzdelávacia, relaxačná, kompenzačná, popularizačná, sociálno-integračná a adaptačná funkcia. Záujmové vzdelávanie dospelých vytvára nenahraditeľný priestor pre kultiváciu osobnosti, predovšetkým prostredníctvom zmysluplného realizovania individuálnych záujmov. Zároveň formuje osobnosť človeka a jeho hodnotovú orientáciu.

VÝZNAM KNIŽNÍC AKO VZDELÁVACÍCH CENTIER

Knižnice sa stávajú dôležitými vzdelávacími centrami, ktoré podporujú formálne aj neformálne vzdelávanie (*Koncepcie rozvoje knihooven* 2020). Prostredníctvom digitálnych technológií môžu ponúkať širokú škálu vzdelávacích programov a zdrojov, prispôbených potrebám rôznych skupín používateľov. Táto úloha je kľúčová pre rozvoj vedomostnej spoločnosti. Autori zaoberajúci sa predloženou problematikou zhodne uvádzajú, že knižnice sú vhodnými inštitúciami, pretože:

- sú ľahko dostupné,
- disponujú technológiami a prístupom na internet,
- sú vo všeobecnosti vnímané ako dôveryhodné a nápomocné inštitúcie (napr. Bertot, McClure, Jaeger a Ryan 2006).

Knižnice zohrávajú dôležitú úlohu najmä v oblasti záujmového vzdelávania dospelých. Toto vzdelávanie sa zameriava na osobnostný rozvoj a efektívne využitie voľného času. Knižnice ako vzdelávacie centrá tak ponúkajú rôzne programy a zdroje informácií pre rozmanité cieľové skupiny používateľov. Ich dostup-

nosť, technologické vybavenie a dôveryhodnosť ich predurčujú na to, aby boli aktívnymi centrami komunitného vzdelávania. Práve na túto oblasť je potrebné upriamiť pozornosť.

IMPLEMENTÁCIA AKREDITOVANÝCH VZDELÁVACÍCH PROGRAMOV V KNIŽNICIACH

V prípade, že knižnica plánuje poskytovať akreditované vzdelávacie programy s inovatívnymi prístupmi, je nevyhnutné oboznámiť sa so zákonom č. 292/2024 Z. z. a vykonávacími predpismi ministerstva školstva uvedenými v paragrafe 34. Zákon o vzdelávaní obsahuje tieto požiadavky:

- knižnica je povinná dodržiavať systém zabezpečovania kvality (§ 11 ods. 1 písm. a);
- je povinná oznamovať ministerstvu školstva zmeny v názve a sídle, začiatok vzdelávacieho programu a ďalšie skutočnosti (§ 11 ods. 1 písm. b, d; § 16 ods. 1 písm. d, f);
- musí poskytovať údaje do registrov ministerstva školstva (§ 11 ods. 1 písm. c; § 16 ods. 1 písm. e);
- môže využívať individuálne vzdelávacie účty na úhradu nákladov spojených so vzdelávaním (§ 26 ods. 1);
- vzdelávanie dospelých sa môže organizovať aj v inom ako v štátnom jazyku, ak je to odôvodnené (§ 9 ods. 3).

Najprv je potrebné, aby knižnica požiadala o certifikáciu ako vzdelávacia inštitúcia a preukázala existenciu systému zabezpečovania kvality (§ 10). Následne môže knižnica podať žiadosť o akreditáciu konkrétneho vzdelávacieho programu, ktorá musí obsahovať údaje požadované ministerstvom školstva. Po zápise programu do registra akreditovaných vzdelávacích programov môže knižnica tento program vykonávať. Akreditácia je neprenosná a platí päť rokov (§ 13, § 14, § 34).

Zákon o vzdelávaní dospelých stanovuje nasledovné požiadavky na vzdelávací program:

- musí ísť o ucelený program určovania, napĺňania a overovania cieľov, obsahu, metód a foriem vzdelávania a jeho hodnotenia, organizácie a riadenia;
- program sa môže členiť na moduly;
- musí byť v súlade s *Národnou sústavou kvalifikácií* a reagovať na potreby trhu práce;

- musí obsahovať kvalifikačné a hodnotiace štandardy v súlade s *Národnou sústavou povolání*;
- musí zohľadňovať vzdelávacie výstupy – vedomosti, zručnosti a kompetencie nadobudnuté v priebehu vzdelávania;
- musí obsahovať požiadavky na odborného garanta a lektora (*Zákon č. 292/2024 Z. z. o vzdelávaní dospelých*).

Overovanie vzdelávacích výstupov je v zákone č. 292/2024 Z. z. upravené nasledovne:

- Vzdelávanie v akreditovanom vzdelávacom programe sa ukončuje záverečnou skúškou (§ 15 ods. 1, 3).
- Záverečnou skúškou sa overujú vedomosti, zručnosti a schopnosti v rozsahu akreditovaného vzdelávacieho programu (§ 15 ods. 3).
- Úspešný absolvent získa osvedčenie o absolvovaní akreditovaného vzdelávacieho programu (§ 15 ods. 8).
- Na overovanie vzdelávacích výstupov je potrebná autorizácia, ktorú udeľuje ministerstvo školstva (§ 17 ods. 1, 5, 6).

KNIŽNICE AKO POSKYTOVATELIA MIKROOSVEDČENÍ

V súlade so zákonom môže knižnica poskytovať vzdelávacie programy vedúce k získaniu mikroosvedčenia, ak sú splnené nasledujúce podmienky:

- vzdelávací program má rozsah najmenej 25 vyučovacích hodín;
- na poskytovanie programu je potrebný súhlas vysokej školy, strednej školy alebo národného garanta;
- ministerstvo školstva zapíše knižnicu do registra vzdelávacích inštitúcií oprávnených poskytovať vzdelávanie vedúce k získaniu mikroosvedčenia. Tento zápis je platný 5 rokov (§ 8 ods. 1).

INOVATÍVNE PROGRAMY A ICH PREPOJENIE S PRAXOU

Inovatívny vzdelávací program by mal reflektovať aktuálne trendy a potreby trhu práce. Zákon kladie dôraz najmä na:

- podporu rozvoja digitálnych a zelených zručností (§ 18 ods. 4, 9 ods. 4);
- poskytovanie celoživotného vzdelávania so zamera-

- ním na osobnostný rozvoj a spoločenské uplatnenie;
- prepojenie vzdelávacieho systému s trhom práce s cieľom vytvoriť efektívny komunikačný kanál medzi vzdelávacími inštitúciami a zamestnávateľmi.

ZÁVER

Komunitné vzdelávanie je neoddeliteľnou súčasťou neformálneho vzdelávania a zároveň integrálnou zložkou konceptu celoživotného vzdelávania. Z tohto dôvodu vzniká potreba analyzovať súvislosti a mož-

nosti uplatnenia neformálneho, prípadne komunitného vzdelávania v rôznych kultúrnych centrách alebo inštitúciách.

Pozornosť je sústredená najmä na to, ako môžu knižnice efektívne reagovať na dynamicky sa meniace vzdelávacie potreby komunity a zároveň inovatívnym spôsobom poskytovať akreditované vzdelávacie programy v súlade so zákonom o vzdelávaní dospelých, ktorý nadobudol účinnosť 1. 1. 2025. Týmto prístupom knižnice posilňujú svoju úlohu ako kľúčové inštitúcie v procese neformálneho a komunitného vzdelávania.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BERTOT, John C.; Charles R. McCLURE; Paul T. JAEGER a Joe RYAN. 2006. *Public Libraries and the Internet 2006: Study Results and Findings*. Tallahassee: Information Use Management and Policy Institute.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. 2014. Miestne kultúrno-osvetové zariadenia z aspektu inštitucionalizácie kultúrno-osvetovej činnosti. In: *ActaAndragogica 4*. Univerzita Komenského v Bratislave, s. 161 – 170.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. 2011. Kultúrno-osvetová andragogika. In: *Actaandragogica 2*. Univerzita Komenského v Bratislave, s. 37 – 57.
- Dôvodová správa zákona o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov – osobitná časť. 2024a. Online. Bratislava: Národná rada SR. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551227>. [zobrazené 2025-03-20].
- Dôvodová správa zákona o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov – všeobecná časť. 2024b. Online. Bratislava: Národná rada SR. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=551226>. [zobrazené 2025-03-20].
- Koncepcie rozvoje knihojen v České republice na léta 2021 – 2027 s výhledem do roku 2030: Knihovny – pilíře občanské společnosti, vzdělanosti a kultury. 2020. Online. Praha: Ministerstvo kultury ČR. Dostupné na: <https://mk.gov.cz/metodiky-a-koncepcie-cs-345>. [zobrazené 2025-03-20].
- Memorandum o celoživotnom vzdelávaní sa: Pracovný materiál Európskej komisie. 2000. Online. Brusel: Komisia európskych spoločenstiev. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/files/2607_2000_memorandum_o_celozivotnom_vzdelavani.pdf. [zobrazené 2025-03-20].
- Veteška, Jaroslav. 2016a. *Přehled andragogiky*. Praha: Portál.
- Zákon č. 292/2024 Z. z. Zákon o vzdelávaní dospelých a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 2024. Online. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR. Dostupné na: https://static.slov-lex.sk/pdf/SK/ZZ/2024/292/ZZ_2024_292.pdf. [zobrazené 2025-03-20].

ANALÝZA STAVU ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC ZA ROK 2024

MGR. ROZÁLIA CENIGOVÁ

✉ rozalia.cenigova@nivam.sk
Národný inštitút vzdelávania
a mládeže
www.nivam.sk

The report gives an overview of the situation in school libraries in the Slovak Republic in 2024 based on data from statistical reporting. The reporting includes information on the number of schools and school libraries, their book collections, numbers of users and loans, educational and cultural events, technological equipment, personnel and the overall management of school libraries. The analysis identified several positive findings including support for creative reading and innovative education; on the other hand, it also highlighted the persistent challenges in ensuring adequate financial support for the day-to-day operations of school libraries. The author also sets out proposals for improving the quality of school libraries to better support the reading literacy of pupils in primary and secondary education.

Keywords: school libraries, national projects, international projects, reading literacy, National Institute of Education and Youth, reports, analyses

Analýza stavu školských knižníc vychádza z Výkazu o školskej a akademickej knižnici Škol (MŠVVM SR) 10 – 01 (ďalej len „štatistický výkaz“) za rok 2024. V súlade so štátnym štatistickým zisťovaním poskytli štatistické údaje do výkazu spravodajské jednotky, ako základné školy, gymnáziá, stredné odborné školy, konzervatóriá a školy pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorých súčasťou bola školská knižnica vo forme organizačného útvaru. Doplnkom boli informácie z platných právnych predpisov z oblasti knihovníctva, metodických odporúčaní, interných správ a poznatky z aktívnej metodiky pre školské knižnice počas roka 2024 a z 1 126 poskytnutých odborných konzultácií počas zberu a kontroly štatistických údajov o školských knižniciach v štatistických výkazoch v období od 10. januára 2025 do 5. marca 2025.

Cieľom analýzy je poskytnúť aktuálne informácie o stave knižničného fondu, používateľoch, výpožičkách a službách, vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatiach, informačných technológiách, zamestnancoch školských knižníc a hospodárení školských knižníc. Jej súčasťou sú aj informácie o čitateľských projektoch Národného inštitútu vzdelávania a mládeže (NIVaM), stručný výpočet vybraných činností NIVaM pre školské knižnice, prehľad po-

zitívnych a negatívnych zistení a návrh opatrení na skvalitnenie úrovne zabezpečenia prevádzky a činnosti školských knižníc.

POČET ŠKÔL A ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC

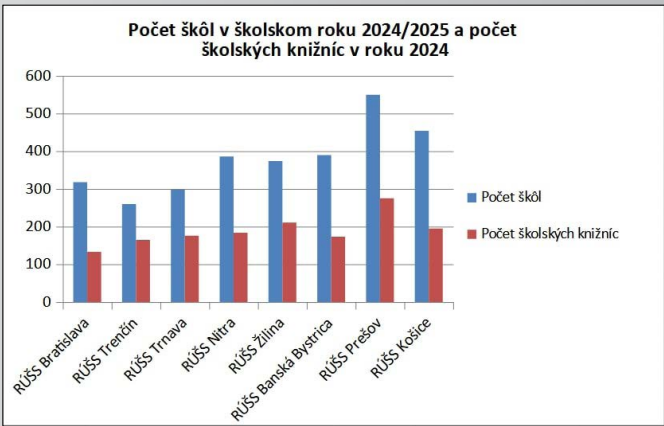
Z celkového počtu **3 030 škôl** v pôsobnosti Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo školstva“) malo zriadenú školskú knižnicu v súlade s platným právnym stavom približne **50 % škôl**. K 31. decembru 2024 poskytovalo informačné a dokumentačné zabezpečenie výchovy a vzdelávania a výchovno-vzdelávacích potrieb **1 512 školských knižníc** (Tabuľka 1, Graf 1). Najväčší počet školských knižníc vo vzťahu k zriadeným školám (Graf 2) je už dlhodobo v Trenčianskom kraji (63 %) a najmenší v Bratislavskom kraji (42 %). V roku 2024 ministerstvo školstva zrušilo **7 školských knižníc** v dôsledku ich **vyraďenia** zo siete škôl a školských zariadení a zároveň boli zriadené **3 školské knižnice**.

Tabuľka 1 Počet škôl a školských knižníc v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Počet škôl	3 036	3 030	- 0,20
Počet škôl so školskými knižnicami	1 516	1 512	- 0,26
z toho integrované s verejnou knižnicou	23	22	4,35

GRAF 1 POČET ŠKÔL A POČET ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC V ROKOCH 2023 A 2024

GRAF 2 POČET ŠKÔL V ŠKOLSKOM ROKU 2024/2025 A POČET ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC V ROKU 2024 V RÁMCI RÚŠS V SÍDLE KRAJA

KNIŽNIČNÝ FOND

K 31. decembru 2024 evidovali školské knižnice **5 941 413 knižničných jednotiek** (Tabuľka 2), čo oproti predchádzajúcemu štatistickému obdobiu predstavuje nárast o **1,36 %** knižničných jednotiek. Na **1 školskú knižnicu** pripadlo približne **3 930 knižničných jednotiek**, čo je o 63 knižničných jednotiek viac ako v roku 2023. Na **1 registrovaného používateľa** pripadá približne **24 knižničných jednotiek** a na **1 potenciálneho používateľa** približne **12 knižničných jednotiek**. Z údajov tiež vyplýva, že až **13 školských knižníc** evidovalo v knižničnom fonde menej ako 200 knižničných jednotiek a **358 školských knižníc** (24 %) v štatistických výkazoch vykázalo okrem kníh a zviazaných periodík aj audiovizuálne dokumenty, elektronické dokumenty a iné špeciálne dokumenty.

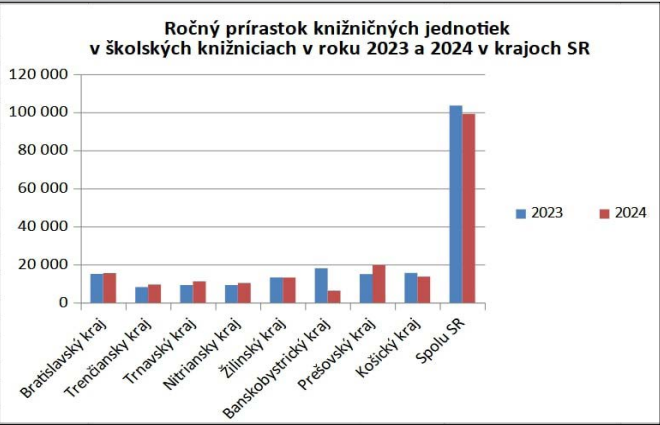
Počet **titulov dochádzajúcich periodík** oproti predchádzajúcemu štatistickému obdobiu poklesol približne o 15 %. Pozitívne je, že školské knižnice v tomto štatistickom ukazovateli vykazujú len tie noviny a časopisy, ktoré priamo odoberajú do svojich priestorov.

Ročný prírastok knižničných jednotiek predstavoval **99 210 knižničných jednotiek**, čo po prepočítaní vychádzalo na 1 registrovaného používateľa **0,41 knižničnej jednotky**. Oproti roku 2023 sa nepatrne znížil, a to o 0,02 knižničnej jednotky. Ročný prírastok vykázalo len **61 % školských knižníc**. V porovnaní s rokom 2023 sa znížil o 4,22 %, pričom najväčší pokles ročného prírastku knižničných jednotiek zaznamenali školské knižnice z Banskobystrického kraja (**Graf 3**), a to až o **65,31 %** (v roku 2023 bol nárast o 40,81 %). Naopak, najväčší nárast ročného prírastku knižničných jednotiek zaznamenali školské knižnice z Prešovského kraja, a to o **31,08 %** (v roku 2023 vykázali pokles o 16,10 %).

Školské knižnice dopĺňali knižničné fondy z finančných prostriedkov z eurofondovej výzvy zameranej na budovanie a zlepšenie technického vybavenia jazykových učební, školských knižníc a odborných učební rôzneho druhu v základných školách, ktorú realizovalo Ministerstvo investícií regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, z národného projektu *Podpora digitálnej transformácie vzdelávania* a z rozvojového projek-

Tabuľka 2 Knižničný fond v školských knižniciach v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Knižničné jednotky spolu	5 861 703	5 941 413	+ 1,36
z toho knihy a zviazané periodiká	5 791 792	5 871 578	+ 1,38
Počet titulov dochádzajúcich periodík	747	635	- 14,99
Ročný prírastok knižničných jednotiek	103 579	99 210	- 4,22
Úbytky knižničných jednotiek	78 361	81 588	+ 4,12

GRAF 3 ROČNÝ PRÍRASTOK KNIŽNIČNÝCH JEDNOTIEK V ŠKOLSKÝCH KNIŽNICIACH V ROKOCH 2023 A 2024 V KRAJOCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

tu *Čítame pre radosť*, ktoré vyhlásilo ministerstvo školstva.

Za dôležité považujeme poznamenať, že v roku 2024 až **57 %** zriaďovateľov školských knižníc nevyčlenilo zo svojich rozpočtov žiadne finančné prostriedky na aktívnu akvizíciu knižničného fondu.

V roku 2024 z celkového počtu 22 školských knižníc integrovaných s verejnými knižnicami vykázalo ročný prírastok knižničných jednotiek len **19 školských knižníc integrovaných s verejnými knižnicami** (86 %).

Z celkového počtu 1 512 školských knižníc počas roka 2024 vyradilo **272 školských knižníc** zo svojich knižničných fondov v súlade s platným právnym stavom **81 588 knižničných jednotiek**.

POČET POUŽÍVATEĽOV

V roku 2024 došlo k nepatrnému nárastu počtu registrovaných používateľov, a to približne o **1,68 %** (**Tabuľka 3**). Zaujímavosťou je, že počet **registrova-**

ných používateľov z celkového počtu **potenciálnych používateľov** predstavoval podobne ako za predchádzajúce štatistické obdobie **49 %**. Najväčší počet registrovaných používateľov z celkového počtu potenciálnych používateľov vykázali školské knižnice

Tabuľka 3 Používatelia v školských knižniciach v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Registrovaní používatelia	241 403	245 470	+ 1,68
Potenciálni používatelia	490 930	496 750	+ 1,19

Banskobystrického kraja (55,19 %) a najmenší počet školské knižnice Bratislavského kraja (39,62 %). Rovnaký počet registrovaných používateľov a potenciálnych používateľov vykázalo **271 školských knižníc** (18 %).

Väčší nárast počtu registrovaných používateľov v porovnaní s počtom potenciálnych používateľov vykázali **školské knižnice integrované s verejnými knižnicami**, a to až o 5 %.

VÝPOŽIČKY

V porovnaní s predchádzajúcim štatistickým obdobím sa **výrazne zvýšilo využívanie** základ-

ných knižnično-informačných služieb v školských knižniciach (**Tabuľka 4**). Celkový počet výpožičiek knižničných dokumentov zaznamenal nárast o **26 %**, počet prezenčných výpožičiek o **42 %** a počet absenčných výpožičiek o **10 %**. Počet výpožičiek na jedného registrovaného používateľa predstavoval **5 výpožičiek**. Tento údaj bol získaný na základe prepočítania štatistických údajov o celkovom počte výpožičiek s celkovým počtom registrovaných používateľov. Oproti roku 2023 sa zvýšil o 1 výpožičku. Najväčší nárast výpožičiek vykázali školské knižnice Prešovského kraja, a to až o 45 %. Najmenší nárast, len o 12 %, uviedli školské knižnice Trenčianskeho kraja.

Napriek uvedeným pozitívnym štatistickým údajom je potrebné uviesť, že niektoré školské kniž-

Tabuľka 4 Výpožičky v školských knižniciach v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Výpožičky spolu	928 849	1 174 134	+ 26,41
v tom	prezenčné	669 354	+ 41,90
	absenčné	504 780	+ 10,43

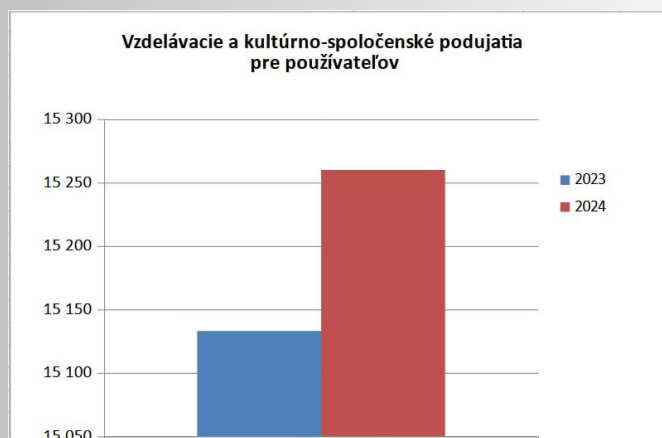
nice stále vykazujú nízky počet výpožičiek, čo je znakom toho, že buď ich zriaďovatelia, alebo samotní školskí knihovníci majú len minimálny záujem o poskytovanie kvalitných a úplných knižnično-informačných služieb. Alarmujúcou skutočnosťou je, že ide o niektoré školské knižnice, ktoré sú súčasťou gymnázií. Táto výrazne negatívna skutočnosť bola

zistená pri kontrole vyplnených štatistických výkazov a počas riadených rozhovorov metódičky pre školské knižnice s dotknutými zástupcami spravodajských jednotiek.

Nárast celkového počtu výpožičiek oproti roku 2023 vykázali aj školské knižnice integrované s verejnými knižnicami, a to o 22 %.

PODUJATIA PRE POUŽÍVATEĽOV

Školské knižnice v roku 2024 zorganizovali celkovo **15 260 vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí**, ktoré boli napríklad súčasťou osvedčených októbrových čitateľských projektov NIVaM (**Graf 4**). V porovnaní s predchádzajúcim rokom je to nárast len o **0,84 %** podujatí. Po prepočítaní celkového poč-

GRAF 4 PODUJATIA PRE POUŽÍVATEĽOV V ŠKOLSKÝCH KNIŽNICIACH V ROKOCH 2023 A 2024

tu podujatí na celkový počet školských knižníc vychádza **10 zorganizovaných podujatí** na 1 školskú knižnicu. Pozoruhodné je, že približne 10 % školských knižníc v štatistickom výkaze nevykázalo žiadne podujatie, teda ani potrebnú exkurziu v školskej knižnici v mesiacoch september alebo október pre nových žiakov alebo pedagogických a odborných zamestnancov školy.

Väčší nárast celkového počtu vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí zaznamenali **školské knižnice integrované s verejnými knižnicami**, a to o **3,47 %**. Po ich prepočítaní pripadlo 12 podujatí na 1 školskú knižnicu integrovanú s verejnou knižnicou. Za rok 2024 len 1 školská knižnica integrovaná s verejnou knižnicou v tomto štatistickom ukazovateli vykázala nulový počet podujatí.

PROJEKTY ZAMERANÉ NA AKTÍVNU PODPORU ČÍTANIA

NIVaM v súlade s dlhodobou tradíciou aktívnej podpory čítania pri príležitosti **Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2024** (International School Library Month 2024) zorganizoval 15. ročník česko-slovenského projektu ***Záložka do knihy spája školy*** a 13. ročník celoslovenského projektu ***Záložka do knihy spája slovenské školy***. Pri príležitosti **Medzinárodného dňa školských knižníc** (International School Library Day), ktorého oslavy pripadli na 28. október 2024, NIVaM vyhlásil 20. ročník celoslovenského projektu ***Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice***. Projektov sa celkovo zúčastnilo **1 449 slovenských a českých základných škôl a slovenských stredných škôl spolu so 167 481 žiakmi, učiteľmi, školskými knihovníkmi, ostatnými členmi školských komunít a pozvanými hosťami**.

Cieľom 15. ročníka česko-slovenského projektu ***Záložka do knihy spája školy*** bola podpora rovesníckeho čítania medzi českými a slovenskými základnými školami a osemročnými gymnáziami prostredníctvom výmeny záložiek do kníh. Úlohou žiakov bolo ľubovoľnou technikou vyrobiť záložku a na nej stvárniť literárny motív na tému ***Od mravca po veľrybu – inšpirujúci svet zvierat***. Ďalším jeho zámerom bolo nadviazanie vzájomnej spolupráce a poznávanie jazyka, literatúry, histórie, kultúry, regionálnych zvykov či života žiakov v oboch republikách. Záštitu nad česko-slovenským projektom prevzala Knižnica Jiřího Mahena v Brne. Česko-slovenského projektu sa zúčastnilo 1 096 škôl so 126 785 žiakmi, z toho bolo 377 českých škôl s 39 967 žiakmi a 719 slovenských škôl s 86 818 žiakmi.

Cieľom 13. ročníka celoslovenského projektu ***Záložka do knihy spája slovenské školy*** bola podpora rovesníckeho čítania medzi stredoškólakmi a nadviazanie vzájomnej spolupráce a poznávanie ich života v rôznych kútoch Slovenska prostredníctvom výmeny vlastnoručne vyrobenej záložky do knihy. Žiaci vyrábali záložky na tému ***Prečo je toto moja najobľúbenejšia kniha?*** Na základe vzájomnej výmeny zálo-

žiek s rovesníkmi z pridelených partnerských škôl sa žiaci zážitkovým spôsobom oboznámili s preferovanými literárnymi hrdinami. Do celoslovenského projektu sa zapojilo 176 stredných škôl s 11 263 žiakmi.

Cieľom jubilejného 20. ročníka celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* bolo zábavnými formami práce s knihou, poskytnutím atraktívnych informačných zdrojov a rozvíjaním medzipredmetových vzťahov tvorivými vyučovacími metódami v príjemnom prostredí školskej knižnice podporiť pozitívny a trvalý vzťah ku školskej knižnici, knihe a aktívnemu čítaniu žiakov. Taktiež jeho zámerom bola aj podpora čítania ako národného zvyku a vybudovanie spoločenstiev čitateľov v školských komunitách. Úlohou prihlásených školských knižníc bolo zorganizovať oslavu Medzinárodného dňa školských knižníc práve 28. októbra 2024 na tému *Školská knižnica – priestor pre zábavné a aktívne učenie*. Do celoslovenského projektu sa prihlásilo 177 školských knižníc s 29 433 účastníkmi.

Prvým siedmim víťazným školským knižniciam venoval NIVaM knižné poukážky na nákup kníh podľa vlastného výberu do ich knižničného fondu v celkovej hodnote 2 000 €. Boli to Školská knižnica Základnej školy s materskou školou v Krasňanoch, Školská knižnica Spojenej školy v Kysaku, Školská knižnica Základnej školy s materskou školou v Ľubotíne, Školská knižnica Základnej školy s materskou školou Jána Bakossa v Banskej Bystrici, Školská knižnica Obchodnej akadémie v Martine, Školská knižnica Spojenej školy na ulici J. Fabiniho v Spišskej Novej Vsi a Školská knižnica Základnej školy s materskou školou v Papradne. Traja partneri celoslovenského projektu venovali ďalším štyrom oceneným školským knižniciam knižné publikácie podľa vlastného výberu do ich knižničných fondov v celkovej hodnote 460 €. Napríklad Klub mladých čitateľov Albatros (www.kmc.sk) venoval Základnej škole na Malinovského ulici v Partizánskom, ktorá sa umiestnila ako prvá základná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 150 €. Vydavateľstvo Tatran

(www.slovtatran.sk) venovalo Základnej škole s materskou školou vo Vlčanoch, ktorá sa umiestnila ako druhá základná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 150 €. Knižná edícia pre malých čitateľov Stonožka (www.stonozka.sk) venovala Súkromnej základnej škole s materskou školou DSA v Lučenci, ktorá sa umiestnila ako tretia základná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 80 €. Knižná edícia pre mladých čitateľov YOLI (www.yoli.sk) venovala Strednej odbornej škole obchodu a služieb v Galante, ktorá sa umiestnila ako prvá stredná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 80 €.

Výber z originálnych, tvorivých a inšpiratívnych čitateľských akcií, ktoré zorganizovali českí a slovenskí školskí koordinátori a školskí knihovníci v rámci realizácie česko-slovenského projektu *Záložka do knihy spája školy*, celoslovenského projektu *Záložka do knihy spája slovenské školy* a celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* je zverejnený v príspevku *Čitateľské aktivity školských knižníc v roku 2024* v časopise *Knižnica* (<https://caso-piskniznica.snk.sk/archiv/rocnik-2025/cislo-2>).

Vyhodnotenie všetkých troch čitateľských projektov NIVaM je dostupné na webovom sídle (www.nivam.sk) v časti *Knižnica*, sekcia *Školské knižnice*, *záložka Projekty na podporu čítania*.

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE

V rámci štatistického ukazovateľa informačné technológie sa v školských knižniciach od roku 2021 sleduje iba celkový počet automatizovaných knižnično-informačných systémov a celkový počet online katalógov dostupných na webovom sídle školy alebo v prípade málotriedok na webovom sídle obce (Tabuľka 5). V porovnaní s predchádzajúcim štatistickým obdobím sa zaznamenal mierny pokles cel-

Tabuľka 5 Informačné technológie v školských knižniciach v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Automatizovaný knižnično-informačný systém	537	527	- 1,86
Online katalóg školskej knižnice na internete	96	101	+ 5,20

kového počtu automatizovaných knižnično-informačných systémov, a to približne o 2 %. Z celkového počtu 1 512 školských knižníc len 527 vykázalo využívanie automatizovaného knižnično-informačného systému. Približne 35 % školských knižníc najčastejšie využíva automatizované knižnično-informačné systémy, ako Biblib, Clavius, Knižničný systém pre malé a stredné knižnice, Lettera a ProfliB. Najvyšší podiel školských knižníc s automatizovaným knižnično-informačným systémom bol v Žilinskom kraji (45 %) a najmenší v Trnavskom kraji (28 %).

Úroveň vybavenia automatizovanými knižnično-informačnými systémami je zdanlivo o niečo lepšia v rámci 22 integrovaných školských knižníc s verejnými knižnicami. Z nich **14 školských knižníc** (63,64 %) pracuje s automatizovaným knižnično-informačným systémom. Je však žiaduce, aby všetky integrované školské knižnice s verejnými knižnicami mali automatizovaný knižnično-informačný systém a mohli tak poskytovať čo najkvalitnejšie knižnično-informačné služby používateľom z prostredia školskej komunity, ako aj občanom danej obce/daného mesta.

Z celkového počtu 1 512 školských knižníc má iba **96 online katalóg dostupný na internete**. Oproti roku 2023 ide o 5 % nárast.

Z 22 školských knižníc integrovaných s verejnými knižnicami majú len **4 školské knižnice** online katalóg na internete. Ide o rovnaký počet ako v roku 2023.

túry, ktorí funkciu školského knihovníka vykonávali popri vyučovaní ako činnosť súvisiacu s výchovno-vzdelávacou činnosťou učiteľa, a o vychovávateľov zo základných škôl, ktorí viedli aj školské kluby detí, alebo vychovávateľov zo stredoškolských internátov. Školskí knihovníci spolu s riaditeľmi škôl a starostami obcí využívali odborné metodické poradenstvo NIVaM najmä v oblasti dopĺňovania knižničného fondu, základnej odbornej evidencie (napr. vedenie prírastkového zoznamu a zoznamu úbytkov), pomocnej odbornej evidencie (napr. evidencia aktívnych používateľov, absenčných výpožičiek, prezenčných výpožičiek a došlých čísiel periodík), spracovania knižničných dokumentov, revízie knižničného fondu (napr. postup pri vykonávaní revízie knižničného fondu a pri vypracovaní revíznej dokumentácie), vyraďovania knižničného fondu (napr. postup pri vyraďovaní knižničných dokumentov a pri vypracovaní vyraďovacej dokumentácie), organizácie, uchovávania a ochrane knižničného fondu, poskytovania knižnično-informačných služieb, prípravy a realizácie kolektívnych foriem práce s informačnými zdrojmi. Taktiež išlo o poskytnutie odbornej pomoci pri zriadení školskej knižnice alebo pri jej zrušení z dôvodu zlúčenia dvoch škôl do jednej spojenej školy. Počas roka 2024 metódička pre školské knižnice v rámci odbornej poradenskej a konzultačnej služby poskytla celkovo 7 330 odborných konzultácií a osobne navštívila 5 školských knižníc.

PERSONÁLNE ZABEZPEČENIE

Odborné knižničné činnosti v školských knižniciach vykonávalo **1 797 školských knihovníkov**. Oproti predchádzajúcemu štatistickému obdobiu je to len nepatrný personálny nárast, a to o **0,05 % (Tabuľka 6)**. Prevažne išlo o učiteľov slovenského jazyka a litera-

HOSPODÁRENIE ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC

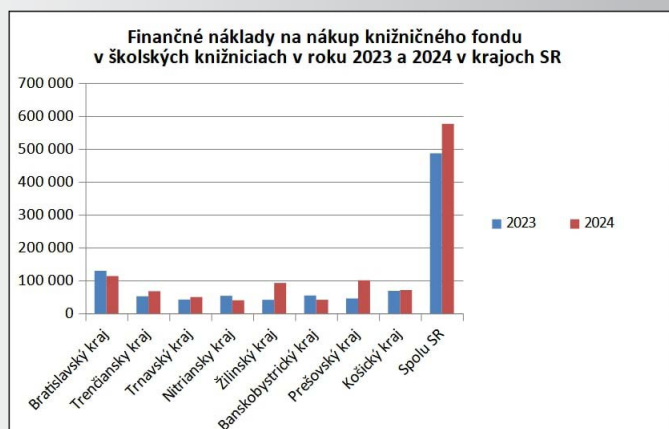
Od roku 2021 sa v rámci hospodárenia školských knižníc sledujú len finančné náklady na nákup knižničného fondu (**Tabuľka 7**). V roku 2024 školské knižnice vynaložili **576 023 € na nákup knižničných dokumentov**. Oproti roku 2023 to bol nárast nákladov

Tabuľka 6 Personálne zabezpečenie v školských knižniciach v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Počet zamestnancov školskej knižnice (fyzické osoby)	1 796	1 797	+ 0,05

Tabuľka 7 Hospodárenie v školských knižniciach v rokoch 2023 a 2024

Ukazovateľ	2023	2024	Nárast/Pokles (%)
Finančné náklady na nákup knižničného fondu	486 645	576 023	+ 17,37

GRAF 5 FINANČNÉ NÁKLADY NA NÁKUP KNIŽNIČNÉHO FONDU V ŠKOLSKÝCH KNIŽNICIACH V ROKOCH 2023 A 2024 V KRAJOCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

o 17 %. Je potrebné uviesť, že len 43 % školských knižníc získalo finančné prostriedky na doplnenie knižničného fondu z rozpočtov škôl, rozvojových projektov (napr. rozvojového projektu ministerstva školstva *Čítame pre radosť*), grantových programov či od občianskych združení, nadácií a Rady rodičov. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím ide o nárast o 2 %. Pre zaujímavosť uvádzame, že pri získavaní finančných prostriedkov na aktívnu akvizíciu boli najúspešnejšie školské knižnice Žilinského kraja (**Graf 5**), ktoré vykázali nárast finančných prostriedkov oproti roku 2023 o 123,34 %. Najmenej sa darilo školským knižniciam Bratislavského kraja, ktoré zaznamenali pokles finančných prostriedkov až o 12,32 %.

Po prepočítaní celkového objemu finančných nákladov vynaložených na nákup 53 303 knižničných dokumentov sa zistilo, že školské knižnice vynaložili na kúpu jednej knižničnej jednotky približne 10,81 €, čo je o 0,09 € viac ako v roku 2023.

Školské knižnice integrované s verejnými knižnicami vykázali **nárast finančných prostriedkov** na kúpu knižničných dokumentov o 23 %. Oproti roku 2023 však ide o 15 % pokles. Na doplnenie uvádzame, že uvedené finančné prostriedky vykázalo 64 % školských knižníc integrovaných s verejnými knižnicami. Pozitívne je zistenie, že oproti predchádzajúcemu štatistickému obdobiu ide o nárast až o 25 %.

Školské knižnice integrované s verejnými knižnicami vynaložili na kúpu jedného knižničného dokumentu priemerne 8,16 €. Oproti roku 2023 je to len o 0,26 € menej.

NIVAM A ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

NIVaM je poverený poskytovaním odborného poradenstva a metodickým riadením školských knižníc v oblasti tvorby metodických materiálov. Metodické riadenie pre školské knižnice plnilo svoje **strategické poslanie** v roku 2024 viacerými spôsobmi a formami, a to:

- poskytovaním odborného poradenstva zriaďovateľom školských knižníc (riaditeľom škôl a starostom obcí) a školským knihovníkom v rámci výkonu odborných knižničných činností (napr. doplňovanie knižničného fondu, odborná evidencia a spracovanie knižničných dokumentov, revízia knižničného fondu, vyradovanie knižničného fondu, organizácia, uchovávanie a ochrana knižničného fondu a poskytovanie knižnično-informačných služieb), pri zriadení, zlúčení alebo zrušení školskej knižnice, pri vyplňovaní štatistického výkazu za rok 2023 formou elektronickej pošty (6 507 konzultácií), telefonicky (818 konzultácií) alebo osobne (5 konzultácií, návštevy v školských knižniciach a školských knihovníkov v NIVaM);
- priebežnou aktualizáciou informácií a vypracovaním metodických dokumentov na webovom sídle NIVaM (www.nivam.sk) v časti *Knižnica*, sekcia *Školské knižnice*;
- vypracovaním a aktualizáciou metodických materiálov (napr. metodický pokyn *Oznam o začatí štátneho štatistického zisťovania MŠVVaŠ SR a vyplňovaní štatistického výkazu o školskej knižnici Škol (MŠVVŠ SR) 10 – 01*, metodické usmernenie č. 1/2024 k povinným evidenciám školskej knižnice, metodické usmernenie č. 2/2024 upravujúce postup pri vykonávaní revízie knižničného fondu a vyradovaní knižničných dokumentov z knižničného fondu školskej knižnice, metodické usmer-

nenie č. 3/2024 k povinnému uzatvoreniu odbornej evidencie v školskej knižnici za rok 2024, metodický materiál *Odpis úbytkov v automatizovanom knižnično-informačnom systéme Clavius*, metodický pokyn na vyplňovanie štatistického výkazu o školskej knižnici *Škol (MŠVVŠ SR) 10 – 01* určeného pre automatizované spracovanie s účinnosťou od 1. septembra 2024, metodický materiál *Webový register pre zber štatistických údajov o školskej knižnici ministerstvom školstva za rok 2024*, metodický materiál *Kalendár vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí pre školské knižnice na rok 2024*;

- aktualizáciou elektronickej metodickej bázy *Automatizované knižnično-informačné systémy*;
- úpravou metodického materiálu *Podujatia na podporu a rozvoj čitateľskej gramotnosti*;
- doplnením elektronickej metodickej bázy *Príklady dobrej praxe zo školských knižníc*, ktorá obsahuje 105 metodických listov ako zdroj inšpirácie na zorganizovanie podobných alebo kreovaných podujatí;
- vypracovaním novej elektronickej metodickej bázy *Príklady dobrej praxe z regionálnych knižníc*, ktorá slúži ako úložisko čitateľských akcií zameraných na podporu organizovania zábavných foriem práce s informačnými zdrojmi, zvyšovania úrovne čitateľskej gramotnosti a kultúry čítania predovšetkým žiakov 2. stupňa, ktoré zorganizovalo 38 regionálnych knižníc. Metodika obsahuje 106 osvedčených čitateľských tipov;
- aktualizáciou *Adresára regionálnych knižníc poskytujúcich metodickú pomoc pre školské knižnice a Adresára školských knižníc*;
- prípravou, realizáciou a vyhodnotením októbrových čitateľských projektov NIVaM (napr. 15. ročník česko-slovenského projektu pre základné školy a osemročné gymnáziá *Záložka do knihy spája školy*, 13. ročník celoslovenského projektu pre stredné školy *Záložka do knihy spája slovenské školy*, 20. ročník celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* k Medzinárodnému dňu školských knižníc);
- zorganizovaním vzdelávacích podujatí (napr. štyri online celoslovenské odborné semináre zamerané na vedenie povinných odborných evidencií školskej knižnice);
- vyhodnotením plnenia *Uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 620/2014 týkajúceho sa Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020: vyhodnotenie za rok 2023*;

- prednáškovou činnosťou (štyri prednášky);
- publikačnou činnosťou (11 článkov);
- propagačnou činnosťou v slovenských elektronických médiách;
- členstvom v odborných komisiách Fondu na podporu čítania.

SUMARIZÁCIA ANALÝZY

Na základe analýzy vybraných štatistických ukazovateľov sa medzi výrazné pozitívne zistenia zaraďujú:

- **pretrvávajúci záujem o podporu kreatívneho rovesníckeho čítania, systematického rozvíjania informačných schopností, zručností, návykov a osobných talentov žiakov a o podporu zvyšovania vzdelanostnej úrovne používateľov** (napr. aktívna účasť 1 449 slovenských a českých základných škôl a slovenských stredných škôl s celkovým počtom 167 481 žiakov, pedagogických zamestnancov, odborných zamestnancov, rodičov žiakov a pozvaných hostí do troch októbrových projektov, ktoré organizoval NIVaM na podporu kreatívneho čítania a tvorivého vzdelávania);
- **iniciatívny prístup zriaďovateľov školských knižníc a školských knihovníkov k prevádzke a činnosti školských knižníc** (napr. aktívne využívanie odborného poradenstva a konzultačnej služby NIVaM pri výkone odborných knižničných činností a pri organizovaní vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí zameraných na podporu jazykovej kultúry, invenčného vzdelávania a čitateľskej gramotnosti používateľov, účasť riaditeľov a školských knihovníkov na štyroch celoslovenských online odborných seminároch zameraných na vedenie povinných odborných evidencií školskej knižnice, ktoré zorganizoval NIVaM);
- **agilné využívanie rôznych foriem financovania činnosti školských knižníc zriaďovateľmi školských knižníc** (napr. zapojenie sa do výziev na predkladanie projektov financovaných zo štrukturálnych fondov Európskej únie, z rozvojových projektov, výziev rôznych nadácií, prípadne získanie finančných prostriedkov od občianskych a rodičovských združení).

Z analýzy vyplynulo niekoľko negatívnych skutočností, ktoré si vyžadujú zlepšenie:

- nízka úroveň finančného zabezpečenia školských knižníc v oblasti **ročného prírastku knižničných jednotiek, informačných technológií a hospodárenia školských knižníc**;
- nízka úroveň zabezpečenia **systematického dopĺňovania knižničného fondu**;
- nízka úroveň **elektronizácie vnútorných knižničných procesov, kooperácie a výmeny informácií s inými knižnicami a zavádzanie informačných a komunikačných technológií**;
- nízka úroveň zabezpečenia **odborných knižničných činností** školských knižníc z dôvodu nedostatku času školských knihovníkov, ktorí sa popri „základnom pracovnom úväzku“ nemôžu naplno venovať práci v školskej knižnici, ako aj nedostatku finančného ohodnotenia ich práce zriaďovateľmi školských knižníc.

NÁVRHY NA SKVALITNENIE ÚROVNE ZABEZPEČENIA PREVÁDZKY A ČINNOSTI ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC

Za zvlášť účinné opatrenia na skvalitnenie úrovne zabezpečenia prevádzky a činnosti školských knižníc možno považovať:

- vyčlenenie **finančných prostriedkov** z rozpočtu zriaďovateľa školskej knižnice na prevádzku školskej knižnice a aktívne využívanie mimorozpočtových zdrojov;
- realizáciu **rozvojového projektu** ministerstvom školstva – napríklad projekt s názvom *Elektronizácia školských knižníc* by bol zameraný na skvalitnenie, modernizáciu a ďalší rozvoj školských knižníc v oblasti automatizácie vnútorných knižničných procesov, kooperácie a výmeny informácií s inými knižnicami, aplikácie informačných a komunikačných technológií a zároveň by umožňoval pokrytie nákladov na obnovu alebo servis automatizovaných knižnično-informačných systémov, nákup nových počítačov, tlačiarň a čítačiek čiarových kódov;
- realizáciu **rozvojového projektu** ministerstvom školstva, napríklad *Čítame s radosťou*, zameraného na podporu a rozvoj čitateľskej gramotnosti prostredníctvom nákupu aktuálnych a kvalitných knižničných dokumentov pre všetky školy vrátane málotriedok, súčasťou ktorých sú zriadené školské knižnice;

- vytvorenie **podmienok na spravodlivé finančné odmeňovanie práce školských knihovníkov** v rámci normatívneho financovania škôl;
- vytvorenie **podmienok na vzdelávanie školských knihovníkov**, aby získali vedomosti a zručnosti v rámci formálneho vzdelávania.

ZÁVER

Na základe vybraných štatistických ukazovateľov za rok 2024 možno skonštatovať, že v školských knižniciach si zodpovedné osoby uvedomili dôležitosť čítania s porozumením a aktívnej práce s informáciami, ako aj ich vplyv na rozvoj používateľov, najmä žiakov a že informačné technológie zvyhodňujú tých, ktorí k nim majú prístup a môžu ich využívať. Ich prioritou sa stal predovšetkým rozvoj informačnej výchovy a čitateľskej gramotnosti, podpora vzdelávacieho procesu a čitateľských návykov a organizovanie kreatívnych vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí v rámci nielen vyučovacieho procesu, ale aj mimo neho. Plnenie stanovených cieľov sa prejavilo najmä v skvalitnení a rozšírení poskytovania základných knižnično-informačných služieb používateľom a aktívnym prístupom riaditeľov škôl a školských knihovníkov ku skvalitneniu činnosti a prevádzky školských knižníc a taktiež v podpore rozvoja čitateľskej gramotnosti a informačných schopností, zručností a návykov všetkých žiakov školy vrátane žiakov s mentálnym postihnutím, žiakov s narušenou komunikačnou schopnosťou či žiakov pochádzajúcich zo sociálne alebo jazykovo znevýhodneného prostredia, ktorí mimo školy nemajú prístup k čítaniu kníh.

Okrem výrazne pozitívnych zistení prináša analýza aj negatívne poznatky, ktoré buď odzrkadľujú slabé stránky školských knižníc, alebo sú výsledkom nepresností pri zbere štátnych štatistických údajov. Ako príklad slabých stránok školských knižníc možno uviesť nevyčlenenie finančných prostriedkov na činnosť a prevádzku školských knižníc zo školských rozpočtov základných škôl a stredných škôl, nedocenenie pozície školského knihovníka a jeho nízke alebo žiadne finančné ohodnotenie či nepresnosti vo vykazovaných štatistických údajoch v porovnaní s reálnym stavom v školských knižniciach.

Zvlášť je potrebné zdôrazniť, že možnosti školských knižníc boli negatívne ovplyvnené aj výrazným pretrvávajúcim poklesom finančných prostriedkov na ich činnosť a prevádzku.

Z analýzy zároveň vyplynulo, že k plneniu poslania školských knižníc bude naďalej napomáhať aj aktívne vyhľadávanie a využívanie rôznych foriem financovania ich činnosti zo strany zriaďovateľov, a to počnúc zapojením sa do výziev financovaných zo štrukturálnych fondov Európskej únie či ministerstva školstva, cez podporu nadácií a získavanie finančných prostriedkov od občianskych a rodi-

čovských združení až po podporu zo strany Rady školy.

Ukázalo sa, že vďaka precíznejšiemu vyplňovaniu štatistických výkazov spravodajskými jednotkami, kontrolou vykázaných štatistických údajov metódikou pre školské knižnice a zároveň aj aktívnym metodickým usmerňovaním sa v budúcnosti môžu získať relevantné štatistické údaje o školských knižniciach.

ZOZNAM KVALIFIKAČNÝCH PRÁCH OBHÁJENÝCH NA KKIV FIFUK V BRATISLAVE V AKADEMICKOM ROKU 2024 – 2025

Bakalárske práce

Lenka Benková: *Etické aspekty výskumu používateľského zážitku*

Lucia Deaková: *Informačná bezpečnosť v kontexte webového dizajnu*

Sebastián Samuel Lužina: *Boj s dezinformáciami na sociálnych sieťach: fakt-checking ako nástroj overovania pravdy*

Janka Magicová: *Aktuálny pohľad na dimenzie čítania*

Katarína Nemčeková: *Digitálne technológie a digitálna gramotnosť vo vzdelávaní očami vysokoškolských študentov*

Alexandra Ondrejková: *Vplyv Booktoku a Bookstagramu na čitateľské návyky mladej generácie*

Dominik Penyk: *Anonymizácia dát – metódy a nástroje*

Roberta Simanová: *Netradičné stratégie informačného vzdelávania*

Oleksandr Slyvka: *Informačno-komunikačné technológie ako nástroj a prostriedok globalizácie*

Veronika Trnková: *Digitálne vs. tradičné čítanie*

Erik Valček: *Využívanie dashboardov na vizualizáciu dát*

Dominika Žemlová: *Optické rozpoznávanie znakov – problémy a trendy*

Alexandra Veselá: *Literárne podcasty a ich vplyv na čitateľské komunity*

Diplomové práce

Michal Gajdoš: *Storytelling v marketingovej komunikácii*

Iva Hevesiová: *Dizajn služieb v Umenovednej knižnici SNG a VŠVU*

Anna Nechval: *Používanie generatívnej umelej inteligencie v marketingu*

Lenka Šebelová: *Digitálne technológie a médiá vo vysokoškolskom vzdelávaní*

Romana Sobotová: *Výskumné dáta a ich opätovné využitie*

Mária Vakoničová: *Informačné správanie seniorov v digitálnom prostredí*

Rigorózna práca

Zuzana Veselá: *Bezpečnosť a ochrana dát v online prostredí: kľúčový aspekt informačnej gramotnosti študentov stredných škôl*

Dizertačné práce

Jakub Zábojník: *Problematické aspekty zdravotných informácií (odvrátená strana zdravotných informácií)*

Annamária Brijáková: *Informačná a digitálna gramotnosť učiteľov v kontexte využívania e-learningových nástrojov*

AUDIOVIZUÁLNE DOKUMENTY VO FONDE MÚZEA ŽIDOVSKÉJ KULTÚRY

PHDR. EMANUEL ORBAN, PHD.

The library collection of the Museum of Jewish Culture includes audiovisual documents reflecting on the history of Jews in the territory of Slovakia, especially during the Holocaust, the Slovak National Uprising and social and political events occurring at the time when the museum became a specialised unit of the Slovak National Museum. The author provides an overview of the audiovisual documents entered in the museum's collection from 1993 to 2020 in the form of a chronological list. He also provides a more detailed specification of each work in a brief annotation. The aim of the paper is to help raise awareness of the library collection of the Museum of Jewish Culture.

Keywords: library collections, audiovisual documents, holocaust, Slovak National Uprising, Slovak Jews, Museum of Jewish Culture, Slovak National Museum

✉ emoorbo@gmail.com
Múzeum židovskej kultúry
v Bratislave

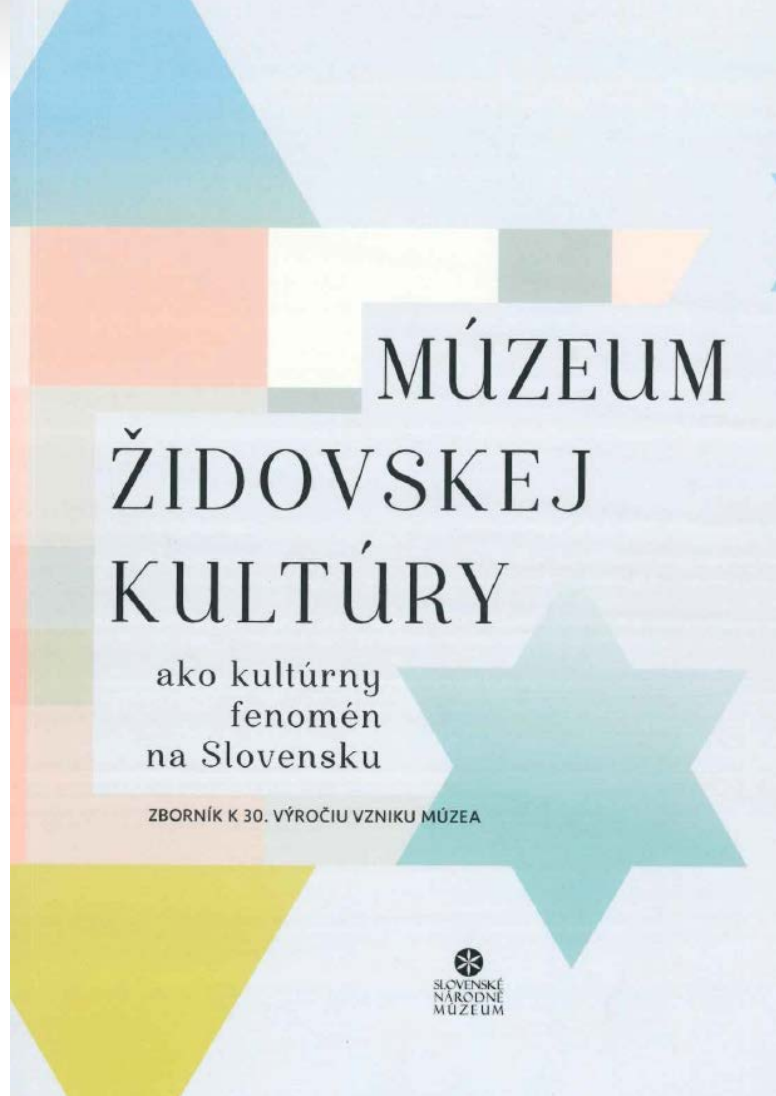
Audiovizuálne dokumenty predstavujú neodmysliteľnú súčasť knižničného fondu Slovenského národného múzea – Múzea židovskej kultúry v Bratislave (ďalej MŽK). Spravujú ich knihovníci, ktorí zabezpečujú nielen ich evidenciu formou informačného prehľadu, ale aj katalogizáciu v knižnično-informačnom systéme KOHA. Metodike katalogizácie sa podrobnejšie venuje príspevok *Využitie knižnično-informačného systému KOHA pre potreby katalogizácie fondov SNM – MŽK* (Orban 2024b).

Knižnično-informačný systém KOHA spravuje Slovenská národná knižnica v Martine. Katalóg KOHA sprístupňuje vecné informácie o knižničných dokumentoch, ako všeobecné údaje (meno autora/scenáristu/režiséra dokumentu), názov a vydateľské údaje (miesto vydania, názov vydavateľa a rok vydania dokumentu), fyzický opis (celková minútáž dokumentu), všeobecná poznámka (stručná anotácia o katalogizovanom dokumente), predmetové heslo (indexovanie dokumentu prostredníctvom klasifikačnej schémy Medzinárodného desiatinného triedenia) a pod.

Katalogizácia predstavuje zápis nového prírastkového dokumentu do príslušného elektronického systému, čím dochádza k jeho oficiálnej evidencii v knižničnom fonde. Z praktických dôvodov (napr. zlyhanie informačných technológií) je evidencia audiovizuálnych dokumentov vedená aj formou prírastkových a miestnych zoznamov. Prírastkový zoznam je základná majetkoprávna evidencia knižničného fondu. Uvádza sa v ňom prírastkové číslo, signatúra, meno autora dokumentu, názov diela, medzinárodný štandardný kód knihy (ISBN), miesto vydania, vydavateľstvo a rok vydania, dátum zápisu, spôsob nadobudnutia knižničného dokumentu¹ a príslušná jazyková mutácia (slovenský, anglický jazyk a pod.).

V miestnom zozname knižnica eviduje signatúru, meno, priezvisko autora dokumentu, jeho názov a prírastkové číslo. Prírastkové a miestne zoznamy sú dôležitými evidenčnými dokumentmi, ktoré majú spravidla informačný a sumarizačný charakter.

Audiovizuálne dokumenty² vo všeobecnosti reflektujú kľúčové historické udalosti späté s múzejnými expozíciami. Medzi najvýznamnejšie udalosti patrí slávnostné otvorenie SNM – MŽK (20. máj 1993)³, Synagógy v Prešove (25. november 1993)⁴ a Múzea holokaustu v Seredi (7. september 2018)⁵. Uvedené udalosti mali ceremoniálny charakter a svojou osobnou účasťou ich poctili viaceré významné osobnosti spoločenského a kultúrneho života na Slovensku.

Audiovizuálne diela sa zameriavajú aj na autentické svedectvá preživších holokaustu, ktoré prinášajú spomienky zainteresovaných na pobyt v nacistických koncentračných táboroch. Viaceré z týchto výpovedí vznikli aj v spolupráci s občianskym združením EDAH.

V centre pozornosti týchto diel stoja aj hrdinovia protifašistického odboja, najmä Slovenského národného povstania. Mnohé z dokumentov vznikli v koprodukcii SNM – MŽK a Slovenskej televízie koncom deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Televízne dokumenty vyšli v edícii *Slovensko naše*.

Audiovizuálne diela približujú nielen spoločenské udalosti spojené so sprístupňovaním pamätníkov obetí holokaustu, najmä v Bratislavskom a Trnavskom samosprávnom kraji, ale aj oficiálne návštevy najvyšších ústavných činiteľov v priestoroch židovského múzea.

Čiastkový knižničný fond audiovizuálnych dokumentov má informačno-dokumentačný rozmer, ktorého cieľom je posilniť kultúrno-historické povedomie čitateľov so záujmom o dejiny Židov na území Slovenska. Audiovizuálne diela zároveň plnia aj vzdelávaciu funkciu, a to najmä v oblasti výchovy a podpory kritického myslenia cieľovej skupiny.

Súpis audiovizuálnych diel je koncipovaný chronologicky, konkrétne v rozsahu rokov 1993 až 2020. Vychádza z interného pracovného materiálu zamestnanca knižnice (Orban 2024a). Pri spracovaní sa uplatňuje kategorizácia pozostávajúca z mena autora (scenárista a režisér), názvu dokumentu a stručnej anotácie definujúcej tematické zameranie a špecializáciu dokumentu.

SÚPIS AUDIOVIZUÁLNYCH DIEL

1993

MEŠŤAN, Pavol. *Expozícia judaík Prešov*. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Múzeum židovskej kultúry, 1993-11-25. 66 min. Slávnostné otvorenie expozície.

Slávnostné otvorenie Múzea židovskej kultúry na Slovensku. Slovenské národné múzeum, 1993-05-20. 56 min. Otvorenie múzejnej expozície.

1994

MEŠŤAN, Pavol a Milan VESELÝ. *Pocť Umučeným*. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Múzeum židovskej kultúry, 1994-09-18. 77 min. Slávnostné odhalenie pamätníka holokaustu v Trnave.

1995

KÓNYA, Peter. *Judaiká Prešov*. Múzeum židovskej kultúry. 31 min. História Židovského múzea v Prešove a zbierky judaík Ing. Eugena Bárkányho.

Pietny akt: odhalenie židovského symbolu v areáli Pamätníka v Kremničke. Múzeum židovskej kultúry a Ministerstvo kultúry SR, 1995-05-09. 53 min. Slávnostné odhalenie židovského symbolu sa uskutočnilo pri príležitosti 50. výročia Dňa víťazstva nad fašizmom v Kremničke pri Banskej Bystrici.

1996

Odovzdávanie vyznamenania „Spravodlivý medzi národmi“: Jozef Čaraj, Ján Černák, Emília Pašeková, Viera Vráblová. Múzeum židovskej kultúry. 159 min. Autobiografie osobností.

POHANKOVÁ, Oľga. *Slováci v Izraeli: televízny dokument z cyklu (edície) Slovensko naše*. Múzeum

židovskej kultúry a Slovenská televízia. 36 min. Televízny dokument o slovenských Židoch, ktorí sa vysťahovali po druhej svetovej vojne do Izraela.

SALNER, Peter. *Anna Fialová*. Múzeum židovskej kultúry. 123 min. Dokument približuje svedectvo preživšej holokaustu, významnej rodáčky z Bratislavy.

Slávnostné odovzdávanie prešovskej zbierky judaík. Múzeum židovskej kultúry, 1996-09-08. 45 min. Záznam zo slávnosti.

1997

MRÍZ, Jozef a Pavol MÉSZÁROS. *Múzeum v synagóge: Prešov*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 10 min. Dokument predstavuje poslanie Múzea v synagóge v Prešove.

POHANKOVÁ, Oľga. *Zamurované fotografie Magdalény Robinsonovej: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry. 26 min. Dokument o umeleckej fotografke a jej zamurovaných fotografiách z Izraela, ktoré boli stratené tridsať rokov.

POHANKOVÁ, Oľga a Ľubomír MLYNÁRIK. *Slováci v Izraeli: Robert Yehoshua Büchler*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 30 min. Príbeh preživšieho holokaustu, emigranta po druhej svetovej vojne do Izraela, zakladateľa kibucu „Lehavot Haviva“.

STANČEK, Ľubomír a Fedor BARTKO. *V tichu minulosti 3: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 29 min. Dokument približuje históriu židovského geta, židovského cintorína a memoriálu Chatama Sofera.

Stretnutie s poetkou Erikou Blumgrundovou: Zsigrayho kúria Bratislava. Múzeum židovskej kultúry, 1997-06-21. 46 min. Uvedenie básnickej zbierky *Prúd života nezadržateľne plynie do života*.

URBANOVSKÁ, Andrea. *Pamätník holokaustu: pietny akt odhalenia*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia, 1997-08-28. 65 min. Slávnostné odhalenie Pamätníka obetí holokaustu na Panskej ulici v Bratislave za účasti vtedajších štátnych predstaviteľov, delegácie štátu Izrael a predstaviteľov židovskej náboženskej obce na Slovensku.

1998

POHANKOVÁ, Oľga. *Kibucníci: televízny dokument z cyklu (edície) Slovensko naše*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 41 min. Dokument o slovenských Židoch, ktorí od roku 1948 budovali svoj nový štát.

POHANKOVÁ, Oľga. *Narodili sa na Slovensku: Judita Karbanová, Miri Fabianová, Dalia Šimková: televízny dokument z cyklu (edície) Slovensko naše*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 31 min. Dokument o troch ženách, ktoré sa narodili na Slovensku a v súčasnosti žijú v Izraeli.

1999

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 1. časť: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 29 min. Dokument venovaný Kláre Chlamtáčovej, ktorá prežila Terezín, Chane Zemmerovej, ktorá prežila Ravensbrück, a Tamare Šacharovej, ktorá sa dlhý čas ukrývala v horách.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme = We Have Not Forgotten 1. a 2. časť: televízny dokument*.

Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 71 min. Dokument je venovaný preživším holokaustu Kláre Chlamtáčovej, Chane Zemmerovej, Tamare Šacharovej, rodine Šelachovej, Lívi Teplej a Tomimu Šacharovi.

2000

MEŠŤAN, Pavol. *Holocaust: maďarský magazín: Katarína Löfflerová, Ružena Vajnorská*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 25 min. Svedectvo o holokauste, transportoch Židov do koncentračných táborov.

MEŠŤAN, Pavol. *Izrael: návšteva prezidenta Rudolfa Schustera v roku 2000: 1. časť*. Múzeum židovskej kultúry. 120 min. Záznam dokumentu.

MEŠŤAN, Pavol. *Izrael: návšteva prezidenta Rudolfa Schustera v roku 2000: 2. časť*. Múzeum židovskej kultúry. 117 min. Záznam dokumentu.

POHANKOVÁ, Oľga. *Martin Spitzer: Vtedy a dnes: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 30 min. Dokument o Martini Spitzerovi z Austrálie a o jeho dramatickom úteku zo Slovenska v roku 1942, keď mal byť zavlčený do koncentračného tábora.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 2: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 42 min. Príbeh rodiny Šelachovej, Lívie Teplej a Tomiho Šachara z obdobia holokaustu.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 3: Hetta Kleinová, Šlomo Breznitz*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 38 min. Dokument o slovenských Židoch v Izraeli a ich výpoveď o období holokaustu na Slovensku.

POHANKOVÁ, Oľga. *Viera a holokaust: anglická verzia*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 37 min. Dokument o náboženskej viere tých, ktorí prežili holokaust a svedectvo hlavného rabína Izraela Meira Laua a jeho brata Lavieho.

Šlomo Breznitz: „Polia spomienok“: predstavenie knihy, stretnutie s autorom 17. februára 2000 v Zichyho paláci. Múzeum židovskej kultúry, 2000-02-17. 63 min. Predstavenie vojnového svedectva židovského dieťaťa, v ktorom opisuje svoje spomienky a zážitky z obdobia holokaustu.

2001

09. 09. 1941: 60 rokov začatia holokaustu na Slovensku: návšteva rodiny Breuer na Slovensku. Múzeum židovskej kultúry. 182 min. Prehľad podujatí k Pamätnému dňu obetí holokaustu.

POHANKOVÁ, Oľga. *Viera a holokaust: svedectvo rabína Israela Meira Laua*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 37 min. Dokument o náboženskej viere tých, ktorí prežili holokaust a svedectvo hlavného rabína Israela Meira Laua a jeho brata Lavieho.

POHANKOVÁ, Oľga. *Volali ma Katka: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 26 min. Dokument o Edite Drori-Ernstovej a jej úteku do neznáma.

2002

BACHRATÝ, Bohumír. *Tibor Spitz: Aby sa to už nikdy nestalo: výstava obrazov*. Múzeum židovskej kultúry, 2002-09-11. 58 min. Dokument o otvorení výstavy obrazov maliara pri príležitosti Pamätného dňa obetí holokaustu; slávnostná vernisáž sa uskutočnila v Harmincovej sieni SNM v Bratislave.

LÖFFLEROVÁ, Katarína. *Ako život z karát: prezentácia knihy*. Múzeum židovskej kultúry, 2002-10-30. 56 min. Slávnostná prezentácia sa uskutočnila v priestoroch SNM v Bratislave.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 5. časť: Tri stretnutia: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 39 min. Svedectvá osobností izraelského športu pochádzajúcich zo Slovenska – Igora Bielika, Dávida Sivora a Edity Teinovej.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 6. časť: Pavel Schwarz: Počúvaj tie slová: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 26 min. Životný osud Pavla Schwarza je plný svedectiev a spomienok na obdobie Slovenského národného povstania.

POHANKOVÁ, Oľga. *Žiť na ceste smrti: televízny dokument o Edite Grosmanovej*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 40 min. Dokument približuje spomienky preživšej holokaust Edity Grosmanovej na pobyt v koncentračnom tábore Auschwitz.

SHIFF, Benjamin. *Viera a láska: výstava obrazov*. Múzeum židovskej kultúry, 2002-10-24. 60 min. Dokument približuje výstavu obrazov filozofa, spisovateľa, básnika, Žida. Slávnostná vernisáž sa uskutočnila v priestoroch SNM v Bratislave.

2003

Alica Barak-Resslerová: *prijatie u prezidenta SR Rudolfa Schustera*. Múzeum židovskej kultúry, 2003-03-25. 20 min. Prijatie preživšej holokaust, autorky knihy *Krič dievčatko, krič*, u prezidenta SR Rudolfa Schustera.

Anna Kuchárová-Bandžáková: *Spomínam, keď zhasli hviezdy*. Múzeum židovskej kultúry, 2003-10-17. 95 min. Prezentácia knihy sa uskutočnila v priestoroch bratislavského Zichyho paláca; autorka spomína na obdobie holokaustu.

BACHRATÝ, Bohumír. *Milan Veselý: Pamätaj! Zachor!*. Múzeum židovskej kultúry, 2003-09-09. 60 min. Výstava pri príležitosti Pamätného dňa obetí holokaustu a rasového násillia v SR, ktorá bola otvorená v priestoroch SNM v Bratislave.

Izraelský prezident Moshe Katsav na Slovensku: 14. 07. 2003. Múzeum židovskej kultúry, 2003-07-14. 88 min. Návšteva izraelského prezidenta v MŽK.

„Krič, dievčatko, krič“: *stretnutie s autorkou knihy Alicou Barak-Resslerovou*. Múzeum židovskej kultúry a Tatranská galéria, 2003-03-23. 100 min. Dokument približuje atmosféru slávnostného posedenia s pani Alicou Barak-Resslerovou, nesúceho sa v znamení spomienky násilného transportu do Auschwitz 25. marca 1942 v Poprade.

Odovzdávanie vyznamenaní: „Spravodlivý medzi národmi“. Múzeum židovskej kultúry, 2003-03-25. 114 min.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 7. časť: „Keď sme boli deti“: Alica Barak-Resslerová: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 28 min. Príbeh Alicy Resslerovej o neuveriteľnej sile a vôli zachrániť sa a uniknúť pred transportom.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 8. časť: „Keď spomienky žijú“: Arieľ Fatran: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia.

27 min. Dokument o významnom izraelskom architektovi, ktorý sa narodil na Slovensku; spomienky na holokaust a na život prežitý v Novákoch, Sereďi a Terezíne.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 9. časť: „Posolstvá pre život“: Laco Grosman: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 38 min. Životný príbeh spisovateľa, ktorý sa preslávil ako autor novely *Obchod na korze*.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme 10. časť: „Život s poéziou“: o Tuviovi Rübnerovi: televízny dokument*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 26 min. Dokument o významnom izraelskom básnikovi a prekladateľovi, rodákovi z Bratislavy.

Rachel Ošerov: „*Keď stúpa voda*“: slávnostná prezentácia knihy. Múzeum židovskej kultúry, 2003-06-27. 60 min. Slávnostná prezentácia knihy v MŽK.

STERNSON, Tanya. *Pieseň piesní: izraelskí výtvarníci na motívy Šalamúnovej biblickej piesne*. Múzeum židovskej kultúry, 2003-10-21. 58 min. Slávnostná vernisáž výstavy sa uskutočnila v priestoroch SNM v Bratislave.

2004

KIRCHHOFF, Robert. *Lesk a bieda Slovenského národného povstania*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 29 min. Dokumentárny film.

Návšteva izraelského predsedu parlamentu v Múzeu židovskej kultúry. Múzeum židovskej kultúry, 2004-09-09. 24 min. Záznam z návštevy.

POHANKOVÁ, Oľga. *Nezabudli sme: Rachel Ošerov: „Báseň je ako voda“*. Múzeum židovskej kultúry a Slovenská televízia. 26 min. Dokument o izraelskej poetke, preživšej holokaustu Rachel Ošerov, vlastným menom Edita Lebovičová.

Prezentácia knihy: Katarína Winterová: 30. 03. 2004. Múzeum židovskej kultúry. 65 min. Príbeh židovskej sirotky ukrývanej počas druhej svetovej vojny.

2005

Arnošt Lustig: *Nitra 2005*. Múzeum židovskej kultúry a Mesto Nitra, 2005-04-20. 81 min. Prezentácia knihy spisovateľa, scenáristu Arnošta Lustiga *3X18 Portréty a postrehy v priestoroch Nitrianskej synagógy*.

Dni židovskej kultúry: Prešov 2005. Múzeum židovskej kultúry a Synagóga, 2005-05-12. 109 min. Prezentácia expozície judaík zo zbierky Ing. Eugena Bárkányho.

Vera Meisels: *Moje vytrhnuté korene*. Múzeum židovskej kultúry, 2005-06-09. 46 min. Prezentácia knihy spisovateľky a rodáčky z Prešova Very Meisels *Moje vytrhnuté korene* v Zichyho paláci v Bratislave.

2006

Kladenie vencov 09. 09. 2006. Múzeum židovskej kultúry, 2006-09-09. 71 min. Podujatie usporiadané pri príležitosti Pamätného dňa obetí holokaustu a rasového násillia, ktoré sa uskutočnilo v priestoroch Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

2008

Hagit Shahal: *Človek v krajine, krajina v človeku*. Múzeum židovskej kultúry a Veľvyslanectvo Izraela.

la na Slovensku. 14 min. Dokument približuje skvosty izraelského umenia na Slovensku, ktoré je prezentované prostredníctvom výstavy izraelskej výtvarníčky Hagit Shahal.

Kladenie vencov 09. 09. 2008. Múzeum židovskej kultúry, 2008-09-09. 87 min. Kladenie vencov a vernisáž *Yuri Dojč – ľudia, cintoríny a fragmenty*.

2009

Kladenie vencov 09. 09. 2009. Múzeum židovskej kultúry, 2009-09-09. 46 min. Kladenie vencov k pamätníku pri príležitosti Pamätného dňa obetí holokaustu a rasového násillia.

2010

Architect Sculptor Zigmund Diamant. Múzeum židovskej kultúry, 2010-09-04. 32 min. Udenie ocenenia „Čestný občan mesta Pezinok“ architektovi a sochárovi Zigmundovi Diamantovi.

KORČOK, Martin. *Elena Horská: Dievča z lazov*. EDAH. 7 min. Dokument popisuje príbeh rodáčky z Kysúc, ktorej rodina bola prenasledovaná pre svoj židovský pôvod.

KORČOK, Martin. *Erika Bezdičková: Čiara života*. EDAH. 10 min. Dokument prináša svedectvo Židovky, rodáčky zo Žiliny a preživšej holokaustu Eriky Bezdičkovej.

KORČOK, Martin. *Ladislav Urban: Prežil som Bergen-Belsen*. EDAH. 8 min. Dokument prináša svedectvo Žida a rodáka z Piešťan o druhej svetovej vojne a o pobyte v koncentračnom tábore Bergen-Belsen.

2011

KORČOK, Martin. *Juraj Fürst*. EDAH. 18 min. Dokument prináša výpoveď Žida, rodáka z bratislavskej Petržalky, preživšieho holokaustu a povojnového emigranta do Izraela Juraja Fürsta.

KORČOK, Martin. *Knižnica zachránených pamätí – The library of rescued memories*. EDAH. 90 min. Dokument približuje významné osobnosti židovskej kultúry, ktoré prežili holokaust: Eriky Bezdičkovej, Hedy Ambrovej, Eleny Horskej, Marty Szilárdovej, Jána Hanáka, Alexandra Bachnára, Ladislava Urbana, Otta Šimka, Bernarda Kneža Schönbruna a Juraja Alnera.

KORČOK, Martin a Pavol MEŠŤAN. *Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry (Slovak National Museum – Museum of Jewish Culture)*. Múzeum židovskej kultúry a EDAH. 11 min. Dokument prezentuje hlavnú činnosť múzea zameranú na duchovnú a hmotnú kultúru Židov.

2012

KORČOK, Martin a Miro POKORNÝ. *Seredské svedectvá I. – IV*. EDAH. 37 min. Dokumentárny film približuje svedectvá preživších holokaustu: Naftali (Juraja) Fürsta, Eliho Vaga, Šmuela Givoniho, Olgy Wollnerovej a Jána Hanáka.

2013

Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násillia: kladenie vencov k pamätníku holokaustu. Múzeum židovskej kultúry, 2013-09-09. 31 min. Kladenie vencov k pamätníku pri príležitosti Pamätného dňa obetí holokaustu a rasového násillia.

Prezident Slovenskej republiky. Múzeum židovskej kultúry. 48 min. Oslava 65. výročia vzniku štátu Izrael za účasti prezidenta SR Ivana Gašparoviča.

2014

KORČOK, Martin a Miro POKORNÝ. *Knižnica zachránených pamätí I. – II.: The library of rescued memories*. EDAH. 222 min. Dokument približuje významné osobnosti židovskej kultúry, ktoré prežili holokaust. Výchovo-vzdelávací projekt realizovaný v rokoch 2008 – 2014 bol podporený Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR.

Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násillia: 9. september 2014. Múzeum židovskej kultúry, 2014-09-09. 26 min. Kladenie vencov k pamätníku.

2016

Slávnostné otvorenie baraku č. 4: Múzeum holokaustu v Seredi: dokument. Múzeum židovskej kultúry, 2016-06-16. 11 min.

2017

KORČOK, Martin a Radoslav DUBRAVSKÝ. *Pavel Traubner: Portrét osobnosti/A Documentary Portrait*. EDAH. 14 min. Dokumentárny film približuje životný príbeh významného neurológa, ktorý prežil holokaust na vlastnej koži.

2018

Kontrolný deň stavebných a rekonštrukčných prác: expozícia Múzea holokaustu v Seredi – dokument. Múzeum židovskej kultúry, 2018-01-26. 3 min. Dokončenie múzejnej expozície.

Slávnostný koncert „Vlak bez návratu“. Múzeum židovskej kultúry, 2018-10-17. 84 min. Slávnostný koncert sa uskutočnil v priestoroch Dvorany Ministerstva kultúry SR; jeho hlavným účelom bolo vzdať úctu obetiam posledného transportu z prvej vlny deportácií.

2019

LANZMANN, Claude. *Andrej Steiner: Židovský architekt pracovných táborov/The Jewish Architect of the Working Camps.* Múzeum židovskej kultúry. 14 min. Dokument prezentuje rozhovor režiséra Clauda Lanzmanna so židovským architektom Andrejom Steinerom počas nakrúcania filmu *Šoa*.

2020

KORČOK, Martin a Radoslav DUBRAVSKÝ. *Výučba o holokauste – odkaz generáciám: dokumentárny film.* EDAH. 29 min. Dokumentárny film je venovaný pamiatke preživším a všetkým, ktorí trpeli počas holokaustu: Edite Grosmanovej, Matilde Hraboveckej, Helene Weinwurmovej, Alexandrovi Bachnárovi a Alžbete Schickovej.

POZNÁMKY

- ¹ V knižnici Slovenského národného múzea – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave (SNM – MŽK) sa stretávame so štyrmi spôsobmi nadobudnutia dokumentov: kúpou, výmenou, darom a bezodplatným prevodom. Bezodplatným prevodom sa do knižnice dopĺňujú vydania SNM – MŽK a ďalších múzeí SNM. Bližšie pozri interný pracovný materiál FIRCÁKOVÁ, Kamila. 2010. *Zásady dopĺňovania knižničného fondu knižnice SNM – Múzea židovskej kultúry v Bratislave.* Bratislava: Múzeum židovskej kultúry.
- ² Pôvodne boli k dispozícii na videokazetách, konkrétne nosičoch typu VHS (Video Home System), neskôr sa digitalizovali na kompaktné disky CD/DVD.
- ³ Ide o najstarší záznam uložený vo fonde SNM – MŽK. Slávnostného otvorenia MŽK v Bratislave sa zúčastnil aj vtedajší prezident Michal Kováč s manželkou, čestný predseda Ústredného zväzu židovských náboženských obcí v Slovenskej republike Pavel Traubner, zástupcovia židovských náboženských obcí v Prahe, Brne, vo Viedni, v Žiline, Prešove, Nitre a Bratislave.
- ⁴ Sprístupnenie múzejnej expozície v Prešove zo zbierky Ing. Eugena Bárkányho sa konalo za účasti predsedu vlády Vladimíra Mečiara, čestného predsedu Ústredného zväzu židovských náboženských obcí v Slovenskej republike Pavla Traubnera, riaditeľa MŽK Pavla Mešťana, pracovníka ministerstva kultúry Milana Jankovského a ministra zdravotníctva Viliama Soboňu.
- ⁵ Slávnostné otvorenie múzejnej expozície v Seredi sa konalo za účasti predsedu vlády Petra Pellegriniho, ministerky kultúry Ľubice Laššákovéj a riaditeľa MŽK Pavla Mešťana.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

ORBAN, Emanuel. 2024a. *Audiovizuálne a elektronické dokumenty z fondu Slovenského národného múzea – Múzea židovskej kultúry (súpis od roku 1993 do roku 2020).* Bratislava: Múzeum židovskej kultúry.

ORBAN, Emanuel. 2024b. Využitie knižnično-informačného systému KOHA pre potreby katalogizácie fondov SNM – MŽK. In: Emanuel Orban (zost.). *Múzeum židovskej kultúry ako kultúrny fenomén na Slovensku: zborník k 30. výročiu vzniku múzea.* Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, s. 132 – 146.

NEDEĽNÉ POPOLUDNIE NA OSTROVE LA GRANDE JATTE

MGR. KRISTÍNA TOMANOVÁ

The paper presents a summary and review of an autobiographical novel by Veronika Šikulová, *Nedeľné popoludnie na ostrove La Grande Jatte* (*A Sunday Afternoon on the Island of La Grande Jatte*). The novel takes the form of the author's memories and experiences from childhood to the present using an introspective narration technique akin to a stream of consciousness. It explores pain, traumatic experiences in childhood and social marginalisation. After living part of her life abroad, the author describes her disillusionment with the foreign environment and makes returning home one of her key motifs. The text is stylistically diverse, oscillating between low and high styles and exploiting elements of enumeration and parody. The work can be considered a significant element in modern Slovak autobiographical prose.

Keywords: autobiographical novels, Veronika Šikulová, *A Sunday Afternoon on the Island of La Grande Jatte*, memories, childhood and adulthood, introspective narrative, stream of consciousness, summaries, reviews

kristina.tomanova@ulib.sk
Univerzitná knižnica
v Bratislave
www.ulib.sk

Najnovšia kniha od Veroniky Šikulovej vyšla v roku 2025. Autorka sa v nej vracia do minulosti, spomína na svoj vzťah k rodičom – otcovi, spisovateľovi Vincentovi Šikulovi a matke, lekárke Alici Šikulovej – a sestre Agáte. Rozpráva o založení vlastnej rodiny a o búrlivom vzťahu k manželovi Marekovi Mihalkovičovi, jadrovému fyzikovi. Vďaka jeho zamestnaniu sa často sťahuje do zahraničia, najmä do Švajčiarska, Francúzska a USA. Napriek čaru zahraničia sa rada vracia domov, do Modry.

Autorka sa vydala v roku 1989, ešte pred Nežnou revolúciou. V tom čase pracovala ako korektorka *Literárneho týždenníka* a počas revolúcie, v novembri 1989, pôsobila ako členka revolučného výboru, ktorý v Modre organizoval manifestácie. Neskôr začala pracovať v knižnici v Modre, kde pôsobí dodnes. Podľa nej čitatelia, či už deti alebo dospelí, často nevedia vyhľadať knihy, hoci sú zoradené podľa abecedy, a nezaobídu sa bez pomoci knihovníka. Jej snaha organizovať besedy, koncerty, festivaly a premietanie filmov bola neúspešná z dôvodu nedostatku pochopenia u kolegyň a malého záujmu čitateľov. Od tejto všednej a smutnej reality uteká do Francúzska a v lete si berie neplatené voľno.

Recenzovaná próza má charakter autobiografického románu, v ktorom sú zachytené významné životné okamihy hlavnej hrdinky – autorky – od detstva až po dospelosť. Do jej minulosti možno čiastočne nazrieť prostredníctvom dôležitých zážitkov a spomienok, ktoré sú však rozbité na črepiny. Zaujímavo rozpráva napríklad o svojom strachu zo stomatologického vyšetrenia. Keďže sa nechcela dať prehliadnúť zubnou lekárkou Ilonou Krátkou, musela do školy prísť jej matka, psychiatricka, aby ju donútila podstúpiť bolestivú liečbu zubného kazu. Druhý nepríjemný zážitok z detstva sa viaže k detskej zdravotnej sestre Lujze, ktorá jej sestru Agátu zaočkovala proti tetanu. Agáta po tomto zákroku nebola schopná postaviť sa na nohy – opäť musela prísť matka, aby ju večer zo školy doviedla domov.

Spôsob rozprávania je založený na prúde vedomia, čo sa prejavuje kompozíciou rôznych zážitkov a spomienok z minulosti. Vzorom tohto rozprávania je dielo *Hľadanie strateného času* od Marcela Prousta, na ktoré sa autorka viackrát odvoláva. Obraz ostrova La Grande Jatte, znázornený na chrbtoch kompletného českého šesťzväzkového vydania *Hľadania strateného času*, tvorí časť názvu knihy. Autorka mala možnosť porovnať tento obraz so skutočnosťou, keďže v jeden daždivý deň ostrov navštívila, no zostala sklamaná. Práve vtedy zistila, že vo Francúzsku zbytočne hľada-

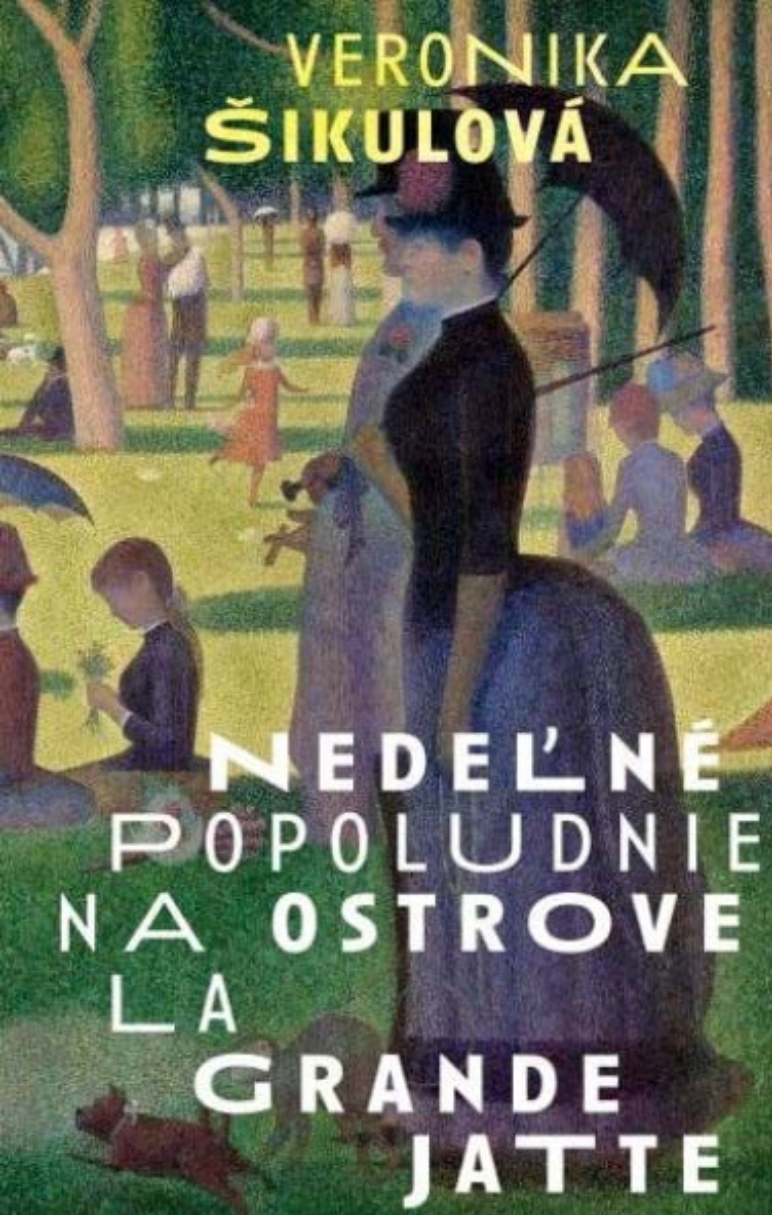

VERONIKA ŠIKULOVÁ (SLOVENSKÝ INŠTITÚT)

la únik pred realitou doma, na Slovensku. Uvedomila si, že do Paríža nepatrí. Jej očarenie cudzinou trvalo iba chvíľu, nasledoval smútok a túžba po domove.

V binárnom protiklade domov – cudzina je to práve domov, ktorý zvíťazil: „*Rudo Sloboda vraví, že z dedín vždy vyšiel prorok. Niektorí slávybažný, kto potom, až neskôr, pochopil, že domov je najvyššia a jediná hodnota.*“ Práve k domovu človeka viažu silné väzby – rodina, priatelia, práca, zážitky, spomienky z detstva a aj rodičovský dom, ktorý bol napokon predaný (Šikulová 2025, s. 230).

Častým javom v próze je enumerácia. Napríklad v 18. kapitole je na deviatich stranách textu podrobné vymenovanie osôb, ktoré chodili popri Seine. Napriek tomu nemožno román považovať za nudný. Čitateľ je zvedavý, ako bude pokračovať osud hlavnej hrdinky, ktorej meno najprv ani nepozná, no postupne zistí, že hlavná hrdinka je samotná autorka. Podobným spôsobom ako enumerácia pôsobí aj paródia na litanie modlitieb, v ktorej uvádza úplný menný zoznam všetkých literátov, ktorí v minulosti museli z Ruska emigrovať, boli zavraždení alebo dostali zákaz činnosti.

Autorkino pohrávanie sa s čitateľom sa prejavuje rôznymi spôsobmi – prelínaním časových a priestorových línií, nejasnosťou okolo rozprávača, nedostatkom skutočných postáv či redukovaním deja na nevyhnutné minimum. Z binárneho protikladu vysoký – nízky štýl si Veronika Šikulová zvolila ľudový štýl, ktorý sa vyznačuje nárečovou, pejoratívnou, slangovou a vulgárnou lexikou a zobrazením negatívneho spoločenského javu – sociálneho vylúčenia, ako napríklad bezdomovstvo. Tento štýl uprednostnila napriek kritike zo strany veriacich (Šikulová 2025, s. 13):

„Ešte prednedávnom v kostole každú nedeľu čítavala z Písma. Druhé čítanie bolo jej. Dokonca to uvádzala do prihlášky na teológiu, ktorú chcela laicky študovať. Napokon ju okolnosti odhovorili. Bola aj v ruži, v spo-

ločenstve ľudí, ktorí sa modlievali ruženec. No nie je už ani tam, ani už nečíta. Najskôr ju vyhodili z ruže a potom ju nechceli za čítačku, hoci vždy, keď zomrela dáka babka a bolo treba do konca roka za ňu odoberať a platiť dáke časopisy, kalendáre alebo cédečka, ani raz nepovedala nie, aj keď jej zostávali doma ležať nevybalené. Chvíľu pátrala po dôvode, napokon sa dozvedela, že v knihách používa vulgarizmy.“

Dielo Veroniky Šikulovej možno označiť za moderný a vydarený autobiografický román práve vďaka zobrazeniu spomienok a zážitkov zo života autorky od detstva po súčasnosť. Svojím rozsahom (45 kapitol) a množstvom postáv spĺňa charakteristiky románu.

VERONIKA ŠIKULOVÁ - KALENDÁRIUM

- 15. 3. 1967 – narodila sa v Modre,
- 1985 – 1989 – študovala žurnalistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave,
- 1989 – zamestnala sa ako korektorka v redakcii *Literárneho týždenníka*,
- 1997 – debutovala knižnou zbierkou noviel *Odtiene*,
- 1999 – vyšla druhá zbierka *Z obloka*,
- 2002 – publikovala zbierku spoločenských poviedok *Mesačná dúha*,
- 2006 – vyšla humorne ladená detská knižka *To mlieko má horúčku* (Maťovčík, Cabada a Parenička 2008),
- 2009 – začala publikovať prózou *Domček jedným ťahom* vo vydavateľstve Slovart,
- 2011 – vyšla próza *Miesta v sieti*,
- 2012 – publikovala knihu krátkych textov *Diera do sveta*,
- 2014 – vyšla próza *Medzerový plod*, za ktorú získala ocenenie Anasoft litera,
- 2016 – publikovala prózu *Petrichor*,
- 2020 – vyšla próza *Tremolo ostinato*,
- 2022 – publikovala prózu *Líštičky majú rady teplo*,
- 2023 – vyšla próza *Záhradky* (Vyvolávanie),
- 2025 – publikovala román *Nedelné popoludnie na ostrove La Grande Jatte*.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

MAŤOVČÍK, Augustín; Peter CABADAJ a Pavol PARENÍČKA. 2008. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. Bratislava, Martin: Literárne informačné centrum, Slovenská národná knižnica.

ŠIKULOVÁ, Veronika. 2025. *Nedelné popoludnie na ostrove La Grande Jatte*. Bratislava: Slovart.

ĎALŠÍ DEŇ V NÁRUČÍ JAZYKA

MGR. IGOR VÁLEK

igor.valek@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper reports on a scholarly conference *In the Embrace of Language*, which was held on 20th February 2025 marking International Mother Language Day under the auspices of the Ministry of Culture of the Slovak Republic. The third edition of the conference showed the importance of the Slovak language as a pillar of national identity and provided a platform for scholarly lectures, discussions and cultural performances aimed at supporting the protection, development and linguistic culture of the Slovak language. Speakers analysed its historical development and contemporary challenges and the event also featured an exhibition and publications highlighting language as a part of cultural heritage. The conference highlighted the need for systematic language education and support for language research institutions.

Keywords: events, conferences, *In the Embrace of Language*, Slovak language, linguistic culture, linguistics, cultural heritage, Ministry of Culture of the Slovak Republic

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky plne vníma dôležitosť národného jazyka ako jedného z pilierov národa a jeho zmysluplnej existencie. Aj preto vo štvrtok 20. februára 2025 usporiadalo už tretí ročník odbornej konferencie s nedvojznačným názvom *V náručí jazyka*.

Na úvod je vhodné pripomenúť, že aj v programovom vyhlásení tejto slovenskej vlády sa tvorcovia jednoznačne prihlásili k ochrane a rozvoju kvalitatívnej úrovne slovenského jazyka. Zaväzujú sa podporovať vedecké jazykovedné inštitúcie s cieľom zachovať pestrosť a originálne slová spisovného jazyka – a to nielen v spoločnosti ako takej, ale aj v oficiálnej komunikácii verejných inštitúcií. Systematická podpora je vždy vítaná a prínosná, a tak je zrejmé, že aj táto konferencia prispieva k prehĺbovaniu úrovne kultúry v oblasti materinského jazyka. Toto potrebné a zmysluplné podujatie sa konalo pri príležitosti Medzinárodného dňa materinského jazyka, ktorý si svet každoročne pripomína na základe vyhlásenia UNESCO. Tentoraz sa konferencia uskutočnila priamo na domácej pôde – v dvorane ministerstva na Námestí SNP v Bratislave. Voľba tohto priestoru sa ukázala ako vhodná z hľadiska dôstojného prostredia aj kapacitných možností.

Podujatie sa už tradične stalo miestom otvorenej diskusie zainteresovaných odborníkov – jazykovedcov, pedagógov a kultúrnych pracovníkov, zaoberajúcich sa minulosťou, súčasným postavením a budúcnosťou slovenského jazyka. Do diskusie sa zapojili aj bežní používatelia slovenčiny, ktorí si uvedomujú jej význam, prirodzenosť a potrebnosť ako základného piliera národného spoločenstva, štátnosti a rovnoprávnosti s inými národmi, ako aj širšie historické a spoločenské súvislosti a kontexty.

Hneď v úvode zaznela ľudová pieseň *Kopala studienku, pozerala do nej...*, ktorú zaspievali mladé speváčky z Detského folklórneho súboru Dolina. Na jej nápev bola zložená slovenská štátna hymna. Po chvíli dojímavého ticha nasledoval búrlivý potlesk. Potom konferenciu slávnostne otvorila ministerka kultúry Martina Šimkovičová, ktorá vo svojom príhovore zdôraznila dôležitosť ochrany materinského jazyka v dobe globalizácie, digitalizácie a rastúceho vplyvu cudzích jazykov. „Slovenčina je naším najcennejším kultúrnym dedičstvom. Je na nás, aby sme ju chránili, zveľadovali a odovzdali budúcim generáciám v jej plnej kráse,“ uviedla ministerka.

Súčasťou bohatého programu boli odborné prednášky a následné diskusie o histórii, vývine a často zložitom legislatívnom ukotvení slovenčiny. Histo-

rik Ján Bobák sa vo svojom zaujímavom príspevku venoval otázke uzákonenia slovenčiny ako štátneho jazyka po roku 1989. Zvláštnu pozornosť upriamil na neskorú jeseň 1990, keď sa koncom októbra polemika – z dnešného pohľadu až prekvapivo dramaticky – vyhrotila medzi prívržencami tzv. koaličného zákona a matičného zákona o štátnom jazyku.

Rozhľadený a do problematiky svojho času aktívne vstupujúci diplomat Emil Kuchár rozoberal jazykový zákon v kontexte medzinárodných dokumentov. Pripomenul viaceré peripetie súvisiace napríklad s používaním jazykov národnostných menšín a slovenčiny ako majoritného jazyka. Vysokoškolský profesor a ďalší historik medzi prednášajúcimi Martin Homza pútavo predstavil historické aspekty a nevyvrátiteľné dôkazy o formovaní slovenčiny ešte pred bernolákovskou kodifikáciou jazyka.

Neprehliadnuteľný bol aj tentoraz matičný vklad, ktorý obohatil odborný aj viacrozmerý charakter podujatia. Šéfredaktor *Slovenských národných novín* Maroš Smolec priblížil vznik tohto prvého politické-

ho periodika, vychádzajúceho už v štúrovskej podobe slovenčiny. Pripomenul aj zásluhy Ľudovíta Štúra a dodal: „V roku 2025 si pripomíname dve dôležité výročia, ktoré súvisia so životom a dielom Ľudovíta Štúra, kodifikátora nášho spisovného jazyka. A to je 210 rokov od jeho narodenia a 180 rokov od vydania prvého čísla jeho Slovenských národných novín z 1. augusta 1845. Ale my v Matici slovenskej si pripomíname aj také menšie matičné výročie, a to 35 rokov od znovuoživenia vydávania SNN v matičnom vydavateľstve, ktoré začalo dňa 5. júna 1990.“

Riaditeľka Krajanského múzea Matice slovenskej Katarína Koňariková charakterizovala jazyk ako kultúrne dedičstvo dolnozemskej Slovákov a krajanov žijúcich v Bulharsku. Program obohatila aj prezentácia knižných publikácií Vydavateľstva Matice slovenskej, zameraných predovšetkým na jazykovednú problematiku. Súčasťou bola aj putovná výstava *Slovenské ženy v národnom hnutí*.

Búrlivý potlesk patrilo výnimočnej umelkyni Ide Rapaičovej po jej sugestívnom prednese vybraných častí *Proglasu* a poézie. Podujatie vhodne doplnil aj

ďalší kultúrny program v podobe slovenských ľudových piesní a tanečných vystúpení folklórneho súboru DFS Dolina.

So zadostúčením možno konštatovať, že tretí ročník konferencie *V náručí jazyka* opakovane potvrdil, že je významnou platformou na otvorenú diskusiu o ochrane slovenského jazyka a o jeho rozvoji v dnešnej spoločnosti. Pozitívnu správou je, že Ministerstvo kultúry SR plánuje v tejto tradícii pokračovať aj v nasledujúcich rokoch. Po treťom ročníku možno toto podujatie už právom označiť za tradíciu. Za dôležité možno považovať aj to, že účastníci sa zhodli na potrebe systematickej podpory jazykovedných inštitúcií, jazykovej kultúry v médiách a školách, ako aj na dôležitosti výchovy k správne používaniu slovenčiny už od raného detstva. V duchu Štúrovej myšlienky: „*My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejsť musíme cestu života trnistú...*“ – symbolicky umiestnenej s podobizňou veľikána v popredí sály – sa konferencia niesla v atmosfére zodpovednosti za ochranu a rozvoj slovenského jazyka.

KIOSKY MĚSTSKÉ KNIHOVNY V PRAZE

SAMOOSLUŽNÉ, FUNKČNÍ, MINIMALISTICKÉ A ORIGINÁLNÍ

Samoobslužné kiosky Městské knihovny v Praze (MKP) jsou velmi vyhledávanou službou knihovny spočívající hlavně v půjčování a vracení knih. Čtenáři a čtenářky oceňují jejich výbornou dostupnost, bezbariérovost a rychlost, s jakou je služba poskytována.

Nový Kiosek Chodov otevřeli v pondělí 18. 8. 2025 v 9.00 v obchodním centru Westfield Chodov (Unibail-Rodamco). Čtenářky a čtenáři ho najdou v prvním patře vedle prodejny sportovního vybavení a dětského koutku.

„Provoz kiosku je samoobslužný, ale první tři pondělí po zahájení byli přítomni v kiosku knihovnice a knihovníci a pomáhali při seznamování se službou,“ říká Vanda Fritschová, vedoucí oddělení mobilních služeb MKP, kam provoz kiosků spadá.

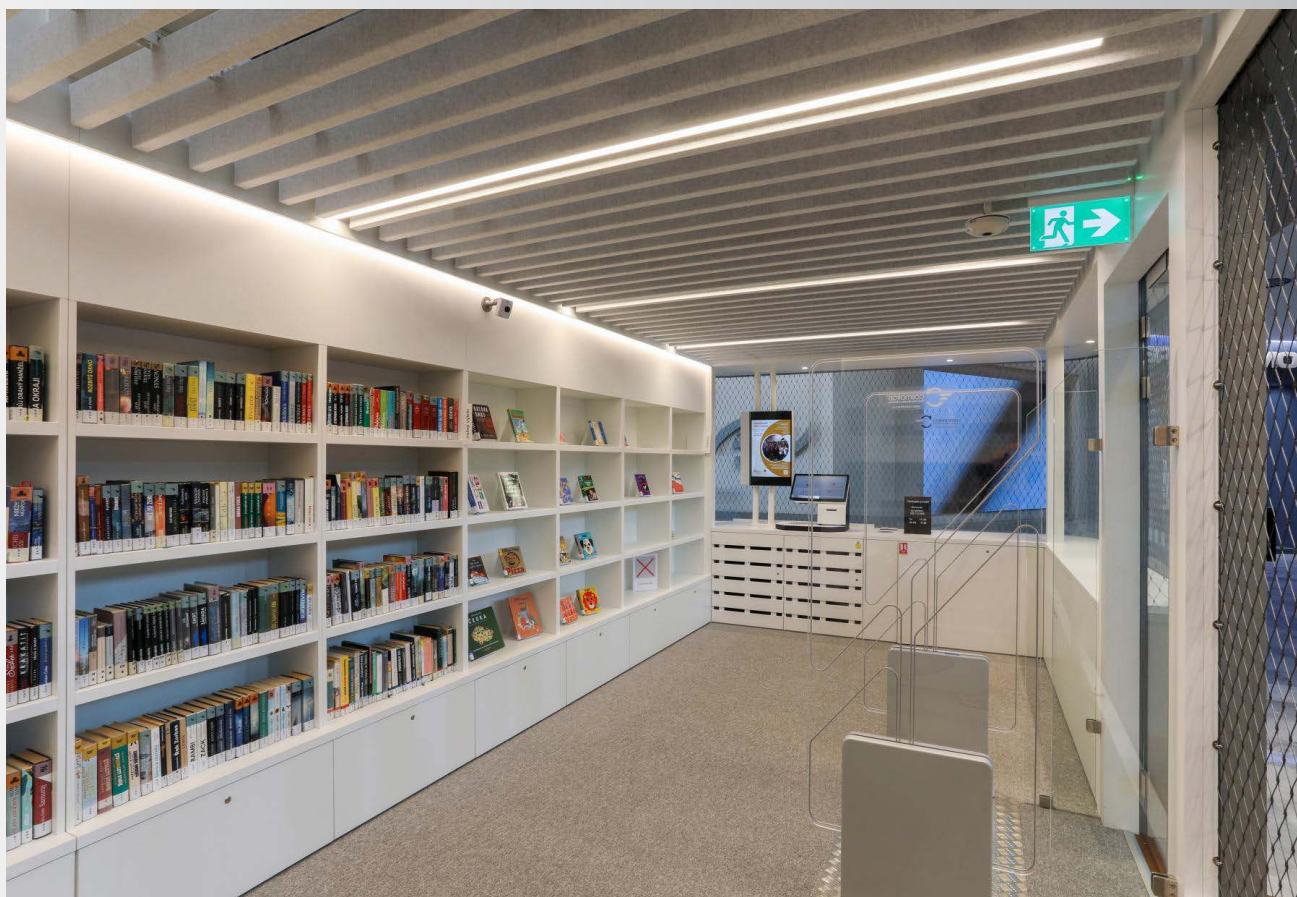
Počet kiosků Městské knihovny v Praze se tím rozšiřuje na tři. První byl otevřen ve Westfield Černý Most v roce 2022, následoval v březnu 2025 kiosek v DBK na Budějovické a nejnovější kiosek najdou lidé v již zmíněném Westfield Chodov. *„Právě umístění v obchodních centrech přináší výše uvedené klady,“* vysvětluje Fritschová. A upřesňuje: *„Díky tomu mohou být kiosky otevřeny od pondělí do neděle od brzkého dopoledne až do večera a jsou výborně dostupné jak hromadnou, tak i individuální dopravou.“*

Poskytují zejména výpůjční služby, tedy možnost půjčování a vracení knih, včetně vyzvednutí rezervovaných dokumentů. Vstup je umožněn po načtení platného čtenářského průkazu vydaného osobě starší 15 let. Případnou radu poskytnou knihovnice a knihovníci na klientské lince Městské knihovny v Praze, ale v Kiosku DBK pomůže i virtuální knihovnice Aia (chatbot natrénovaný na nejčastější dotazy týkající se služeb knihovny).

Kiosky představují minimalistickou službu knihovny, která musí být dobře srozumitelná široké veřejnosti, proto při realizaci MKP spolupracuje s architekty. Návrh všech tří kiosků je dílem architektonického ateliéru monom works.

„Zadání muselo respektovat různé podmínky dané rozdílným místem realizace a zároveň zachovat požadavek na jednoznačnou vizuální identifikovatelnost a jasnou rozpoznatelnost služeb nabízených Městskou knihovnou v Praze,“ říkají architekti z ateliéru monom.

Prostorové řešení, materiály i jejich barevnost jsou obdobné pro všechny kiosky a vychází z vizuálního stylu knihovny. Vnitřní prostor kiosku je od pasáže oddělený transparentní lankovou sítí, napnutou mezi plnými nábytkovými prstenci a stěnami.

Do kiosku se z pasáže vstupuje skleněnými dveřmi. Toto řešení je charakteristické pro všechny kiosky a kolemjdoucím nabízí volný pohled na regály s knihami. Plné nábytkové stěny pak poskytují dostatečný pocit soukromí pro čtenáře uvnitř, kteří se mohou i na chvíli začíst do knihy díky posezení a kvalitnímu umělému osvětlení. Zvukový komfort zvyšuje akustický lamelový podhled ze syntetické plsti. Klasické regály s tištěnými knihami jsou přirozeně doplněny současnými informačními technologiemi, které umožňují plně samoobslužný provoz kiosku.

To vše dohromady tak umožňuje nabídnout na malé ploše kvalitní uživatelský zážitek a podporuje architektonický koncept knihovního stánku. „... stánek je jako kniha, z vnějšku nehybný šedý obal, uvnitř bílé stránky plné živých příběhů napsaných barevnými písmeny hřbetů knih uložených na linkách regálů,“ uzavírají architekti z ateliéru monom.

MĚSTSKÁ KNIHOVNA V PRAZE KIOSEK CHODOV

Westfield Chodov, Roztylská 2321/19, Praha 11

1. patro, vchod E vlevo od výstupu z metra

Otevírací doba: po – ne 9:00 – 21:00

Telefonická podpora: 222 113 555 (Klientské centrum Městské knihovny v Praze)

Velikost plochy a nabídka fondu: 29,5 m², 1 000 svazků

Architektonický návrh: monom works s.r.o. (Ing. arch. Tomáš Straka, Ing. arch. Igor Hobza)

Realizace: Kweku s.r.o.

Celkové náklady: 4 172 000 Kč (projekt, stavba, interiér)

Lenka Hanzlíková

Neperiodické publikácie vydané na Slovensku v roku 2024*

Počet spravodajských jednotiek vykonávajúcich vydavateľskú činnosť **1 542**

10 741

Neperiodické publikácie
vydané tituly spolu

11 633 634

Počet výtlačkov neperiodických
publikácií

v tom:

8 830

knihy

1 911

brožúry

z toho:

7 557

1. vydanie

z toho:

1 804

detské knihy a brožúry

z toho:

2 898

e-knihy

1 204

školské učebnice
a vysokoškolské skriptá

846

audioknihy

v tom:

9 008

v slovenskom jazyku

535

v jazyku národnostných
menšín

874

v iných jazykoch

324

viacjazyčné

Prehľad vydavateľskej činnosti v krajoch

Kraj	Spravodajské jednotky vykonávajúce vyd. činnosť	Vydané tituly spolu	v tom knihy	v tom brožúry	z toho 1. vyd.	z toho detské knihy a brožúry	školské učebnice a IŠ skriptá	z toho e-knihy	audioknihy	v tom v jazyku slovenskom	v jazyku národnostných menšín	v iných jazykoch	viacjazyčné	Počet výtlačkov nep. publikácií
BB	122	569	443	126	478	16	44	114	25	498	23	31	17	392 298
BA	642	5 715	4 653	1 062	3 565	1 342	422	1 988	95	4 737	259	549	170	7 616 636
KE	153	1 101	813	288	679	191	369	185	79	858	74	159	10	2 026 050
NR	131	549	444	105	420	19	118	124	11	414	66	49	20	212 338
PO	147	1 370	1 336	34	1 294	146	104	70	627	1 235	33	33	69	318 267
TN	77	179	131	48	161	19	18	35	1	159	8	10	2	167 751
TT	110	547	469	78	383	48	39	204	6	441	65	23	18	454 565
ZA	160	711	541	170	577	23	90	178	2	666	7	20	18	445 729
SR	1 542	10 741	8 830	1 911	7 557	1 804	1 204	2 898	846	9 008	535	874	324	11 633 634

